

**Kokemusasiantuntijuus
lastensuojelussa
Narratiivinen kirjallisuuskatsaus**

Mari Satosaari

Opinnäytetyö
Kesäkuu 2016
Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala
Sosiaalialan koulutusohjelma, ylempi AMK
Perheiden osallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen

Tekijä(t) Satosaari, Mari	Julkaisun laji Opinnäytetyö, ylempi AMK	Päivämäärä 6.6.2016
	Sivumäärä 89	Julkaisun kieli Suomi
		Verkkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi Kokemusasiantuntijuus lastensuojelussa Narratiivinen kirjallisuuskatsaus		
Tutkinto-ohjelma Sosiaaliala, ylempi AMK, Perheiden hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen		
Työn ohjaaja(t) Asta Suomi ja Johanna Moilanen		
Toimeksiantaja(t) Jyväskylän ammattikorkeakoulu		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli luoda ajankohtaista kuvaa kokemusasiantuntijatoiminnasta lastensuojelussa. Tarkastelun kohteena oli kymmenen Suomessa toteutettua lastensuojelun hanketta, joiden toteuttamisessa on ollut osallisina lastensuojelun asiakkaina olleita tai olevia lapsia, nuoria ja vanhempia kokemusasiantuntijoina.</p> <p>Tavoitteena oli selvittää, mitä kokemusasiantuntijatoiminta on suomalaisessa lastensuojelussa ja millaisia merkityksiä kokemusasiantuntijoina toimineille itselleen työskentely on antanut. Lisäksi selvitettiin mitä kokemusasiantuntijatoiminnasta kertovat siinä jollain tavalla osallisena olleet ammattilaiset.</p> <p>Opinnäytetyö toteutettiin narratiivisena kirjallisuuskatsauksena ja aineistona oli hankkeista tuotettua keskenään hyvin erilaista materiaalia, mukaan lukien esim. hankkeiden väli- ja loppuraportteja tai hankkeissa tuotettuja julkaisuja. Aineiston analysoinnissa teemoittain, kiinnitettiin erityistä huomiota osallisuuteen, dialogisuuteen ja voimaantumiseen.</p> <p>Opinnäytetyössä nousi esiin kokemusasiantuntijatoiminnan mahdollisuudet vaikuttaa lastensuojelun kehittämiseen ja vaikuttamiseen sekä paikallisesti, että yhteiskunnallisesti. Kokemusasiantuntijoiden osallisuus lastensuojelun kehittämisessä on vahvistanut kokemuksellisen ja yhdessä dialogissa tuotetun tiedon merkitystä mm. kehittämisessä, kouluttamisessa ja vaikuttamisessa. Vertaisuus sekä kokemuksena että työmenetelmänä on katsauksen perusteella oleellinen osa kokemusasiantuntijatoimintaa lastensuojelussa. Kokemusasiantuntijatoiminnalla on katsauksen mukaan ollut positiivisia merkityksiä mm. kokemusasiantuntijoiden voimaantumiseen ja työntekijöiden ammatilliselle kehitymiselle.</p>		
Avainsanat (asiasanat) lastensuojelu, kokemusasiantuntijuus, osallisuus, voimaantuminen, dialogisuus, vertaisuus		
Muut tiedot		

Author(s) Satsaari, Mari	Type of publication Master's thesis	Date 6.6.2016 Language of publication: Suomi
	Number of pages 89	Permission for web publication: x
Title of publication Expertise by experience in child protection services Narrative literature review		
Degree programme Master's Degree Programme in Social Studies, JAMK University of Applied Sciences		
Supervisor(s) Suomi, Asta and Moilanen, Johanna		
Assigned by JAMK University of Applied Sciences		
Abstract <p>The objective of this study was to create an overview of the current use of experts by experience in child protection services. Ten child protection projects were reviewed in which past or current clients of child protection services, children, young and adults were involved as experts by experience.</p> <p>The aim of the study was to examine what the expert by experience practice was in the context of the Finnish child protection services and what sort of meanings acting as experts by experience had given to those involved in such work. Additionally, it was studied what the professionals involved in expert by experience activities told about the method. This study was conducted as a narrative literature review. The literature in the study consisted of a variety of materials, diverse in content, produced in the projects, including, for example, intermediary and final reports or publications. In the thematic analyses of the material special attention was paid to involvement, dialogue and empowerment.</p> <p>The study highlight the potential of expert by experience practices to influence on the development and impact of child protection services both on local and social levels. Involvement of experts by experience in the development of child protection services has strengthened the significance of experiential information and information produced in dialogue, for example, in development, education and social influence. Based on the study, being a peer both as an experience and as a working method is an essential part of expert by experience practices in child protection. According to the study, the practice of expert by experience has had a positive significance, among other things, to the empowerment of the experts by experience and professional development of the employees.</p>		
Keywords/tags child protection, expert by experience, empowerment, involvement, dialogue, peer		
Miscellaneous		

Sisältö

1 Johdanto	3
2 Kokemusasiantuntijuus	7
2.1 Kokemusasiantuntijuuden taustaa	7
2.2 Kokemusasiantuntija osana tutkimista ja kehittämistä.....	8
2.3 Kokemusasiantuntijaksi kasvaminen	10
2.4 Kokemusasiantuntijuus ja lastensuojelu	12
3 Lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden lähtökohtia	15
3.1 Osallisuuden tasoja ja mahdollistajia	16
3.2 Lasten osallisuus	18
3.3 Dialogisuus	21
3.4 Voimaantuminen	22
4 Opinnäytetyön tarkoitus ja toteuttaminen	24
4.1 Opinnäytetyön tavoitteet	24
4.2 Narratiivinen kirjallisuuskatsaus	25
4.3 Aineiston haku ja valinta.....	26
4.4 Opinnäytetyön aineisto	28
4.5 Aineiston analysointi.....	31
5 Tulokset	35
5.1 Mitä kokemusasiantuntijatoiminnalla on kehitetty?	36
5.2 Kokemusasiantuntijatoiminnan merkityksiä henkilölle itselleen	46
5.3 Kokemusasiantuntijuus työntekijän näkökulmasta.....	53
5.3.1 Työntekijät osallisuuden mahdollistajina	54
5.3.2 Toiminnan merkityksiä työntekijöille	58

5.4 Tulokset osallisuuden, dialogisuuden ja voimaantumisen näkökulmasta ...	60
6 Pohdinta	64
6.1 Kokemusasiantuntijuus tutkimuskysymysten valossa.....	65
6.2 Opinnäytetyön toteutumisen arviointia	69
6.3 Kokemusasiantuntijuuden medianäkyvyyden merkitykset jatkotutkimuksen haasteeksi.....	70
6.4 Aiheen ajankohtaisuudesta	72
6.5 Lopuksi	73
Lähteet.....	76
Liitteet	83

Kuviot

Kuvio 1. Kokemusasiantuntijuuden tasot Rissasen (2015) mukaan	10
Kuvio 2. Opinnäytetyössä tarkastellut hankkeet	30
Kuvio 3. Kokemusasiantuntijuus lastensuojelussa.....	44
Kuvio 4. Kokemusasiantuntijuuden merkityksiä kokemusasiantuntia	48
Kuvio 5. Kokemusasiantuntijuuden positiivinen kehä.....	53
Kuvio 6. Kokemusasiantuntijuus työntekijän näkökulmasta.....	54
Kuvio 7. Kokemustiedon ulottuvuuksia kokemusasiantuntijatoiminnassa.....	61

Taulukot

Taulukko 1. Esimerkki aineiston analysoinnista lukuvaiheessa	33
Taulukko 2. Esimerkki analyysin etenemisestä	34

1 Johdanto

Sosiaalityön tekemisen kulttuurissa ja palveluiden suunnittelussa on viime vuosina eletty muutoksessa, jossa on pyritty korostamaan asiakkaiden ja kansalaisten aktiivista ja osallisuutta. On kehitetty asiakkaita osallistavia työmenetelmiä ja väyliä asiakkaiden osallisuuden vahvistamiseksi myös palvelujen kehittämisessä ja suunnittelussa. Osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien myötä on huomattu kokemusten vahvistaneen työskentelyyn sitoutumista ja edistäneen asiakkaiden voimaantumista ja valtaistumista. Kokemusasiantuntijuudella on ollut tässä oma merkityksensä. Kokemusasiantuntijuus aiheena on kiinnostava, tuore ja ajankohtainen. Kokemusasiantuntijuuteen liittyy erilaisia vivahteita aina poliittisista lähtökohdista asiakkaan, asiantuntijan ja kokemusasiantuntijan välisiin valtasuhteisiin, joiden murtaminen on laajemminkin yhteiskunnassa muutoksen kohteena.

Kokemusasiantuntijuuden ja osallisuuden merkitys ja mahdollisuudet on tunnustettu valtakunnallisesti sekä poliittisesti ja niitä tuetaan lainsäädännöllä. Esimerkiksi Sosiaalihuoltolain (L 1301/2014) tarkoituksena on mm. edistää osallisuutta ja asiakaskeisyyttä. Lain mukaan on kiinnitettävä huomiota asiakkaan mahdollisuuteen osallistumiseen ja vaikuttamiseen omilla asioillaan. Laissa edellytetään kiinnittämään erityisesti huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin heille ja perheille tarjottuja palveluja annettaessa ja kehitettäessä. Lastensuojelulaissa (L 417/2007) ja nuorisolaissa (L 27.1/200672) lapset ja nuoret nähdään asiantuntijoina lasten elämään ja arkeen liittyvissä kysymyksissä ja heidät tulisi ottaa mukaan palveluiden suunnitteluun, kehittämiseen, toteuttamiseen ja arviointiin. Aikuisten velvollisuutena on luoda edellytyksiä osallistumiselle ja osallisuudelle.

Nykyisen hallituksen hallitusohjelman hyvinvoinnin ja terveyden kärkihankkeena on asiakaslähtöisten palveluiden kehittäminen osallisuutta vahvistamalla ja kokemusasiantuntijuutta hyödyntämällä (Hallitusohjelma 2015, 18). Hallituksen Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaehdotuksessa tämä on huomioitu ja esiin on nostettu las-

ten, nuorten ja vanhempien osallistumisen ja kokemusasiantuntemuksen vahvistaminen palveluissa. Tavoitteena on edistää lasten ja nuorten mukaan ottamista päätösten valmisteluun, palvelujen suunnitteluun ja toteutukseen. Muutosohjelmassa tavoitellaan ns. kumppanuutta kokemusasiantuntija- ja vaikuttajaryhmien kanssa. (Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma 2016.)

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) on yhdessä Suomen Kuntaliiton kanssa laatinut lastensuojelun laatusuositukset, jossa on myös nostettu esille lasten osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen palvelujen kehittämisessä (Lastensuojelun laatusuositus 2014). Toimiva lastensuojelu -selvitysryhmä suositteli kokemusasiantuntijatoimintaa lastensuojelun työmenetelmäksi ja he pitivät tärkeänä toiminnan järjestäjien kouluttautumista (Toimiva lastensuojelu 2014).

Lapsiasiavaltuutetut Maria-Kaisa Aula ja Tuomas Kurttila ovat osaltaan tehneet töitä edistääkseen lapsen aseman vahvistamista ja osallisuuden lisäämistä sekä kuulluksi tulemistä. Tästä esimerkkinä esim. Nuoret neuvonantajat ryhmä (NuoNe), joiden kokemustietoa nuorten arkeen liittyvistä kysymyksistä on hyödynnetty lapsiasiavaltuutetun lausunnoissa. Lapsiasiavaltuutettu on tuonut näkyväksi myös nuorten omia kannanottoja esim. hallitusohjelmaan. Nuoret neuvonantajat ovat päässeet vaikuttamaan myös itse päättäjiä tapaamalla. (Lapset ja nuoret lapsiasiavaltuutetun neuvonantajina 2016.) Lapsiasiavaltuutetun vuosikirjassa 2012 nostettiin esiin lasten ja nuorten kokemustieto palveluiden kehittämisessä. On nähty lapsilla ja nuorilla olevan tietoa ja kokemusta palveluiden toimivuudesta, jota ei ole riittävästi hyödynnetty palveluja kehitettäessä. Raportissa arvellaan, että lasten ja nuorten mukaan ottaminen kumppaneiksi palveluiden kehittämiseen, parantaisi palvelujen laatua. (Lasten ja nuorten kunta luo hyvinvointia 2012.) Lapsiasiavaltuutetun toimisto on julkaissut myös nuorten omat suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi vuonna 2012. Tätä teosta aion hyödyntää myös tässä opinnäytetyössä osana aineistoa, tarkastellessani kokemusasiantuntijuutta lastensuojelussa. ("Suojele unelmia,

vaali toivoa” Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi 2012.)

Perehtyessäni kokemusasiantuntijuuteen ja asiakkaiden osallistumiseen sosiaalialan kehittämisessä, törmäsin erilaisiin käsitteisiin ja hankkeisiin. Puhutaan kokemusasiantuntijuudesta (mm. Kostiainen, Ahonen, Verho, Rissanen & Rotko 2014; Niskala & Savilahti 2014), kokemustutkimuksesta (mm. Beresford & Salo 2008; Hyväri & Rissanen 2014), yhteistutkimisesta (Palsanen 2013), kokemustiedosta (mm. Nieminen, Tarkiainen & Vuorio 2014), yhteiskehittämisestä (esim. Mahlanen & Toivari 2015) jne. Englannin kielestä löytyy erilaisia termejä, kuten expert by experience (McLaughlin 2009), user involvement in research (Beresford & Salo 2008), participatory research (Bergold & Thomas 2012), user controlled research (Turner & Beresford 2005).

Kokemusasiantuntijuuden tunnustaneita hankkeita on toteutettu erityisesti mielen-terveys- ja päihdepalveluissa sekä potilasjärjestöissä, esim. YAD:n Expa kokemusasiantuntijuus ehkäisevässä huumetyössä -hanke ja Mielen avain – Etelä-Suomen mielen-terveys- ja päihdepalvelujen kehittämishanke. Oma mielenkiintoni kokemusasiantuntijatoimintaan syntyi Pesäpuu ry:n nuorten Selviytyjät kokemusasiantuntijaryhmän kautta, joiden vetämään työpajaan pääsin osallistumaan vuoden 2012 Perhehoidon päivillä.

Kokemusasiantuntijuuden lähtökohtana nähdään yksilön henkilökohtaiset kokemukset ja niiden kerryttämä asiantuntijuus ja kokemustieto. Puhutaan myös toisesta tiedosta ja hiljaisesta tiedosta, jolla voidaan ajatella täydennettävän ja tukevan koulutettujen asiantuntijoiden tuottamaa tietoa. (Nieminen ym. 2014, 7.) Etenkin lastensuojelun erityisyydestä johtuen, tieto voi pohjautua hyvinkin kipeisiin lapsuuden ja nuoruuden elämänvaiheiden erilaisiin kokemuksiin. Tiedon taustalla voi olla kokemus huolenpidon puutteesta tai kaltoinkohtelusta. Vanhempien kohdalla esille voi nousta häpeä ja syyllisyys omista ongelmista, kykenemättömyydestä huolehtia omasta lapsesta ja kokemus oman vanhemmuuden ohittamisesta.

Palveluiden ja sosiaalityön näkökulmasta kokemusasiantuntijuus voi nostaa esille tyytymättömyyttä järjestelmää, palveluita tai sosiaalityötä kohtaan yhtä lailla siinä, missä vahvistaa jo olemassa olevia hyviä käytäntöjä. Toimintaa suunnitellessa on tärkeää kysyä, onko siihen todellisia mahdollisuuksia, halua, rohkeutta, sitoutumista ja resursseja.

Kokemusasiantuntijatoiminnan saama julkisuus ja tämä lastensuojelun erityisyys ovat herättäneet minussa kysymyksiä toiminnan eettisyydestä. Lastensuojelun hyvin vahvan suojelun ja hyvinvoinnin edistämisen näkökulmasta mielestäni onkin tärkeää pohtia osallisuuden mukanaan tuomia merkityksiä. Etenkin alaikäisten ja nuorten aikuisten kohdalla on arvioitava heidän ja lähiympäristönsä edellytykset toimintaan ja sen mahdollisesti mukanaan tuomiin negatiivisiin vaikutuksiin ja/tai tuen tarpeisiin työskentelyn aikana. Pidän tärkeänä, että lasten ja nuorten suojelemisesta huolehditaan myös heidän ollessaan osallisena kehittämis- ja vaikuttamistyössä, jotta toiminnan merkitykset voisivat olla myönteisiä myös kokemusasiantuntijoille itselleen ja parhaimmillaan edistää voimaantumista.

Tämän opinnäytetyn avulla pyrin luomaan ajankohtaista kuvaa, mitä kokemusasiantuntijuudella tarkoitetaan suomalaisessa lastensuojelutyössä ja sen kehittämisessä sekä työntekijöiden, että kokemusasiantuntijoiden näkökulmasta. Opinnäytetyöni tarkoituksena on kartoittaa ja kuvata Suomessa toteutettuja lastensuojelun hankkeita, joissa on hyödynnetty asiakkaiden osallisuutta, kokemuksia ja asiantuntijuutta. Hankkeista saamieni raporttien ym. aineiston perusteella pyrkimyksenä on kuvata narratiivisen kirjallisuuskatsauksen avulla suomalaista kokemusasiantuntijatoimintaa lastensuojelussa, kokemusasiantuntijatoiminnan merkityksiä kokemusasiantuntijoille itselleen, sekä työntekijöiden kokemuksia toiminnasta.

2 Kokemusasiiantuntijuus

Lähden tarkastelemaan tässä teoreettisessa osiossa aluksi kokemusasiiantuntijuutta ja sen taustoja. Tämän jälkeen tutkailen suomalaista lastensuojelua ja kokemusasiiantuntijuuden mukanaan tuomaa uudenlaista asiiantuntijuutta palveluiden kehittämisessä. Lopuksi tarkastelen osallisuuden, dialogisuuden ja voimaantumisen käsitteitä, jotka toimivat katsauksen taustalla vaikuttavina teoreettisina suunnannäyttäjinä.

2.1 Kokemusasiiantuntijuuden taustaa

Kokemusasiiantuntijatoiminnan synnyn taustalla Toikko näkee palvelurakenteiden muutostarpeet Isossa-Britanniassa. Sosiaalipalveluiden käyttäjien on haluttu osallistuvan brittiläiseen sosiaalipalveluiden kehittämiseen ja jopa palveluiden järjestämiseen. Asiakkaiden osallisuus palveluiden suunnittelussa, toteutuksessa ja kehittämisessä on johtanut siihen, että asiakas on voitu nähdä laajemminkin. Tällöin on alettu käyttää termiä *expert by experience*, kokemusasiiantuntija. Toisaalta kokemusasiiantuntijuuden taustalla voidaan nähdä myös erityisryhmien, kuten vammaisten ja mielenterveyskuntoutujien aktivoituminen omien oikeuksiensa suhteen. Kokemusasiiantuntijatoiminta voi tarjota uudenlaisia vaikutusmahdollisuuksia paitsi yksilölle, myös kollektiiviselle asiakaskunnalle. Kokemusasiiantuntijuudessa voidaan Toikon mukaan nähdä yhtäläisyyksiä myös aiemmin tunnustettuihin asiakkaan asemaa ja roolia koskeviin keskusteluihin asiakkaan osallistumisesta. Osallistuminen itseä koskevaan päätöksentekoon sekä jokaisen oman elämän asiiantuntijuuden tunnustaminen luo edellytyksiä *voimaantumiselle* (empowerment). Osallistuminen laajemmin palveluiden suunnitteluun, kehittämiseen, arvioimiseen ja toteuttamiseen, voidaan nähdä lisäksi myös valtaistumista suhteessa palvelujärjestelmään. Asiakkaan subjektius- ja objektius -kysymyksen rinnalle on noussut myös keskustelu kansalaislähtöisyydestä ja asiakkaan aktivoimisesta. Palveluiden kehittämiseksi asiakkaat voidaan nähdä myös arvokkaina tiedon tuottajina ja viime vuosina onkin kehitetty menetelmiä asiakkaiden

kokemuksen hyödyntämiseen palveluiden arvioinnissa. Esimerkiksi arviointitutkimuksessa, kuten BIKVA-arviointiprosessissa asiakas mahdollistaa yhteisen oppimisen. (Toikko 2011, 103-105.)

2.2 Kokemusasiantuntija osana tutkimista ja kehittämistä

Kokemustutkimus on lähtöisin niin ikään Isosta-Britanniasta, jossa käytetään mm. termejä *service user research* puhuttaessa käyttäjälähtöisestä tutkimustoiminnasta ja *survivor research*, millä tarkoitetaan selviytyneiden tutkimustoimintaa, joka kuvaa kokemusta palveluiden käyttämisestä (Beresford & Salo 2008,15). Beresford määrittelee palveluiden käyttäjien kolme erilaista tapaa osallistua tutkimuksen tekemiseen. Palveluiden käyttäjä voi osallistua toisten tekemään tutkimukseen tai toimia tutkimusyhteistyössä esim. muiden tutkijoiden ja/tai järjestöjen kanssa. Kolmantena tapana osallistua tutkimukseen on käyttäjien itsensä hallinnoima tutkimustoiminta (*user controlled research*), jossa tutkimuksesta vastaa kokonaisuudessaan kokemusasiantuntijat itse. (Beresford & Salo 2008, 11.)

Salo on ollut mukana Mielenterveyden keskusliiton kokemustutkimustoiminnassa ja määrittelee mielenterveys- ja päihdekuntoutujien kokemustutkimustoiminnan perustana olevan heidän omat ja ryhmäkohtaiset kokemuksensa. Kokemustutkimuksessa edellytetään yleisiä tieteellisiä periaatteita aineiston keruusta aina johtopäätöksiin asti ja siihen tarvitaan koulutusta ja harjoittelua. Kokemustutkimuskoulutus pohjautuu omia ja muiden kokemuksia tulkitsevaan subjektiivisuuteen. (Beresford & Salo 2008, 115.) Kati Palsasen kehittämässä *yhteistutkijuus-menetelmässä* sosiaalityöntekijät ovat yhdessä palveluiden käyttäjien kanssa lähteneet kehittämään ja tutkimaan sosiaalipalveluja. Yhteistutkimisessa yhteinen tiedonmuodostus nähdään myös sosiaalityön tekemisen välineenä. (Palsanen 2013.) McLaughlin näkee merkityksellisenä kokemusasiantuntijan ja sosiaalityöntekijän tasavertaisen suhteen yhteistoiminnassa. Toisen asiantuntijuus on syntynyt koulutuksen ja käytännön kautta ja toi-

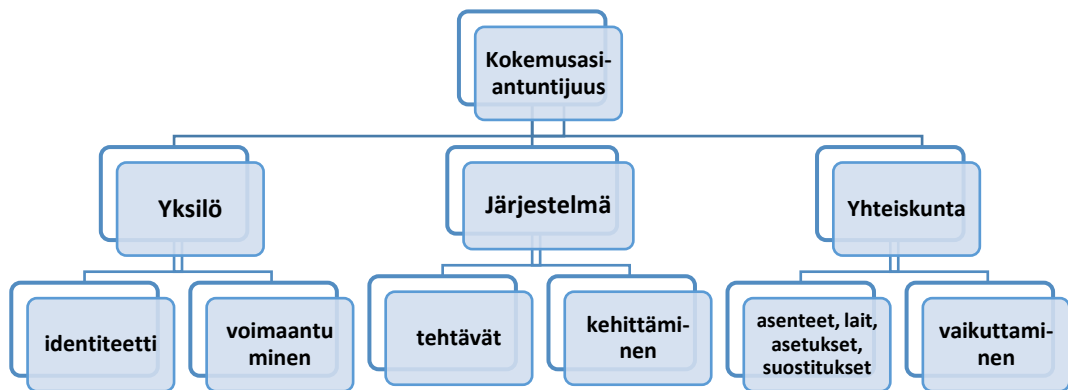
sen oman kokemuksen kautta. Tasavertainen suhde edellyttää kokemusasiantuntijan asiantuntemuksen tunnustamista ja näkemystä kokemustiedon mahdollisuudesta täydentää muiden asiantuntijoiden tietämystä. (McLaughlin 2009.) Rissanen ja Hyväri (2014, 290) näkevät kokemusasiantuntijan yhtenä tehtävänä kokemustiedon tuottamisen ja ammattilaisten haastamisen yhdessä arvioimaan, suunnittelemaan ja kehittämään palveluita. Käyttäjä- ja toimijälähtöisessä kehittämisestä kaikki osallistujat nähdäänkin aktiivisina osallisina kehittämistoiminnan kaikissa vaiheissa: suunnittelussa, toteutuksessa, arvioinnissa ja esiin tullut tieto on suoraan liitettävissä kehitettävään toimintaan (Koivisto, Sandelin & Perttula 2014, 44).

Kokemusasiantuntijatoiminnassa omien ja muiden kokemusten jakamisen voidaan ajatella olevan yksi mahdollisuus *voimaantumiselle*. Salo näkee kokemustutkijatoiminnan syrjäytymisen vastaisena innovaationa - toimintana, joka lisää työllistymismahdollisuuksia, koulutusta ja tuottaa jatkuvasti uutta tietoa. Samalla se luo edellytyksiä voimaantumiselle ja kuntoutumiselle ilman, että se olisi toiminnan itsetarkoituus tai päämäärä. Salo pitää kokemustutkijatoimintaa myös realistisena mahdollisuutena lisätä kansalaisten ja palveluiden käyttäjien osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia, mikä onkin yksi tärkeä tavoite valtionhallinnollisessa suunnittelussa tänä päivänä, kuten aiemmin esitin. (Beresford & Salo 2008, 123.)

Koulutetut kokemusasiantuntijat (KoKoA 2013) tuovat esille myös kokemusasiantuntijoiden työskentelymahdollisuudet tutkimus- ja kehittämistyön lisäksi myös asiakastyössä eräänlaisina tulkkeina, tavoitteena tukea asiakkaiden ja ammattilaisten välistä molemminpuolista ymmärrystä, syventää tietoa ja parantaa palvelua.

Rissanen on kuvannut kokemusasiantuntijuutta yksilön, järjestelmän ja yhteiskunnan tasolla. (Ks. kuvio 1.) Yksilöllisellä tasolla hän kuvaa kokemusasiantuntijuutta kokemuksellisenä, yksilöllisenä identiteettinä, joka poikkeaa asiakkaan identiteetistä. Kokemusasiantuntijuus kokemuksellisella tasolla merkitsee myös yksilön muutosprosessia asiakkaasta asiantuntijaksi, joka näyttäytyy voimaantumisenä. Järjestelmän tasolla kokemusasiantuntijuus voidaan nähdä yksilön toiminnaksi ja erilaisiksi rooleiksi

palvelujärjestelmässä ja kolmannen sektorin toiminnassa. Yhteiskunnallisella tasolla kokemusasiantuntijuuteen liittyy lainsäädännön velvoitteet, sopimukset ja erilaiset suunnitelmat ja toiminnalla voidaan edistää asenteiden muutosta ja yksilöiden kuntoutumista. (Rissanen 2015, 203-204.)

Kuvio 1. Kokemusasiantuntijuuden tasot Rissanen (2015, 203) mukaan.

2.3 Kokemusasiantuntijaksi kasvaminen

Kokemusasiantuntijuus voi merkitä ja sisältää erilaisia asioita ja rooleja erilaisissa yhteyksissä eikä yhtä selkeää määritelmää tunnu olevan. Kostiainen ja muut ovat löytäneet kokemusasiantuntijuutta kuvaavia nimikkeitä kymmeniä ja niiden keskinäiset merkitykset ja tulkinnat aiheuttavat toisinaan myös epäselvyyttä. Esim. kokemusasiantuntija voi toisen tulkinnan mukaan tarkoittaa kokemusasiantuntijuuskoulutuksen käynnyttä henkilöä ja toisen käsityksen mukaan kokemusasiantuntija voi olla henkilö, joka ei ole koulutusta käynyt. (Kostiainen ym. 2014, 14.) Kokemusasiantuntijalla voidaan tarkoittaa henkilöä, jolla on omakohtaista kokemusta jostain sosiaali- ja terveydenhuoltoon liitetystä pulmista, sairauksista ja niihin tarkoitettujen palveluiden käytöstä, joko omana itsenään tai jonkun läheisenä. Kokemustensa myötä henkilö omaa

kokemustietoa aiheesta ja siihen liittyvistä palveluista. Henkilölle on syntynyt myös kokemusta siitä, mikä on auttanut tai tukenut omassa selviytymisessä. Kokemusasiantuntijalle on syntynyt halu omien kokemusten myötä lähteä kehittämään palveluita tai tukemaan vertaisiaan. (Jankko 2008, 121-122; Kostiainen ym. 2014; McLaughlin 2009; Hyväri & 2014, 289.) Toikko näkee kokemusasiantuntijaksi kehittymisen edellyttävän paitsi omaa kokemusta myös kokemustiedon laajentumista koskemaan yleisempää näkemystä asiakkaiden kokemuksista, mitä tukemaan on kehitetty erilaisia kokemusasiantuntijuuskoulutuksia. Tärkeimpänä lähtökohtana yhteiselle kehittämis-työlle ammattilaisten rinnalla, hän näkee kuitenkin asiakkaiden oman motivaation ja-kaa näkemyksiään ja tilaisuuksien ja mahdollisuuksien luomisen osallistumiselle. (Toikko 2009, 8.)

Ensi- ja turvakotien liitto on julkaissut Osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden käsi-kirjan, jossa kokemusasiantuntijuutta on lähdetty tarkastelemaan kansalaistoiminnan näkökulmasta. Julkaisussa kokemusasiantuntijuus perustuu ajatukseen asiakkaan ko-kemuksellisesta asiantuntijuudesta samanarvoisena työntekijän asiantuntijuuden kanssa. Ymmärrys kokemusasiantuntijuudesta Ensi- ja turvakotien liitossa on synty-nyt erityisesti Miina väkivaltaa kokeneiden naisten osallisuuden ja voimaantumisen tukeminen -hankkeen myötä. Kokemusasiantuntijuuden kasvun prosessia oppaassa kuvataan kolmivaiheiseksi rinnakkain oman voimaantumisprosessin kanssa. Merki-tyksellisenä nähdään heti alusta alkaen suhde auttajatahon kanssa. Alun kriisivai-heessa, avun tarvitsemisen ja sen pariin hakeutumisen vaiheessa on tärkeää kuulluksi kokemisen ja kunnioitetuksi tulemisen kokemukset. Oma toimijuus vahvistuu osalli-suuden myötä. Osallisuus tukee omaa selviytymisen prosessia ja kokemus autetuksi tulemisesta voi edesauttaa halua auttaa toisia saman kokeneita. Oma osallisuutta tukee tässä vaiheessa hyvin esim. vertaisryhmätoiminta. Oman toimijuuden vahvis-tuminen laajentaa vaikutusmahdollisuuksia ja ryhmänä voi olla helpompi tuoda esiin kokonaisuutta kokemuksista, yksittäisten kokemusten sijaan. Käsitely itsestä aktiivi-sena toimijana omine vahvuuksineen ja omine käsiteltyine elämäkokemuksineen

tuo itsevarmuutta ja auttaa muodostamaan oman kokemusasiantuntijaidentiteetin. (Meriluoto, Marila-Penttinen & Lehtinen 2015.)

Tässä opinnäytetyössä käytän termiä *'kokemusasiantuntijuus'* hyvin väljästi. Tämän vuoksi, että hankkeissa on ollut mukana lapsia, nuoria ja vanhempia, joilla ei ole taustalla kokemusasiantuntijakoulutusta, eikä välttämättä aiempaa kokemusta tai tietoisuutta, saati ymmärrystä kokemusasiantuntijuuden merkityksistä. Ymmärrän tässä työssä kokemusasiantuntijuuden pohjautuvan omakohtaiseen kokemukseen lastensuojelusta ja lastensuojelun palveluiden käytöstä, sekä niihin yksilöllisiin kokemuksiin ja ongelmiin, joita lastensuojeluasiakuuden taustalla on ollut vaikuttamassa hyvinvointiin. Mielestäni kokemusasiantuntijuus syntyy vapaaehtoisessa suhteessa toiseen, osana jotain yhteistoimintaa. Merkityksellistä on kokemuksellisen tiedon myötä syntyneen asiantuntijuuden tunnustaminen sekä tiedon hyödyntäminen yhteisessä toiminnassa. Toisin kuin esim. Hyväri ja Rissanen (2014) ajattelen, että kokemusasiantuntijalle riittää halu osallistua yhteiseen toimintaan ja jakaa omia kokemuksiaan ja näkemyksiään ilman, että hänen tulee olla vielä tietoinen niiden merkityksellisyydestä. Parhaimmillaan osallistuminen ja osallisuus yhteisessä toiminnassa edistää kokemusasiantuntijan omaa kokemusta selviytymisestä ja ymmärrystä omien kokemusten merkityksellisyydestä tukien näin selviytymistä ja vahvistaen asiantuntijuutta.

2.4 Kokemusasiantuntijuus ja lastensuojelu

Lastensuojelutyö Suomessa perustuu lapsen oikeuksiin ja lapsen etuun, ja sitä ohjataan lainsäädännöllä. Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus erityiseen suojeluun, turvalliseen kasvuympäristöön sekä monipuoliseen ja tasapainoiseen kehitykseen. Lastensuojelun tehtävänä on järjestää tarvittavia tukitoimia ja palveluja lapsen kasvatuksen ja huolenpidon turvaamiseksi, joista viimesijaisimpana voidaan turvautua lapsen kodin ulkopuoliseen sijoitukseen. (L 417/2007.) Lastensuojelu kos-

kettaa vuosittain monia lapsia ja perheitä. Lastensuojelun asiakkaiden määrä avo-
huollossa on kaksinkertaistunut reilun kymmenen viime vuoden aikana ja tämän
myötä voidaan ajatella myös kokemusten ja asiantuntijuuden lastensuojelussa li-
sääntyneen voimakkaasti. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) tilastojen mu-
kaan vuonna 2014 tehtiin yli 63 000 lastensuojeluilmoitusta ja lastensuojelun avo-
huollon asiakkaina on tuolloin ollut yli 90 000 lasta. Kodin ulkopuolelle oli sijoitettuna
lähes 18 000 lasta ja heistä huostassa oli yli 10 000 lasta. (Lastensuojelu 2014, 2015.)

Lastensuojelun sosiaalityö on tavoitteellista arviointi- ja muutostyöskentelyä eri-
ikäisten asiakkaiden muuttuvien sosiaalisten ongelmien parissa. Sosiaalityö vaatii laa-
ja-alaista asiantuntemusta mm. arjen sujumisesta, ihmisen kehityksestä, perheiden
hyvinvoinnista sekä sosiaalisista ongelmista ja sosiaalipoliittisista järjestelmistä. Sosi-
aalityön asiantuntijuus edellyttää kykyä yhdistää monia tietoperustoja kokonaisu-
deksi. Lainsäädännön ohella sosiaalityötä ohjaa vahva arvopohja ja sosiaalityön eetti-
set periaatteet. (Pohjola 2007.)

Sosiaalityön asiantuntijuus ja osaaminen on perinteisesti perustunut vahvaan tieteel-
liseen ja tutkimuspohjaiseen näyttöön sekä menetelmälliseen osaamiseen. Karvinen-
Niinikoski on pohtinut sosiaalityön osaamisen ja asiantuntijuuden vaatimuksia. Viime
vuosina sosiaalityön asiantuntijuuden kehittymisessä on huomioitu tietoperustan
ohella myös käytännön työstä saatua tietoa. (Karvinen-Niinikoski 2005.) Rajavaara to-
teaa sosiaalityön toimintatilanteisiin ja toimintaympäristöihin kiinnittyvien käytäntö-
jen edustavan uutta tapaa jäsentää käytännön suhdetta tietoon ja asiakkaisiin. Asiak-
kaiden toimiessa kumppaneina on suunta hierarkisesta tiedon hallinnasta kohti uudel-
leen jäsentyvää, toimintayhteyksissä rakentuvaa tiedonmuodostusta. Asiakkaiden
osallisuuden vahvistuminen tiedonmuodostuksessa edistää avoimempaa ja neuvotte-
levampaa asiantuntijuutta sekä uutta luovaa muutossuuntautunutta asiantuntijuutta.
(Rajavaara 2005, 47-72.)

Hiljaisen käytäntötiedon saattamiseksi yhteisen tiedonmuodostuksen ja sosiaalityön asiantuntijuuden kehittämiseksi on kehitelty mm. sosiaalisen raportoinnin menetelmäprosessi, jossa on mahdollistettu paitsi työntekijöiden myös asiakkaiden osallisuuden vahvistaminen tiedonmuodostuksessa palveluiden kehittämiseksi (Karvinen-Niinikoski 2005,73). Erityisesti asiakkaiden vaikuttamisen väyläksi ja kuulluksi tulemisen vahvistamiseksi sosiaalista raportointia on jatkokehitetty asiakasraportoinnin malliksi. Menetelmässä tietoa kerätään eri osapuolilta sekä kirjallisesti että ns. asiakasfokuskeskustelun avulla. Keskustelussa eri osapuolet nähdään tasa-arvoisina tiedontuottajina. Jokaisella on tärkeä rooli eri näkökulmien ja asiantuntijuuksien yhdistämisessä uuden yhteisen tiedon muodostamisessa valitusta teemasta. Menetelmän tarkoituksena on tuottaa laadullista, ajantasaista kokemustietoa esim. palveluiden toimivuudesta, poliittisten päätösten vaikutuksista yksilöiden elämään tai asiakasryhmään vaikuttavista ajankohtaisista ilmiöistä. Asiakasfokuskeskustelussa arvokkaan on koettu asiakkaan ja työntekijän uudenlainen kohtaaminen, jossa asiakas nähdään asiantuntijana omassa asiassaan. Keskustelua sosiaalityöstä voidaan käydä yleisellä tasolla työntekijä-asiakas suhteen sijaan. Merkityksellisenä on nähty sisällöllinen tiedon tuottaminen, jota on mahdollista hyödyntää välittömästi oman työn kehittämisessä sekä ajantasainen kertomus palvelutarpeista ja näkemykset palveluiden toimivuudesta. Dialogissa on pystytty tuottamaan tietoa ja saamaan informaatiota asioista, joita ei kirjallisia asiakaskyselyjä toteuttamalla olisi ollut mahdollista saada. (Hussi 2005, 45-48.) Sosiaalinen raportointi/asiakasraportointi on toiminut yhteistutkimisen-menetelmän kehittämisen taustalla ja sen voidaan ajatella edistäneen kokemusasiantuntijatoimintaa suomalaisessa lastensuojelussa. Sitä kautta on syntynyt mm. Nuoret kehittäjät -kokemusasiantuntijaryhmä, jota tarkastelen tässä opinnäytetyönä osana kirjallisuuskatsauksen aineistoa.

Kääriäinen, Julkunen ja Virokannas nostavat esiin heikkojen signaalien kuulemisen ja demokraattisen dialogin osana sosiaalityön tiedonmuodostusta ja demokraattista tutkimusta. Sosiaalityön käytäntöjen kriittinen tutkiminen yhdessä ammattilaisten, päättäjien, asiakkaiden ja tutkijoiden kanssa on sekä uuden tiedon tuottamista, että

muutostyötä, jota tehdään yhdessä dialogisissa kohtaamisissa. (Kääriäinen ym. 2015, 145-147.) Pohjolan mielestä kontekstuaalisen tiedon merkitystä sosiaalityön asiantuntijuudessa tulisi nostaa enemmän esille. Tästä hän mainitsee esimerkkeinä tutkivaan työotteeseen rakentuvan reflektiivisen tiedon ja asiakkailta opittavan toisen tiedon. (Pohjola 2007.) Hussi tuo esille Kimmo Saariston (2000) termin avoin asiantuntijuus. Se tarkoittaa asiantuntijuuden muodostumista tilanne ja paikallissidonnaisesti jakaen ja neuvotellen, osallistujien välisessä kommunikaatiossa. Olennaista on erilaisten tietojen yhteen sovittaminen ja täydentäminen, synnyttäen moniulotteista tietoa ja asiantuntijuutta. Tiedonmuodostuksen lähtökohtana on erilaisten tietojen ja taitojen tasa-arvoisuus. Tällöin yhteistä tietoa ja asiantuntijuutta on, mitä eri näkökulmista osallistujien kesken tuotetaan. Tieto ei ole kenenkään, vaan se muovautuu kulloinkin osallistujien mukaan. (Hussi 2015, 10-11.)

Selvää näyttäisikin olevan, että tilausta uudenlaisen asiantuntijuuden ymmärtämiselle ja tiedon muodostamiselle on olemassa. Käsite asiantuntijuudesta laajemminkin kuin tieteeseen pohjautuen on paikoin ymmärretty, mikä on mahdollistanut myös kokemusasiantuntijatoiminnan kehittymisen lastensuojelussa.

3 Lastensuojelun kokemusasiantuntijuuden lähtökohtia

Osallisuuden kokemuksen merkitys ihmisen hyvinvoinnille on tunnustettu ja sen huomioiminen on ollut yksi sosiaalityön ja lastensuojelun kehittämiskohteita jo useiden vuosien ajan. Osallisuutta voidaan tarkastella sekä yksilön, asiakkaan, yhteisön, palvelujen että yhteiskunnan näkökulmasta. Kokemusasiantuntijuuden ohella puhutaan myös asiakasosallisuudesta, asiakkaiden ja palveluiden käyttäjien osallistumisesta kehittämis- ja tutkimustoimintaan. Kokemusasiantuntijatoiminnassa osallisuutta voidaan tarkastella paitsi kokemusasiantuntijan myös mukana olevien työntekijöiden

tai toiminnan mahdollistajien näkökulmasta kysyen, mikä on kenenkin rooli ja osallisuus kokemusasiantuntijatoiminnassa.

3.1 Osallisuuden tasoja ja mahdollistajia

Osallisuus on tunne ja kokemus kuulumisesta johonkin. Halu kuulua ja olla osana yhteisöä tai ryhmää. Oleellisena osana osallisuuteen liittyy kuulluksi ja nähdyksi tuleminen sekä omien kokemusten merkitykselliseksi tunteminen. Osallisuuden kokeminen edellyttää mahdollisuutta vaikuttaa sekä omiin, että itseä kiinnostaviin asioihin. Käytännössä, jos puhutaan osallisuuden edistämisestä, tehdään töitä osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseksi. (Meriluoto, Marila-Penttinen & Lehtinen 2005, 79; Toikko 2009,8.)

Leemann & Hämäläinen viittaavat *osallisuuden (involvement)* ohella puhuttavan paljon *osallistumisesta (participation)*, vaikka välttämättä ei kuitenkaan ole tarkasteltu käsitteiden eroavaisuuksia. Molemmat termit voidaan liittää sosiaalipalveluiden käyttäjien toimijuuteen palveluiden suunnittelemisessa ja kehittämisessä, joko koskien henkilön omia palvelutarpeita tai laajemmin, koskien koko asiakasryhmää tai palveluprosessia. He näkevät osallisuuden olevan osallistumista laajempi käsite, jolloin osallistuminen voidaan nähdä osana osallisuutta. Osallisuudella viitataan siihen lähtökohtaan, että asiakkaan osallistumisella on jonkinlainen vaikuttavuus ja mitä isompi se vaikuttavuus on, sitä vahvempaa on osallisuuden aste. Osallistumista voi olla esimerkiksi palautekyselyyn vastaaminen, kun taas puhuttaessa osallisuudesta voi asiakas olla mukana tuottamassa tietoa omista palvelutarpeistaan, suunnittelemassa omia palvelujaan, osallistua palveluiden suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin myös yleisemmällä tasolla ja tuntea tulleensa kuulluksi. (Leemann & Hämäläinen 2015, 2.) Orasen (2013, 122-123) mukaan osallisuus kokemusasiantuntijana hyödyntää asiakkaan yksilöllisiä kokemuksia, ajatuksia ja mielipiteitä yhteisen asian kehittämisessä.

Laitilan (2010, 138-150) mielenterveys- ja päihdetyön asiakkaiden osallisuutta käsittelevässä tutkimuksessa osallisuus koettiin joko ratkaisevan tärkeänä tai järkevänä ja suotavana toimintatapana, vaikka käytännössä osallisuus koettiin puutteellisenä. Tutkimuksen tuloksissa osallisuus ymmärrettiin asiantuntijuuden kautta. Asiantuntijuuden hyväksymisenä, huomioimisena ja hyödyntämisenä. Osallisuus toteutui osallisuutena omaan hoitoon ja kuntoutukseen, palveluiden kehittämiseen ja palveluiden järjestämiseen. Osallisuus omassa asiassa edellytti osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuutta ja aktiivista osallistumista. Palveluiden kehittämisessä osallisuus nähtiin kokemustiedon hyödyntämisenä ja asiakkaiden ja työntekijöiden yhteisenä kehittämisenä. Osallisuuden palveluiden järjestämisessä ajateltiin voivan toteutua esimerkiksi edustuksellisen demokratian, järjestötoiminnan tai vertaistukitoiminnan kautta.

Osallisuuden mahdollistajat

Ilman osallistumista ei voi syntyä osallisuutta, jolla viitataan myös osallisuuden kokemuksellisuuteen ja vaikutusmahdollisuuksiin. Osallisuuden edistäminen ja asian eteen tehtävä kehittämistyö edellyttää muutoksia monissa nykyisissä käytännöissä, ajattelussa ja työyhteisöjen resurssien käytössä. Oranen näkee osallisuustyöskentelyn onnistumisen edellytyksinä johdon ja johtajien sitoutumisen osallisuuteen arvona, jonka toteuttamista tuetaan käytännössä. Johdon tukea tarvitaan niin resurssien luomiseen kuin kehittämistoiminnan tavoitteiden määrittämiseen. Osallisuuden toteutuminen tarvitsee ihmisiä, jotka rakentavat mahdollisuuksia kohtaamisille ja rohkaisevat sekä kannustavat palveluiden käyttäjiä mukaan kehittämistoimintaan. Työntekijöiltä edellytetään tällöin valmiutta tarkastella omia toimintatapoja kriittisesti. Tarvitaan myös avoimuutta kuulla palautetta ja uusia ideoita, toiveita ja tarpeita muutokselle. Työntekijät tarvitsevat kehittämistyöhön työaikaa suunnitteluun ja kohtaamisille sekä rahaa käytännönjärjestelyjen toteuttamiseen. Toimintaa suunniteltaessa on tärkeää pohtia, mitä osallisuudella tavoitellaan ja miten prosessia kuljetetaan eteenpäin. On huolehdittava, että organisaatiossa ollaan myös valmiita viemään tarvittavia uusia kehitettyjä asioita käytännön tasolle saakka. (Oranen 2013, 124-125.)

Laitila on nostanut esiin osallisuuden mahdollisuuksiin liittyvinä seikkoina paitsi yhteiskuntaan, lainsäädäntöön ja organisaatioiden toimintaan liittyviä yhteyksiä, myös henkilöön itseensä liittyviä tekijöitä. Osallisuuden mahdollistamiseksi tarvitaan edelleen muutosta asiantuntijuuden ymmärtämiseen ja vallan jakamista. Tutkimuksessa asiakkaat olivat tuoneet esiin, etteivät aina ole tietoisia erilaisten sääntöjen ja ratkaisujen perusteluista ja heillä saattoi olla käsitys, ettei asiakkaiden mielipiteistä olla kiinnostuneita tai niitä ei haluta ottaa huomioon. Työntekijöillä saattoi olla myös asiakkaisiin ja heidän pulmiinsa liittyviä kielteisiä asenteita ja ennakkoluuloja. Osallistumisen tai osallisuuden esteeksi voi ilmentyä asiakuuteen liittyvä stigma tai asiakkaan oma vointi. Osallisuus edellyttää asiakkaalta kykyä ja motivaatiota olla osallisena sekä asiakkaan omaa sitoutumista ja vastuun ottamista. Kaikki eivät nähneet välttämättä osallisuutta tärkeänä tai olleet kykeneviä ottamaan vastuuta vaan siirsivät vastuun ammattilaisille, joiden osaamiseen luotettiin. Tutkimuksessa oli noussut esiin myös asiakkaan kyky käyttää samaa kieltä ammattilaisten kanssa. Koulutuksen, ammatin ja sosiaalisten taitojen nähtiin vaikuttaneen kuulluksi tulemiseen. (Laitila 2010, 139-153)

3.2 Lasten osallisuus

Asiakkaiden osallisuuden lisääminen yksilönä, kokemusasiantuntijana sekä kansalaisena on tärkeä tavoite, jonka saavuttamiseksi on tehty aktiivisesti kehittämistyötä esim. Lasten Kaste -hankkeessa. Lasten mukaan ottamiseen lastensuojelun kehittämiseen ja arviointiin veloitetaan myös laissa. Lastensuojelulain 8 § sanotaan: ”Palveluja järjestettäessä ja niitä kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin”. (LsL 417/2007, 8§.)

Lapsi hakee luonnostaan yhteyttä toisiin ihmisiin ja voi tuntea itsensä osalliseksi tullessaan nähdyksi, kuulluksi ja arvostetuksi hänen omassa todellisuudessaan. Lapsen osallisuudelle palveluiden kehittämisessä aikuisella on tärkeä rooli luoda osallisuudel-

le keinot ja tunnistaa lapsen kyvyt ja valmiudet. (Matikka, J. 2015.) Lastensuojelun keskusliitossa on laadittu opas ammattilaisille lasten osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseksi. Työryhmässä on koettu, että lapsissa olevia voimavaroja ei nykyään vielä hyödynnetä riittävästi lasten itsensä tai yhteiskunnan eduksi. Päinvastoin aikuisen rooli ja asenne voi toimia lapsen osallisuuden esteenä. Lasten osallisuuden edistämiseksi on kuitenkin viime vuosina alettu kehittää erilaisia menetelmiä, minkä vuoksi on tärkeää pohtia ja arvioida lasten osallistumiseen liittyviä eettisiäkin kysymyksiä. Lasten osallistumisen etiikka – lapset ja nuoret palveluiden kehittäjinä, kymmenen periaatetta -oppaan tekemisessä näitä onkin ollut mukana pohtimassa nuoria kokemusasiantuntijoita. Oppaaseen on koottu hyviä käytäntöjä ja mahdollisia sudenkuoppia lasten osallisuuden toteutumiseen ja siinä korostuu jaetun asiantuntijuuden ja kokemustiedon lisäksi aikuisten ja yhteisöjen vastuu. Oppaan kymmenen periaatetta ovat:

- Lapsen kunnioittaminen on osallistumisen lähtökohta
- Osallistuminen on vapaaehtoista
- Osallistuminen on lapselle hyödyllistä
- Osallistuminen on tarkoituksenmukaista
- Osallistuessaan lapsella on oikeus suojeluun
- Osallistuminen on läpinäkyvää ja avointa
- Osallistumiseen liittyvä valta ja vastuu pitää olla tiedostettuna
- Osallistumiseen on tärkeä sisällyttää arviointia
- Osallistumiselle tarvitaan toimintaa tukevat rakenteet
- Osallistuminen vaatii yhteiskunnan voimavaroja. (Hipp & Palsanen 2014.)

Francisin ja Lorenzon (2002) seitsemän erilaista näkökulmaa lasten osallisuuteen pohjautuu alkujaan kaupunki- ja ympäristösuunnittelun tutkimuksen pariin, mutta Oranen (2008, 12-15) on tarkastellut näitä seitsemää lähestymistapaa lastensuojelun näkökulmasta. Francis ja Lorenzo ovat määritelleet lähestymistavat osallisuuteen seuraavasti; *romanttinen, asianajo, tarveperusteinen, oppimiskeskeinen, oikeuksia*

korostava, institutionaalinen ja vastavuoroinen näkökulma. Kokemusasiantuntijatoiminnan näkökulmasta itseäni kiinnostaa erityisesti vastavuoroinen (proactive realm) ajattelutapa osallisuuteen. Vastavuoroisessa lähestymistavassa korostuu lasten ja aikuisten välinen vastavuoroinen kommunikaatio, jossa tunnustetaan molemminpuolinen asiantuntijuus ja aktiivinen rooli kehittämistoiminnan eri vaiheissa. Lapsi halutaan nähdä osallisena myös toiminnan suunnittelemisessa ja arvioimisessa. Aikuisen roolilta edellytetään tällöin taitoja olla vuorovaikutuksessa lapsen kanssa vastavuoroisesti sen sijaan, että lapset alistetaan yksisuuntaiseen tiedontuottajan rooliin. (Francis & Lorenzo 2002, 164; Oranen 2008, 15.)

Lasten osallistumisessa avainasemassa Kiilin mukaan on osallisuuden mahdollistaminen. Lapsuuskäsityksen laajentumisen myötä lapsen näkeminen kansalaisena mahdollistaa lasten tuottaman tiedon arvostamisen. Lasten osallistumisessa tulee kiinnittää huomiota lapsilähtöisyyteen, vapaaehtoisuuteen ja avoimuuteen sekä sukupolvien väliseen, että lasten keskinäiseen yhteistyöhön. Osallistumista kehitettäessä on kiinnitettävä huomiota sukupolvien välisiin suhteisiin myös kriittisesti. Kiili näkee lasten osallistumisen ongelmien taustalla sukupolvien välisen valtasuhteen eli aikuisten vallankäytön osallisuuden esteenä. Tutkimuksessa lapset itse olivat kokeneet, että heillä olisi kykyä toimia yhteistyössä aikuisten kanssa yhteisten asioiden suunnittelussa, jos saavat siihen mahdollisuuden ja tulevat kuulluksi. (Kiili 2006, 198-205.)

Osallisuus ja kokemusasiantuntijuus

Kokemusasiantuntijatoiminnassa osallisuuspuhe liitetään erityisesti puheeseen osallisuuden mahdollistamiseen erilaisen osallistumisen kautta. Toiminnan tavoitteena voi olla esimerkiksi lisätä asiakasosallisuutta palveluiden suunnittelussa. Kokemuksellisen asiantuntijuuden synnyttämä kokemustieto ja oma motivaatio toimivat osallisuuden henkilökohtaisina mahdollistajina, mutta toiminta edellyttää resursseja, avoimuutta ja asennemuutosta tunnustaa uudenlainen asiantuntijuus ja kokemustieto merkitykselliseksi ja tasa-arvoiseksi yhteisessä toiminnassa. Voidaan puhua vallan jakamisesta ja palveluiden ja työn altistamisesta arvioinnille. Osallisuudessa koke-

musasiantuntijatoiminnassa merkityksellistä on subjektiiviset kokemukset, joita halutaan hyödyntää laajemmin kuin omaa itseä koskevan asian edistämiseksi. (Kostiainen 2015; Laitila 2010; Oranen 2013.)

3.3 Dialogisuus

Dialogisuuden voidaan ajatella olevan yhtenä välttämättömänä taustaoletuksena lastensuojelun ja kokemusasiantuntijatoiminnan yhteisessä kehittämistoiminnassa. Räsänen (2006, 340-347) kuvaa dialogia yksilöiden väliseksi kommunikatiiviseksi suhteeksi, jonka tarkoituksena on luoda uutta ja synnyttää yhteistä ymmärrystä. Hämäläinen (1999) kuvailee dialogisuutta kahden subjektin tasavertaisena ja toista kunnioittavana vuorovaikutuksena. Räsänen mukaan dialogi on ajatusten vaihtoa, jossa lähtökohtana on yhteisen mielenkiinnon kohteena oleva kysymys. Dialogisessa vuorovaikutuksessa ihmiset kohtaavat toisensa tasavertaisina ja erillisinä persoonina. Dialogisessa keskustelussa keskustelija joutuu ottamaan kantaa ja perustelemaan omaa näkemystään, mikä edellyttää kaikkien osapuolten aktiivisuutta, osallistumista, kuuntelemista, kunnioitusta, mielipiteiden muodostamista ja ääneen sanomista. Tällöin eri osapuolten tulee olla kiinnostuneita ymmärtämään erilaisia näkökulmia. Erilaisten näkökulmien kuuleminen ja ymmärtäminen tarjoavat mahdollisuuksia muuttaa omia käsityksiä ja synnyttää uudelleen ajattelemista. Dialoginen vuorovaikutus edellyttää reflektiivisyyttä sekä omien että toisten ajatusten suhteen. (Räsänen 2006, 340-347.) Hämäläisen (1999) mukaan sosiaalityössä dialogissa on kyse pyrkimyksestä rakentaa luottamuksellista ja avoimuuteen perustuvaa asiakassuhdetta, jossa vallitsee keskinäinen kunnioitus. Mönkkösen mukaan dialogisuus asiakastyössä on pyrkimystä ”yhteisasiantuntijuuteen”. Tietoa rakennetaan yhteistoiminnallisesti, jolloin vuorovaikutuksen kuluessa avautuu uusia näkökulmia. (Mönkkönen 2013.) Seikkula ja Arnkill näkevät dialogisuudessa keskeiseksi asenteen, ajattelutavan ja kohtaamisen. Dialogisuus edellyttää asettumista vastavuoroisuuden tavoitteluun. Dialogisuus

on laadullisesti toisenlaista asiantuntijuutta, jota rakennetaan yhdessä sen sijaan, että ammattilainen omaan ammatilliseen tietoon perustuen määritteli ratkaisut.

(Seikkula & Arnkill 2009, 19, 170-175.)

Kokemusasiantuntijatoiminnan hyödyntäminen sosiaalityön menetelmänä ja/tai palveluiden kehittämisessä edellyttää mielestäni yhtä lailla sekä työntekijöiltä että kokemusasiantuntijoilta dialogiin pohjautuvia valmiuksia; avoimuutta, ääneen sanomista, kiinnostusta ja kykyä perustellusti muuttaa omaa käsitystään. Kokemusasiantuntijoiden omakohtaiset kokemukset eivät kaikilta osin ole aina yleistettävissä eikä yhden kokemusasiantuntijan ääni vastaa koko viiteryhmää tätä edustaessaankaan, jolloin mielestäni on tärkeää pystyä rakentamaan tietoa ja asiantuntijuutta yhdessä.

(Kostiainen ym. 2013, 11, 15.)

3.4 Voimaantuminen

Perehtyessäni kokemusasiantuntijatoimintaan sekä osallisuuteen olen huomannut, että usein nostetaan esille kokemusasiantuntijatoiminnan synnyttäneen voimaantumista. Siitonen ja Robinson (2001, 61) arvioivat voimaantumisen teorian sopivan hyvinvointia mahdollistavien hankkeiden viitekehikseksi ja sillä on usein tärkeä merkitys kansalaisten oikeuksia ja aktiivisuutta ajavissa liikkeissä.

Voimaantuminen eli empowerment on ihmisestä itsestään lähtevä, saman aikaisesti sekä henkilökohtainen että sosiaalinen prosessi. Voimaantuminen liitetään usein omien voimavarojen löytämiseen, elämänhallintaan ja toimintakykyisyyden saavuttamiseen. (Siitonen & Robinson 2001,61). Myös Räsänen (2006) määrittelee voimaantumista prosessiksi, joka syntyy ihmisen ja tämän ympäristön välisestä suhteesta silloin, kun siihen sisältyy ihmisen oma sisäinen voiman tunne oman kehityksen haltuunotosta, päämäärän asettamisesta ja uskosta tavoitteiden saavuttamiseen. Siitosen voimaantumisteoriassa voimaantumisprosessi on tapahtumasarja, jota voi

edistää suotuisa ympäristö. Voimaantuminen tapahtuu todennäköisemmin kontekstissa, jossa on turvallinen ilmapiiri ja ihminen kokee itsensä hyväksytyksi ja tasa-arvoiseksi. (Siitonen 1999.)

Voimaantuminen on tunne omasta vahvuudesta, pätevydestä ja luovuudesta, joille pohjataan omat tavoitteet ja päämäärät. Omien päämäärien taustalla voidaan nähdä mm. vapaus, tahto, tarpeet, halut, arvot tai odotukset. Voimaantuminen ja voimaantuneisuus tuottavat tyytyväisyyttä, myönteisyyttä, luovuutta, iloa, sitoutumista ja vastuuta, kun taas heikko voimaantuminen johtaa heikkoon sitoutumiseen. Voimaantumisen on todettu olevan yhteydessä myös hyvinvointiin. Voimaantumisen ja hyvinvoinnin kannalta merkityksellisenä Siitonen näkee ryhmän voimaantumisen ja hyvinvoinnin kokemuksen ohella myös seuraavat asiat: itsenäisyys, vapaus, valinnanvapaus, toiminnanvapaus, vastuullisuus, vapaaehtoisuus, halu, arvostus, kunnioitus, luottamus, minäkuva, kollegiaalisuus, sosiaalisuus, ilmapiiri, kulttuuriympäristö, keskustelukulttuuri, avoimuus, turvallisuus, joustavuus, kannustaminen, mahdollistaminen, myönteisyys, oman roolin löytäminen, hyväksyntä, onnistuminen ja eettisyys. (Siitonen 1999.)

Ihminen voi jäädä myös *voimaantumattomaksi (disempowered)*, mikäli ihmisen valintoja ja toimintoja ohjataan tai rajoitetaan tarpeettomasti eikä ihmisellä ole tunnetta omasta toiminnanvapaudesta tai kuulluksi tulemista. Voimaantuminen on hankalaa ilman toimivaa yhteisöä, luottamuksellista yhteistoimintaa ja tasa-arvoista mahdollisuutta osallistumiseen. (Siitonen 1999.) Lastensuojelussa erityisesti on tärkeää pyrkiä luomaan yhteistä ymmärrystä, edistää kuulluksi tulemista ja osallisuutta omassa asiassa, jotta lapsen edunmukaisiksi tarkoitetut toimenpiteet ja palvelut todella edistävät hyvinvointia eivätkä käänny itseään vastaan.

Siitonen (1999) on todennut väitöskirjassaan, että voimaantuneisuus ei ole pysyvä tila, mutta sitä on kuitenkin mahdollista yrittää tukea esimerkiksi rohkaisemisella ja

avoimuudella, toimintavapaudella sekä turvallisuuteen, luottamukseen ja tasavoimaisuuteen pyrkimisellä. Edellä mainitut voimaantumista tukevat asiat liittyvät mielestäni osallisuuteen, dialogisuuteen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen. Voimaantumisen tarkastelu sosiaalisena ilmiönä sopii hyvin kokemusasiantuntijatoimintaan.

4 Opinnäytetyön tarkoitus ja toteuttaminen

4.1 Opinnäytetyön tavoitteet

Opinnäytetyöni tarkoituksena on pyrkiä luomaan kuvaa suomalaisesta kokemusasiantuntijatoiminnasta lastensuojelun hankkeiden ja kehittämisprojektien näkökulmasta. Tarkastelen erityisesti kokemusasiantuntijatoiminnan merkityksiä lastensuojelutyön ja lastensuojelupalveluiden kehittämiseen sekä kokemusasiantuntijoiden ja osallisena olleiden ammattilaisten kokemuksia kokemusasiantuntijatoiminnasta.

Eryteisesti tarkastelen seuraavia kolmea aihepiiriä:

1. Mitä kokemusasiantuntijatoiminta on lastensuojelussa ja mitä sillä on lähdetty kehittämään?
2. Millaisia merkityksiä kokemusasiantuntijana toimimisella on ollut henkilölle itselleen?
3. Millaisia kokemuksia ammattilaisilla on kokemusasiantuntijatoiminnasta?

Toteutan opinnäytetyön kuvailevan katsauksena, jossa kirjallisuutta edustaa opinnäytetyöhön valikoituvien hankkeiden, pilotointien, tutkimusten tai kehittämistöiden raportit ja muut mahdolliset saatavilla olleet aineistot sekä kokemusasiantuntijoiden itsensä tuottama materiaali kuten esitteet, videoesitykset jne. joita on ollut saatavilla joko hankkeiden nettisivuilta tai ovat olleet muutoin käytettävissäni. Tieteellisenä

tutkimusmenetelmänä opinnäytetyötäni lähinnä lienee narratiivinen kirjallisuuskatsaus.

4.2 Narratiivinen kirjallisuuskatsaus

Salmisen (2011, 6) mukaan narratiivinen kirjallisuuskatsaus on paljon käytetty yleiskatsaus, joka mahdollistaa tietyn väljyyden aineiston valinnassa, eikä sen toteuttamisessa ole välttämätöntä noudattaa tiukkoja metodisia sääntöjä. Narratiiviseen kirjallisuuskatsaukseen valikoitunut aineisto voi menetelmällisesti olla keskenään erilaista, ja aineistona on mahdollista hyödyntää myös muita kuin tieteellisiä julkaisuja (Kangasniemi, Utriainen, Ahonen, Pietilä, Jääskeläinen & Liikanen 2013, 296). Narratiivinen kirjallisuuskatsaus mahdollistaa tutkittavan ilmiön laaja-alaisen kuvaamisen. Englanninkielessä käytetty sana ”review” viittaa tiedon kriittiseen uudelleen arviointiin, mutta se voidaan nähdä myös selontekona. Kirjallisuuskatsaus voidaan nähdä yhtenä mahdollisuutena jonkin tietyn asiakokonaisuuden kokonaiskuvan rakentamiseen ja sen avulla voidaan selvittää, minkä verran ja millaista tutkimusta ja tietoa aiheesta on. (Salminen 2011, 3-5; Johansson, Axelin, Stolt & Ääri 2007, 3.) Johanssonin ja muiden (2007, 4) mukaan narratiivisessa kirjallisuuskatsauksessa tutkimuskysymykset voivat olla väljempinä kuin perinteisessä systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa.

Omassa opinnäytetyössäni tarkoituksena on tarkastella kokemusasiantuntijatoimintaa lastensuojelussa ajankohtaisena ilmiönä, jonka laajuutta ei ole tarkoitus mitata vaan ennemminkin tarkastella, mitä se oikein pitää sisällään. Tarkkojen tutkimuskysymysten määrittely tuntui aluksi hankalalta, koska kokemusasiantuntijatoimintaa on toteutettu hyvin eri tavoin ja erilaisin tavoittein. Opinnäytetyön aineisto muodostuu pääosin hankesuunnitelmista, hankeraporteista ja arvioinneista, jolloin voidaan ajatella opinnäytetyön olevan enemmän olemassa olevaa informaatiota jäsentävä kuin tutkimuksellinen. Johansson ja muut (2007, 4) pitävät tärkeänä tiedostaa tämänkaltaisten katsausten olevan usein tehtyjä tiettyjen asiantuntijoiden näkökulmas-

ta ja sen lisäksi epäsystemaattisuus aineiston haussa ja prosessin eri vaiheissa vaikeuttaa tämänkaltaisten katsausten kriittistä tarkastelua. Salminen (2011, 7) näkee kuitenkin, että narratiivisen eli kuvailevan kirjallisuuskatsauksen tutkimusaineiston perusteella on mahdollista päätyä kirjallisuuskatsaukselle tyypilliseen synteesiin.

Salminen on nostanut esiin kolme erilaista tapaa toteuttaa narratiivinen katsaus: toimituksellinen, kommentoiva ja yleiskatsaus. Toimituksellisessa katsauksessa on mahdollista käyttää suppeaa aineistoa ja se voidaan liittää esim. jotakin tiettyä aihetta käsittelevän artikkelin tueksi. Kommentoivan katsauksen tarkoituksena on puolestaan herättää keskustelua eikä siinä ole välttämätöntä noudattaa tiukkoja metodeja, mikä puolestaan voi lisätä synteessin puolueellisuutta ja yksiulotteellisuutta. Yleiskatsaus on katsauksista laajin ja aineiston analysoimisessa käytetään kuvailevaa synteesiä, jonka tavoitteena on tiivistää jo aiemmin tehtyjä tutkimuksia johdonmukaisesti. (Salminen 2011, 7.)

Omassa opinnäytetyössäni en noudata tarkasti mitään näistä tavoista toteuttaa narratiivista kirjallisuuskatsausta. Katsauksesta voi löytyä elementtejä kaikista näistä kolmesta lähestymistavasta. Aineiston koostuessa pääosin ”ei-tieteellisestä” materiaalista on tarkoituksena tuoda näkyväksi kokemusasiantuntijuuteen liittyvää toimintaa lastensuojelussa ja tiivistää toiminnan luonnetta. Käytettävissä olevan varsin hajanaisen tiedon ja opinnäytetyöni tavoitteiden kannalta koen, että valitsemani menetelmä, joka pohjautuu jossain määrin narratiiviseen kirjallisuuskatsaukseen, on perusteltu.

4.3 Aineiston haku ja valinta

Tietoa kokemusasiantuntijuudesta oli opinnäytetyön aloittamisen hetkellä vuonna 2012 haasteellista löytää ja esimerkiksi kirjastojen kaikki asiasanahakemistot eivät silloin vielä tunteneet termiä kokemusasiantuntijuus. Alkuun tiedonhaussa olen turvau-

tunut internetistä löytyviin sivustoihin, joista on löytynyt tietoa erilaisista hankkeista ja kokemusasiantuntijakoulutuksista. Koulutusesitteistä olen poiminut kiinnostavien aihealueiden pohjalta asiantuntijoiden yhteystietoja ja olen lähestynyt heitä puhelimitse ja sähköpostitse saaden vinkkejä sekä kansainvälisistä että suomalaisista alan toimijoista. Vähitellen eteen on tullut erilaisia käsitteitä ja teoksia, joiden avulla olen lähtenyt rakentamaan tietoa kokemusasiantuntijuudesta lastensuojelussa.

Teoreettiseen ja tieteelliseen ymmärryksen lisäämiseksi kokemusasiantuntijuudesta olen pyrkinyt hyödyntämään tutkimuksia, teoksia ja artikkeleita mm. kokemusasiantuntijuudesta, osallisuudesta, dialogisuudesta, voimaantumisesta sekä sosiaalityön kehittämisestä ja yhteisestä tiedonmuodostuksesta. Käyttämäni aineisto ei kaikin osin täytä tieteellisen julkaisun kriteereitä, niiden pohjautuessa kokemuksiin kokemusasiantuntijatoiminnasta tai syntyneen kokemusasiantuntijatoiminnan innoittamina. Lastensuojelun kokemusasiantuntijuuteen liittyvän toiminnan kartoittamisessa olen hyödyntänyt omia verkostojani sekä työni kautta saamaani tietämystä kokemusasiantuntijatoiminnasta lastensuojelusta. Olen käyttänyt myös STM:n, THL:n ja Innokylän sivustoja sekä Googlen hakua, jotta olen tavoittanut myös paikallisten lastensuojelun toimijoiden kokemusasiantuntijatoimintaa. Aineiston haussa hakusanoina olen käyttänyt suomalaisia asiasanoja tai yhdistelmiä: kokemustieto, kokemusasiantuntijuus, kokemustutkimus ja kokemusasiantuntijuus lastensuojelussa.

Opinnäytetyötä suunnitellessa oli tavoitteeksi asetettu tarkasteltavien hankkeiden määräksi kymmenen. Kriteereitä kokemusasiantuntijatoiminnan valikoitumiseen oli kaksi. Toiminnassa tuli olla hyödynnetty ns. kokemusasiantuntijuutta jossain muodossa ja toiminnan tuli liittyä lastensuojelun kehittämiseen. Tutkailin aluksi yhteensä 16:tta eri toimintaa, joista opinnäytetyöhön valikoin sovitusti kymmenen. Valintaperusteista tärkein oli oma kiinnostus toimintaan. Sen lisäksi halusin tarkastella kokemusasiantuntijatoimintaa lastensuojelun eri osapuolten näkökulmasta. Tämän vuoksi mukana olevissa toiminnoissa kokemusasiantuntijoina on lastensuojelun asiakkaina olleita tai olevia lapsia, nuoria ja vanhempia. Pidin tärkeänä myös

kokemusasiantuntijatoiminnan luonteen ymmärtämiseksi, että valikoin mukaan sekä julkisen sektorin kokemusasiantuntija-toimintaa, että kolmannen sektorin toimintaa.

Aineistoa kyseisistä 16:sta toiminnasta olen kerännyt internetistä ja lähestymällä toiminnassa mukana olleita työntekijöitä sähköpostitse ja puhelimitse.

Yhteydenottojen johdosta kävin noutamassa aineistoa Jyväskylästä Pesäpuu ry:ltä ja VOIKUKKIA-verkostohankkeelta. Sähköpostiin sain aineistoa liitetiedostoina Kokemukset näkyviin ja Veturointi-hankkeista, Oulun Lastensuojelun kehittäjäryhmä toiminnasta sekä Kivikon lastensuojelun yhteistutkijat (KLYT) toiminnasta. KLYT-toiminta ei päätynyt opinnäytetyöhön, sillä halusin karsia pääkaupunkiseudun yhteistutkijuus-menetelmähankkeita mahdollistaakseni mukaan muita menetelmiä käyttäneitä hankkeita. Kaikkiin yhteydenottoihin en saanut vastauksia ollenkaan, ja osa yhteydenotoista ei edistänyt aineiston hankintaa.

4.4 Opinnäytetyön aineisto

Opinnäytetyössäni tarkastelen kymmentä Suomessa toteutettua hanketta, projektia, kehittämistyötä, tutkimusta tai muuta toimintaa, joissa on kerrottu hyödynnettävän kokemusasiantuntijuutta ja jotka on toteutettu lastensuojelun näkökulma huomioiden. Käytän tässä opinnäytetyössä niistä yleisnimekettä hanke. Aineistona käytän kyseisistä hankkeista saatua tietoa ja hankkeiden tuottamaa materiaalia. Hankkeita on toteutettu, raportoitu, kuvattu ja arvioitu keskenään hyvin eri tavalla ja käytetty aineisto on keskenään erilaista. Joidenkin opinnäytetyöhön mukaan päätyneiden hankkeiden aineisto on ollut varsin suppeaa, kun taas toisten on kattanut lukuisan määrän erilaista materiaalia kuten väli- ja loppuraportteja, videosityksiä, tuotettuja materiaaleja, lehtileikkeitä, julkaisuja jne. Aineisto eroaa toisistaan määrällisesti sekä laadullisesti eikä täytä suurimmalta osaa tieteellisen julkaisun kriteerejä. Aineiston keskinäisen erilaisuuden on mahdollistanut menetelmän valinta, sillä kuvailevaan kirjallisuuskatsaukseen valikoitunut aineisto

voi menetelmällisesti olla keskenään erilaista ja aineistona on mahdollista hyödyntää myös muita kuin tieteellisiä julkaisuja (Kangasniemi ym. 2013, 296).

Hankkeiden esittely

Seuraavassa esittelen hankkeet lyhyesti. (Ks. kuvio 2.) Tarkempi luettelo käyttämästäni aineistosta löytyy liitteestä 1. Hankkeiden toiminta tarkentuu myös tuloksetluvussa.

Opinnäytetyöni innoittajana toimi Pesäpuu ry:n Selviytyjät-toiminta. Osallistuessani heidän järjestämään nuorten osallisuutta käsittelevään työpajaan nuorten asiantuntijuus teki minuun vaikutuksen. Selviytyjien nuorten osallisuutta vahvistava toiminta on yksi kiinnostuksenkohteista tässä opinnäytetyössä. Selviytyjien vanavedessä on syntynyt monia muita nuorten osallisuuteen ja vaikuttamiseen keskittyviä hankkeita, joista opinnäytetyöhöni valikoin Idän nuorten kehittäjien ja Nuorten kehittäjien yhteistutkiminen sosiaalityön menetelmänä-pilotointiryhmät, joissa yhteistutkimisen avulla halutaan edistää nuorten osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia. Oulussa on kehitelty Veturointi-toimintaa ja toiminnan kehittämisessä on mukana ollut sijaishuollon jälkihuollon läpikäyneitä nuoria. Toimintamalli nuorten vertaistuen ja mentoroinnin kehittämisestä jälkihuoltoon kiinnosti minua aiemman työhistoriani vuoksi. Aiemmin lastensuojelun perhetyöntekijänä ja sosiaalihojaajana olen kohdannut monia jälkihuollon nuoria.

Niin ikään Selviytyjien innoittamana Pesäpuu ry on lähtenyt tutkimaan pienempien lasten kanssa lastensuojelua Salapoliisi kerhotoiminnassaan. Salapoliisit etsivät 6-8-vuotiaiden sijoitettujen lasten kanssa keinoja lasten osallisuuden vahvistamiseksi ja voimaantumiseksi. Salapoliisit tutkivat lasten hyvinvointia ja auttavat Mäyrää, jonka ei ole mahdollista asua syntymäkodissaan. Lasten osallisuuden näkökulmaa lastensuojelun kehittämiseen lisää myös Mikko Orasen Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä pilottihanke. Siinä on lähdetty

kokeilemaan fokusryhmähaastattelua osallisuuden mahdollistajana ja vahvistajana lastensuojelun kehittämisessä.

Hanke	<ul style="list-style-type: none"> •Hankkeen keskeinen tehtävä
Idän Nuoret Kehittäjät	<ul style="list-style-type: none"> •Lastensuojelun asiakasnuorten osallisuuden vahvistaminen ja lastensuojelun kehittäminen. •Yhteistutkijuus työmenetelmän vakiinnuttaminen osaksi sosiaalityötä
Kokemukset näkyviin-väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa – hanke	<ul style="list-style-type: none"> •Ammatillisten palvelujen ja käytäntöjen kehittäminen sijaishuollossa •Kansalaislähtöinen tuki sijaishuollon väkivaltaa kokeneille eri osapuolille
Lastensuojelun kehittäjäryhmä	<ul style="list-style-type: none"> •Lähtökohtana yhteistutkiminen, jonka tavoitteena asiakasosallisuuden vahvistaminen ja kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen lastensuojelun kehittämisessä
Maunulan vanhemmat kokemusasiantuntijoina	<ul style="list-style-type: none"> •Lastensuojelun palveluiden kehittäminen yhteisen tiedon tuottamisen pohjalta •Vertaistuki
Mitä mieltä? Mitä Mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä.	<ul style="list-style-type: none"> •Kokeilla, miten lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja nuorten osallisuutta työn ja palveluiden kehittämisessä voidaan vahvistaa. •Selvittää, mitä lapset ja nuoret ajattelevat lastensuojelun käytännöistä ja minkälaisia heidän näkemyksensä mukaan olisivat paremmat tavat toimia.
Nuoret kehittäjät	<ul style="list-style-type: none"> •Nuorten osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien lisääminen lastensuojelun kehittämisessä
Salapoliisit	<ul style="list-style-type: none"> •Lasten osallisuuden vahvistaminen lastensuojelun tutkimisessa ja työkäytäntöjen kehittämisessä. •Toiminnan mallintaminen ja materiaalien tuottaminen.
Selviytyjät kokemusasiantuntijaryhmä	<ul style="list-style-type: none"> •Nuorten äänen ja osallisuuden vahvistaminen lastensuojelussa/sijaishuollossa
Veturointi	<ul style="list-style-type: none"> •Veturointimallin kehittäminen lastensuojelun jälkihuoltoon
VOIKUKKIA-verkostohanke	<ul style="list-style-type: none"> •Tuoda esiin vanhempien tukemisen tarve lasten sijoituksen aikana •Voikukkia vertaisryhmätoiminnan vaikiinnuttaminen ja ohjaajaverkoston rakentaminen

Kuvio 2. Opinnäytetyössä tarkastellut hankkeet

Vanhempien näkökulmaa opinnäytetyössä olevissa hankkeissa edustaa VOIKUKKIA-verkostohanke, Oulun lastensuojelun kehittäjäryhmätoiminta sekä Maunulan vanhemmat. VOIKUKKIA-verkostohankkeessa tavoitteena on nostaa esiin sijoitettujen lasten vanhempien tuen tarve lasten sijoituksen aikana. Hankkeen tarkoituksena on myös vakiinnuttaa VOIKUKKIA-vertaisryhmätoimintaa osaksi lastensuojelun palveluvalikkoa ja rakentaa toiminnalle ohjaajaverkosto. Oulussa puolestaan haettiin lastensuojelun asiakkaina olleita vanhempia kehittäjäryhmään, jossa yhteistutkien haluttiin vahvistaa vanhempien osallisuutta ja hyödyntää kokemusasiantuntijuutta lastensuojelun kehittämisessä. Maunulan vanhemmat kokemusasiantuntijoina -ryhmässä haluttiin kuulla vanhempien näkemyksiä lastensuojelun työskentelystä ja luoda yhteistutkijuus-menetelmästä toimintakäytäntö, jossa mahdollistuu lastensuojeluasiakkaiden ja sosiaalityöntekijöiden yhteinen tiedonmuodostus palveluiden kehittämiseksi.

Vanhempien, lasten ja sijaishuollon eri osapuolten mukana olo toteutuu Pelastakaa Lapset ry:n ja Viola ry:n Kokemukset näkyviin-hankkeessa. Hankkeessa tavoitteena on ollut yhdistää ammatillinen ja kansalaislähtöinen työskentely. Hankkeessa on haluttu kuulla sijaishuollon osapuolia ja vahvistaa väkivaltatyöskentelyn osaamista sijaishuollossa mallintamalla sijaisperheväkivaltatyötä.

4.5 Aineiston analysointi

Laadullisessa tutkimuksessa analyysillä tarkoitetaan aineiston ymmärtämistä ja tiivistämistä tutkijan valitsemasta näkökulmasta käsin, tavoitteena löytää vastauksia tutkimuskysymyksiin. Analysoinnin avulla tiivistetään ja tulkitaan aineistoa käyden samalla vuoropuhelua teorian, käytännön ja tutkijan oman pohdinnan kanssa. Tutkimuksen lopputulokseen ovat vaikuttamassa useat eri tekijät, minkä vuoksi tuloksia tulee tarkastella suhteessa koko tutkimukselliseen prosessiin. (Saaranen-

Kauppinen & Puusniekka 2006.) Opinnäytetyössäni on tärkeää syventää tietoa kokemusasiantuntijatoiminnasta ja lähden toteuttamaan tutkimusta laadullisia menetelmiä hyödyntäen. Laadullisen tutkimuksen analysoinnilla tarkoitetaan aineiston huolellista lukemista, sisällön erittelyä, jäsentämistä ja miettimistä, mistä aineistossa kerrotaan, millä tavoin ja missä määrin. Aineiston analysoinnissa on mahdollista käyttää useita erilaisia menetelmiä, joiden valintaan vaikuttaa tutkimuksen luonne. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tuomi ja Sarajärvi (2006, 94) muistuttavat, että analysoitaessa aineistoa on tärkeää tehdä selvä rajaus siihen, mistä ollaan kiinnostuneita ja erottaa oleellinen tieto muusta aineistosta, vaikka samalla se tarkoittaa, että silloin tutkimuksen ulkopuolelle jää paljon kiinnostavia asioita.

Teemoittelu aineiston analysointimenetelmänä

Teemojen muodostaminen tapahtuu usein aineistosta löytyviä yhdistäviä tai erottavia asioita etsimällä tai teemat voidaan nostaa myös teoreettisesta viitekehyksestä käsin. Apuna teemojen muodostamisessa voi käyttää myös taulukointia. Taulukoinnin avulla on mahdollista havainnoida keskeisiä aiheita ja pohtia niille yhdistäviä nimittäjiä. Teemoittelun avulla aineistoa järjestelemällä on mahdollista, että aineistosta nousee esiin teemoja, joita tutkija ei ole etukäteen osannut ajatella. Aineiston analysointi teemoitellen tarkoittaa käytännössä sitä, että kunkin teeman alle kootaan aineistosta asiaa käsittelevät kohdat, minkä jälkeen voidaan pohtia asioiden keskinäisiä yhteyksiä ja merkityksiä suhteessa toisiinsa ja käytettyihin teorioihin, minkä jälkeen voidaan laatia johtopäätöksiä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Opinnäytetyöni aineiston analysoinnissa olen käyttänyt teemoittelua teoreettisen viitekehyksen ja tutkimuskysymysten pohjalta, koska siinä merkityksellistä on, mitä aineistosta on valituista teemoista kerrottu eikä huomiota ole tarpeen kiinnittää määrällisiin seikkoihin (Tuomi & Sarajärvi 2006, 95). Lukiessani ja analysoidessani aineistoa kiinnitin erityistä huomiota puheeseen osallisuudesta, dialogisuudesta ja voimaantumisesta opinnäytetyön teoriaan nojaten sekä toiminnan tavoitteeseen,

käytettyihin menetelmiin ja toiminnan tuloksiin. Kiinnitin huomiota myös siihen, mitä kokemusasiantuntijuudella on tarkoitettu ja millaisia merkityksiä kokemusasiantuntijuudella on raportoitu olevan kokemusasiantuntijoille itselleen ja millaisena kokemusasiantuntijatoiminta on näyttäytynyt työntekijöiden näkökulmasta. (Ks. taulukko 1, johon olen koonnut esimerkin analyysirungosta ja aineiston analyysistä lukuvaiheessa.)

Taulukko 1. Esimerkki aineiston analysoinnista lukuvaiheessa.

Hanke ja sen tavoite	Menetelmä	Kokemusasiantuntijuus Vertaisuus Voimaantuminen	Osallisuus	Dialogisuus	Tulokset/ Työntekijöiden havainnot/ muuta
Veturointi Veturointi mallin kehittäminen jälkihuoltoon	BIKVA	Sijaishuollossa olevat ja olleet nuoret asiantuntijaroolissa. Toimintaan osallistumisen motiivina: mahdollisuus käyttää omia kokemuksia toisten hyödyksi ja antamisen ilo	Nuoret mukana tasavertaisina kehittäjinä	Kuulluksi tuleminen Mielipiteiden huomioiminen	”Vaikka me vedimme kehittämisshanketta, otimme nuoret samanarvoisina kehittäjinä mukaan.”

Tutkimusasetelman väljyys ja laadullinen aineisto on mahdollistanut, että olen voinut nostaa esiin mielenkiintoisia aiheeseen liittyviä kysymyksiä myös aineistolähtöisesti. Lukiessani aineistoa poimin sieltä edellä mainittujen teemojen mukaisesti asioita, jotka kirjasin ylös laatimiini taulukoihin teemoittain oheisen esimerkin mukaisesti. Sisällöllisen analysoinnin apuna olen käyttänyt myös käsitekarttoja ja pelkistämistä teoreettisen viitekehysten ja tutkimuskysymysten asettamien tavoitteiden mukaisesti, mikä on helpottanut esiin nousevien merkitysten tunnistamista.

Kaikki aineistot käytyäni läpi aloitin varsinaisen analyysin tekemisen. (Ks. taulukko 2.) Aineiston keskinäisestä erilaisuudesta johtuen aineiston analysointi ja vertailevuus johtopäätösten tekemiseksi ei ollut yksiselitteistä. Tutkimuskysymysten pohjalta lähdin poimimaan aineistosta vastauksia yksi kerrallaan. Useaan kertaan taulukoihin

valikoitunutta tekstiä lukiessani erottui sieltä usein toistuvia samankaltaisuuksia, joita lähdin merkitsemään erilaisin värikoodein. Esim. kokemusasiantuntijatoimintaa työntekijöiden näkökulmasta tarkastellessani oranssilla olen merkinnyt toiminnan mahdollistamiseen liittyvää kerrontaa, turkoosilla työntekijän taitoihin liittyviä esiin nousseita asioita ja violetilla puhetta, joka viittasi työntekijöiden haluun, rohkeuteen ja uskallukseen. Tummanpunaisella väritin kerrontaa, jolla kuvattiin omaa ammatillista kehittymistä ja punaisella voimaantumiseen viittaavaa puhetta. Vihreällä kuvasin kokemustietoon ja sen mukanaan tuomiin uusiin näkökulmiin liittyvää puhetta ja vaaleanpunaisella työntekijöiden kokemusasiantuntijuuden merkityksiin ja vaikutuksiin liittyvää sisältöä.

Taulukko 2. Esimerkki analyysin etenemisestä

Poiminnat aineistosta ja jaotelu samankaltaisuuksiin eri värein	Pelkistäminen	Johtopäätökset
joustaminen työajoissa ajan varaaminen	toiminnan mahdollistajat	Kokemusasiantuntijatoiminta edellyttää työntekijältä sitoutumista ja halua kehittämistyöhön, hyviä vuorovaikutustaitoja ja rohkeutta tarkastella omaa työtä kriittisesti.
yhteistyötaito vuorovaikutustaito läsnäolotaito ohjaustaito	taidot	
uskallus tarkastella omaa työtä kriittisesti	ominaisuudet	
ammatti-identiteetin kehittyminen omaa työtettä kehittävää	ammatillinen kehittyminen	Toiminta lisännyt tietoisuutta, vahvistanut työntekijöiden ammatillista kehittymistä ja työssä jaksamista.
voimauttavaa työssä jaksaminen parantunut	positiivinen vaikutus	
kokemuksellinen tieto uusia näkökulmia	tieto/oppiminen	
vertaistuen merkitys ymmärretty kokemusten kuuleminen vaikuttavampaa kuin teoreettinen tieto	merkityksellisyys/vaikutavuus	Kokemusasiantuntijatoiminnan merkitykset ja vaikutusmahdollisuudet on ymmärretty

Tutkimuskysymyksen kannalta merkityksellisiä samaan aihepiiriin liittyviä asioita yhdistelemällä ja tarkistelemalla olen muokannut taulukoita uudelleen. Analyysin teon apuna olen laatinut käsin käsitekarttoja aineistosta ilmenneistä vastauksista ja yrittänyt löytää niille yhdistäviä nimittäjiä. Yhdistävien nimittäjien mukaan olen pelkistänyt ja jaotellut aineistoa aihekokonaisuuksiksi, joiden perusteella olen lähtenyt kirjoittamaan tuloksia.

5 Tulokset

Tässä luvussa lähden kuvaamaan aineiston pohjalta syntyneitä kuvia kokemusasiantuntijuudesta. Asian hahmottamiseksi olen laatinut erilaisia yhteenvetoja ja tekstin elävöittämiseksi olen poiminut aineistosta kuvaavia suoria lainauksia. Lainausten lähteen alkuperän olen merkinnyt alaviitteeseen ja tarkemmat tiedot aineistosta löytyvät liitteestä 1. Opinnäytetyössäni aineiston keskinäisestä erilaisuudesta johtuen aineiston analysointi ja vertailevuus johtopäätösten tekemiseksi ei ole ollut yksiselitteistä. Tulosten kirjoittamisessa käsittelen kokemusasiantuntijuutta niissä merkityksissä, joita aineiston pohjalta, pääosin teemoittelun avulla on luontevasti noussut esiin. Esille nousevien teemojen yleisyyttä ei ole vertailtu määrällisesti keskenään, eikä kaikkia yksittäisiä havaintoja ole ollut mahdollista sisällyttää raporttiin. Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin kannalta valittu tapa toteuttaa tarkastelua ilman määrällisiä ulottuvuuksia voi osaltaan heikentää luotettavuutta ja yleistettävyyttä, mutta synnyttää kuitenkin kuvaa lastensuojelun kokemusasiantuntijatoiminnasta.

5.1 Mitä kokemusasiantuntijatoiminnalla on kehitetty?

Aineisto käsitteli kymmentä erilaista hanketta ja niiden sisälle mahtui lukuisia tapoja toteuttaa toimintaa, joissa mukana on ollut kokemusasiantuntijoita. Kokemusasiantuntijoiden lisäksi hankkeissa on ollut mukana palkattuja työntekijöitä, ammattilaisia ja yhteistyökumppaneita. Kokemusasiantuntijuuden ymmärtäminen ja osallisuuden aste on hankkeissa ollut hyvin moninainen ja kokemusasiantuntijatoiminta on nähty varsin laajasti suomalaisessa lastensuojelutyössä. Hankkeiden tavoitteiden toteutumisessa kokemusasiantuntijuudella on myöskin ollut erilaisia merkityksiä, joita en ole aineistosta lähtenyt erittelemään.

Seuraavassa esittelen lyhyesti hankkeiden kokemusasiantuntijatoimintaa ja millaisia asioita hankkeissa on kehitetty. Idän nuoret kehittäjät, Nuoret kehittäjät ja Maunulan vanhemmat kokemusasiantuntijoina kokemusasiantuntijaryhmät olivat pilottiyhteisöjä Soccan, Heikki Waris instituutin ja Helsingin kaupungin Yhteistutkiminen sosiaalityön menetelmänä-kehittämishankkeessa. Hankkeen tavoitteena oli mallintaa ja levittää uudenlaista käytäntöä toteuttaa sosiaalityötä, jossa haluttiin lisätä asiakasosallisuutta sosiaalipalveluiden ja asiakastyön kehittämisessä. Pilotoinnin aikana tuotetusta tiedosta Socca on julkaissut tutkimusartikkelin Yhteistutkiminen – Opas sosiaalityöhön 2.0. Oppaan laatimisessa on ollut mukana pilottiryhmissä toimineita kokemusasiantuntijoita.

Kaikki kolme hanketta toimivat omina paikallisina hankkeinaan ja niiden toiminnassa merkityksellistä oli kuulla kokemusasiantuntijoiden näkemystä lastensuojelusta ja sen perusteella kehittää lastensuojelun palveluita ja välittää tuotettua kokemustietoa eteenpäin. Idän nuoret kehittäjät tuottivat nuorille suunnattua materiaalia läheisneuvonpidosta. Nuoret kehittäjät ovat ottaneet kantaa videoesityksillään, joita on tehty mm. koulun ja lastensuojelun välisestä yhteistyöstä. Esityksissä on koostettu nuorten ajatuksia myös siitä, kuinka lastensuojeluun suunnatut resurssit tulisi käyttää

ja miten nuoret kokevat lastensuojelun. Nuoret kehittäjät olivat tehneet yhteistyötä Selviytyjien kanssa ja laatineet koosteen Nuorten forumista Valtakunnallisille Lastensuojelunpäiville vuonna 2012. Nuorten kehittäjien toiminta sai tunnustusta valtakunnallisesti saamalla oikeusministeriön demokratiapalkinnon vuonna 2012. Nuoret kehittäjät ovat tavanneet aiemmin myös päättäjiä. Nuoret ovat käyneet kouluttamassa ja puhumassa erilaisissa tilaisuuksissa lastensuojelun ammattilaisille esimerkiksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella. Maunulan kokemusasiantuntijavanhemmat olivat lähteneet etsimään konkreettisia muutostarpeita lastensuojelutyöhön. Toiminnan tuloksena on tuotettu esite lastensuojelun uusille asiakkaille ja työväline uusien työntekijöiden perehdytykseen.

Oulun kaupungin ja Lasten Kaste -hankkeen kanssa yhteistyössä perustettu Oulun lastensuojelun kehittäjät -kokemusasiantuntijaryhmä ilmoitti myös hyödyntävänsä yhteistutkimisen menetelmää. Ryhmän jäseniä on ollut mukana erilaisissa työpajoissa, tapahtumissa ja paneelikeskustelussa. Ryhmässä on kirjoitettu artikkeli ”Kokemusasiantuntijuus lastensuojelun kehittämisessä”, joka odottaa julkaisua. Sosiaalityöntekijän työn tueksi on laadittu kirjoitus toimivasta lastensuojelusta. Ryhmässä on noussut myös kiinnostusta vertaistukitoimintaan ja kokemusasiantuntijakoulutukseen.

VOIKUKKIA-verkostohankkeessa kokemusasiantuntijat osallistuivat hankkeen suunnitteluun, ideointiin ja vaikuttamistyöhön eri tavoin, mikä osoittautui merkittäväksi voimavaraksi hankkeen onnistumiselle. Kokemusasiantuntijuuden hyviksi käytännöiksi osoittautui vanhempainraadit ja vertaisohjaajien kouluttaminen sekä hanketyöhön palkattu kokemusasiantuntija. Kokemusasiantuntijuus hankkeen toiminnassa lisäsi osaamista, toimi roolimallina muille vertaisille, toi näkyvyyttä ja herätti kiinnostusta myös mediassa tuoden mukanaan lausuntopyyntöjä ja kutsuja seminaareihin, tapahtumiin ja kokouksiin sekä voimautti kokemusasiantuntijoita. Hankkeessa onnistuttiin lisäämään tietoisuutta ja muuttamaan asenteita vanhempien asemasta ja tuen tarpeesta hankkeen vaikutusalueella. Hanke onnistui

vakiinnuttamaan VOIKUKKIA-vertaistoiminnan joillain hankealueilla pysyväksi työmuodoksi.

Selviytyjien projektiluonteisena toimintana aloittanut kokemusasiantuntijaryhmä on saanut Raha-automaattiyhdistyksen Vaikuttaa! -tunnustuksen ja sitä myötä pysyväisrahoituksen, mikä osaltaan kertoo kokemusasiantuntijatoiminnan mahdollisuuksista. Selviytyjien ydintoimintaa on lastensuojelun sijaishuollon nuorten osallisuus ja vaikuttamismahdollisuuksien lisääminen, kokemustiedon hyödyntäminen lastensuojelun kehittämisessä sekä vertaistuki. Vakiintuneena toimintamuotona Selviytyjillä on toiminut Nuorten foorumit, joita on järjestetty monilla paikkakunnilla ja useiden yhteistyökumppaneiden kanssa. Valtion koulukotien kanssa on järjestetty Kokemuksista voimaa! -hanke ja SOS-lapsikylän kanssa yhteistyössä Koko elämä mukana-osallisuusfoorumikiertue.

Selviytyjien toiminta on lastensuojelun saralla toiminut innoittajana uusien paikallisten kokemusasiantuntijaryhmien perustamiselle, joille Selviytyjät toimivat nykyään mentoreina.

Selviytyjät ovat saaneet huomiota ja jalansijaa sekä kansallisen kehittämistyön, yhteiskunnallisen vaikuttamisen että kansainvälisen koulutus- ja vaikuttamistyön saralla. Selviytyjät ovat olleet osallisina koulutus-, kehittämis- ja vaikuttamistyössä niin kotimaassa kuin ulkomailla. Kotimaassa Selviytyjät ovat tehneet yhteistyötä mm. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen, lapsiasiavaltuutetun toimiston ja Lastensuojelun keskusliiton kanssa. Selviytyjät ovat olleet mukana Uskomme sinuun – Usko sinäkin - kuulemis- ja vaikuttamiskiertueella, jonka tuloksena on syntynyt teos ”Suojele unelmia, vaali toivoa” Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Selviytyjien kokemusasiantuntijoilla on ollut edustus mm. RAY:n nuorten johtoryhmässä, sosiaali- ja terveysministeriön Toimiva lastensuojelu selvitystyöryhmässä ja Sauli Niinistön Arjen asiantuntijat työryhmässä. He ovat konsultoineet mm. eduskunnan oikeusasiamiestä ja pitäneet useita kommenttipuheenvuoroja erilaisissa tapahtumissa.

Selviytyjät ovat herättäneet kiinnostusta kansainvälisesti ja he ovat olleet viemässä kokemustietoa ja esimerkkiä vaikuttamistoiminnasta seminaareissa ja konferensseissa ympäri maailmaa muille sijoitetuille nuorille ja ammattilaisille. Puheenvuorojen, koulutusten, mentoroinnin ym. ohella Selviytyjät ovat olleet osallisina tuottamassa materiaalia ja työvälineitä lastensuojelun toimijoiden käyttöön. Tarpeet materiaalien kehittämiseksi on lähtöisin nuorten ja ammattilaisten kokemuksista. Selviytyjät ovat olleet mukana tuottamassa mm. 10 faktaa lasten ja nuorten suojelusta -materiaalia, nuorten Uskomme sinuun – usko sinäkin-käsikirjaa ja -opasta nuorten läheisille ja työntekijöille sekä konkreettisia työvälineitä kuten Ärsyttää! -monistetta, Tunne tyyppi-kortteja, Selviytymisen pelimerkkejä sekä Checkpoint*-peliä. Uskomme sinuun – usko sinäkin-käsikirja on käännetty myös englanniksi sen saaman hyvän palautteen ja kiinnostuksen johdosta. Selviytyjät ovat saaneet runsaasti huomiota mediassa ja antaneet haastatteluja lehtiin, radioon ja televisioon. Julkisuus on toiminut vaikuttavana keinona lisätä uskottavuutta ja moniäänisyyttä ja samalla se on toiminut viestinä muille sijoitetuille nuorille esimerkkinä selviytymisestä ja toivosta. Vuosien työn tuloksena suhtautuminen julkisuuteen ja lapsilähtöinen kokemusasiantuntijuus on saanut ympärilleen Selviytyjien eettiset pelisäännöt.

Pelastakaa Lapset ry:n ja Viola -vapaaksi väkivallasta ry:n yhteinen Kokemukset näkyviin – väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa-hankeessa on otettu sijaishuollon väkivaltatyön kehittämiseen mukaan sijaishuollon kaikki osapuolet, ja tavoitteena on ollut ammatillisen ja kansalaislähtöisen työn yhdistäminen. Mukana yhteistyössä on ollut huostaan otettujen ja sijoitettujen lasten syntymävanhempien vertaistukiyhdistys Sukupuu ry ja sijaisvanhempien Etelä-Savon yhdistys sekä sijaishuollon asiakkaita. Sijaishuollon eri osapuolet ovat toimineet hankkeessa kokemusasiantuntijoina. Kansalaislähtöisyys on hankkeessa merkinnyt väkivaltakokemuksia omaavien syntymävanhempien ja väkivaltaa kokeneiden lasten sijaisvanhempien mukaan ottamista kanssakouluttajiksi ammattilaisille ja sijaisvanhemmille suunnattuihin koulutuksiin. Kokemusasiantuntijat on otettu

mukaan vertaisvetäjiksi vertaistukiryhmiin ammattilaisen ohjaajan työpariksi. Kokemusasiantuntijat ovat toimineet paitsi arkitiedon tuottajina väkivaltakokemusten vaikutuksista myös osallisina sijaishuollon asiantuntijoina hankkeen ohjausryhmässä sekä kommentoimassa ja tuottamassa sisältöä hankkeen lopputuloksiin. Hankkeessa on huomioitu myös lasten ja nuorten osallisuutta. Lapsilla on ollut oma osallisuusryhmänsä ja nuorilla ryhmä netissä.

Hankkeen tuotoksina on syntynyt vertaisryhmämalleja sekä lapsille, nuorille että sijoitettujen lasten vanhemmille. Hanke on tuottanut materiaalia sekä vertaisryhmien että lastensuojelun työntekijöiden käyttöön mm. Väkivalta puheeksi-materiaali väkivallan puheeksi ottamiseksi vertaistukiryhmissä ja Lapsen kaltoinkohtelu-materiaalia tukiperhevanhemmiksi aikovien valmennukseen. Hanke on julkaissut artikkelikokoelmat Puheenvuoroja väkivallasta ja sijaishuollosta ja Kokemuksen näkyviin -artikkeleja väkivallasta ja sijaishuollosta. Hankkeen työnä on syntynyt toimintamalli sijaisperheväkivaltaan puuttumiseen ja perhehoidon prosessikuvaus lapsen väkivalta- ja kaltoinkohtelukokemukset huomioiden.

Auta Lasta ry:n Veturointi-toimintaa on lähdetty mallintamaan BIKVA -menetelmän avulla. Mallinnuksessa asiantuntijoina on ammattilaisten rinnalla toiminut sijaishuollossa olevia tai olleita nuoria. Veturointi-toiminnan ajatuksena on, että jälkihuollon läpikäynyt sijais- ja jälkihuollon kokemusasiantuntija toimii tukihenkilönä/mentorina jälkihuoltoon siirtyvälle tai jälkihuollossa olevalle nuorelle.

Mikko Orasen Mitä mieltä! Mitä mieltä?-pilottikokeilussa kokeiltiin fokusryhmä-keskustelua lasten osallisuuden mahdollistajana lastensuojelun kehittämisessä. Mukana olevat lapset nähtiin asiantuntijoina. Kokemus osoitti, että lasten ja nuorten kanssa on mahdollista käydä keskustelua lastensuojelusta yleisellä tasolla ja pohtia lastensuojeluun liittyviä ilmiöitä ja käytäntöjä. Tämä edellyttää kuitenkin kiinnostuneita aikuisia ja aikaa kuulemiselle. Erityistä huomiota lasten kanssa työskennellessä tulee kokemuksen mukaan kiinnittää toisiin tutustumiseen ja

välineisiin, jotka riittävästi tukevat toiminnallista työskentelyä. Esille nostettiin myös lasten osallisuuden eettistä pohdintaa ja voidaankin kysyä voiko aikuisen portinvartijan rooli vaikuttaa siihen, että lastensuojelun asiakkaina olevien lasten suojeleminen sulkee heidät pois osallisuuden ulkopuolelle?

Lasten osallisuutta tukeva Salapoliisitoiminta on vahvistanut näkemystä lasten osallisuuden, kuulluksi tulemisen ja vaikuttamismahdollisuuksien merkityksellisyydestä. Salapoliisikerhossa lapset ovat olleet paitsi kokemusasiantuntijoita myös tutkijoita. Lapset ovat tuottaneet tietoa ja kokemusta lastensuojelusta ja hyvinvoinnista auttamalla Mäyrä-hahmoa. Toiminnassa on herännyt samansuuntainen ajatus, kuin Mitä mieltä! Mitä mieltä? -hankkeessa lapsen kyvystä keskustella ja tuottaa tietoa lastensuojelusta ja vaikeistakin elämäkokemuksista, jos aikuisilla vaan on aikaa ja rohkeutta kysyä sekä kuunnella. Lasten kohdalla tarvitaan myös ikätason mukaisia, lapsiystävällisiä toiminnallisia menetelmiä lasten tueksi käsitellä asioita.

Salapoliisitoimintaa on jatkuvasti kehitetty saatujen kokemusten ja palautteiden myötä. Niinpä lapsille läheiset aikuiset on koettu tärkeäksi ottaa mukaan toimintaan ja lasten kerhotoiminnan rinnalle on kehitetty aikuisten Sherlockit-kehittäjäryhmä. Lapselle läheisen aikuisten mukaan ottaminen on mahdollistanut tiiviimmän tuen lapselle työskentelyn aikana kenties esiin nousevissa kysymyksissä myös ryhmäkertojen välillä ja tämän on huomattu lähentäneen lapsen ja läheisen välistä suhdetta.

Lapsilta saatua tietoa on levitetty valtakunnallisesti mm. erilaisissa tilaisuuksissa, koulutuksissa ja seminaareissa myös kansainvälisesti. Toiminta on herättänyt median kiinnostusta ja Salapoliisit ovat käyneet vierailulla Presidentti Sauli Niinistön luona Mäntyniemessä. Lasten viestejä on välitetty myös julisteiden muodossa ja tekeillä on lastensuojelun käsikirja lapsille ja opas aikuisille välineeksi lasten kokemusten käsittelyyn ja kehittämisryhmätyöskentelyyn.

Osallisuus kokemusasiantuntijatoiminnassa

Tarkastellessani, mitä kokemusasiantuntijatoiminnalla on lastensuojelussa kehitetty, tein havaintoja erilaisista tavoista olla osallisena. Kokemusasiantuntijuus on avannut uudenlaisia osallisuuden mahdollisuuksia lastensuojelun asiakkaille. Vahvimmin aineistosta nousi esille kuusi erilaista toiminnan muotoa sen perusteella, missä kokemusasiantuntijat ovat olleet osallisina ja mitä kokemusasiantuntijatoiminta on käytännössä hankkeissa ollut. Kuviossa 3 ja seuraavissa kappaleissa olen lyhyesti esitellyt kokemusasiantuntijatoimintaa lastensuojelussa, jossa kokemusasiantuntijuus voidaan nähdä sosiaalityön tekemisen menetelmänä, ammatillisuuteen verrattavissa olevana toimintana sekä vaikuttamistyönä ja toimintana, jossa kokemusasiantuntija voi toimia palveluiden kehittäjänä, kouluttajana ja vertaisena.

Kokemusasiantuntijuus osallistava menetelmä lastensuojelun kehittämisessä.

Kokemusasiantuntijat ovat olleet aktiivisessa roolissa nostamassa esille lastensuojelun kehittämisen tarpeita. Aineiston perusteella kokemusasiantuntijatoiminnalla on kehitetty asiakaslähtöistä ja osallistavaa lastensuojelua. Kokemusasiantuntijatoiminta sinällään jo voidaan nähdä osallistavana sosiaalityön menetelmänä. Kokemusasiantuntijoina toimineet lastensuojelun asiakkaat ovat olleet osallisina yhteisen tiedon tuottamisessa eri tavoin ja tiedon tuottamisen taustalla on viitteitä dialogisesta vuorovaikutuksesta. Yksilöiden välillä on vallinnut keskinäinen ja tasa-arvoinen luottamuksellinen ja avoin vuorovaikutussuhde, jota on yhdistänyt yhteinen mielenkiinnon kohde. (Hämäläinen 1999; Räsänen 2006.)

Yhteistutkimisessa ei olla asiakas- ja työntekijäsuhteessa vaan asettaututaan dialogiseen vuorovaikutukseen yhteisten kehittämistavoitteiden löytämiseksi. (Maunulan vanhemmat kokemusasiantuntijoina¹)

Vaikutelma aidosta kiinnostuksesta syntyy pienistä asioista: kuuntelemisesta, tilan antamisesta ja siitä, että nuoren sanomista ei torjuta välittömästi. On tilaa esittää ja lausua ääneen omat tunteensa, negatiivisetkin.... Mahdollisti molemminpuolisen jakamisen sekä eri näkökulmien esittämisen ja eriävienkin mielipiteiden kuuntelemisen. Arvonanto nuor-

¹ Innokylän Versta materiaali

ten näkemyksille sai myös heidät kuuntelemaan, mitä aikuisilla oli sanottavaa. (Selviytyjät²)

Kokemusasiantuntijan ja ammattilaisen yhteistyö ja yhteiskehittäminen on kaikessa työskentelyssä mukana olevaa vuoropuhelua ja asioiden tarkastelua eri näkökulmista – dialogia eri osaamisalueiden kesken. Se on opettavaista, motivoivaa ja innostavaa. (VOIKUKKIA³)

Kokemustieto materiaalien, työvälineiden ja työmenetelmien kehittämisessä

Osallisuuden ohella merkityksellistä toiminnassa on ollut kokemusasiantuntijoiden kokemustieto ja aktiivinen rooli tiedon tuottamisessa. Yhteisen tiedonmuodostuksen pohjalta on lähdetty tuottamaan materiaalia tiedon välittämiseksi. Tuotetun tiedon pohjalta kokemusasiantuntijat ovat olleet mukana kehittämässä uusia työvälineitä, materiaalia ja työmenetelmiä. Kehittämistyössä merkityksellistä on ollut kehitettävien asioiden kokemuslähtöisyys. Tästä esimerkkeinä esim. Selviytyjien 10 faktaa lastensuojelusta, Lastensuojelun käsikirja nuorilta nuorille ja VOIKUKKIA vanhempien kokoama Opas sinulle, jonka perhettä koskettaa lapsen sijoitus tai huostaanotto. Ammattilaisten käyttöön on kehitetty esim. Ärsyttää! -moniste, Selviytymisen merkit -peli ja Tunne tyyppi -kortit. Uusina työmenetelminä ja palveluina on syntynyt esim. yhteistutkiminen ja Veturointi -toiminta.

Kokemusasiantuntija kouluttajana

Kokemusasiantuntijatoiminnassa kokemustiedon jakaminen on ollut merkittävä osa toimintaa. Kokemusasiantuntijoiden toimiessa kanssakouluttajina on vahvistettu osallisuutta ja samalla tunnustettu uudenlaista asiantuntijuutta. Koulutusten avulla kokemustietoa on saatu levitettyä lastensuojelun parissa työskenteleville. Hankkeissa on ollut mukana myös oppilaitosyhteistyötä ja niistä on syntynyt useita opinnäytetöitä ja graduja.

² ”Suojele unelmia, vaali toivoa”, 72.

³ Voikukkia -toimivien käytäntöjen käsikirja, 18.

Kuvio 3. Kokemusasiantuntijuus lastensuojelussa.

Vertaisuus osana kokemusasiantuntijatoimintaa

Merkittävänä osana kokemusasiantuntijatoimintaa on esille noussut vertaisuus. Vertaisuus on ollut osa kokemusasiantuntijatoimintaa omana henkilökohtaisena kokemuksena suhteessa toisiin samassa elämäntilanteissa olleisiin tai oleviin. Vertaisuus on ollut myös vertaistuen antamista tai saamista. Kokemusasiantuntijat ovat olleet kehittämässä vertaisryhmämalleja ja toimineet vertaisryhmissä vertaisohjaajina ammattilaisten rinnalla.

Kokemusasiantuntijuus osana paikallista, yhteiskunnallista ja maailmanlaajuista vaikuttamistyötä

Medianäkyvyys on lisännyt kokemusasiantuntijatoiminnan kiinnostavuutta ja vaikuttavuutta. Kokemusasiantuntijat ovat antaneet lehti-, radio- ja tv- haastatteluja ja saaneet puhe ja osallisuus pyyntöjä erilaisiin tilaisuuksiin, tapahtumiin ja työryhmiin. Kokemusasiantuntijat ovat välittäneet tietoaan tapaamalla päättäjiä sekä paikallisella, että valtakunnallisella tasolla. Kokemusasiantuntijoiden asiantuntijuus on tunnustettu myös valtakunnallisesti merkittävien toimijoiden toiminnassa, mikä on lisännyt yhteistyötä ja osallisuutta lastensuojelun sekä paikallisessa, kansallisessa että maailmanlaajuisessa kehittämistyössä.

Nykyisin korostetaan ja arvostetaan aiempaa enemmän kokemusasiantuntijoiden tiedollista osaamista ja heidät nähdään vahvemmin kansakehittäjinä ammattilaisten rinnalla. (Selviytyjät⁴)

Kokemusasiantuntijat lisäsivät hankkeen kiinnostavuutta ja se poiki uusia vaikutusmahdollisuuksia. (VOIKUKKIA⁵)

Kokemusasiantuntija ammattina ja vapaaehtoisena

Kokemusasiantuntijuus on tunnustettu osaksi lastensuojelun asiantuntijuutta siinä määrin, että siitä on tullut joillekin ammatti. Kokemusasiantuntijoita on lastensuojelussa palkattu työntekijöiksi hankkeisiin. Kokemusasiantuntija on usein

⁴ Osallisuuden taidot ja valmiudet 2012-2013. Loppuraportti, 17.

⁵ VOIKUKKIA-verkostohankkeen arviointi, marraskuu 2015, 3.

vapaaehtoinen asiantuntija, jonka asiantuntemusta hyödynnetään paitsi kehittämisessä myös palveluiden tuottamisessa esim. vertaisryhmäohjaajana. Toimintaan osallistumisesta on toisinaan maksettu kulukorvauksia tai muita palkkioita.

Kokemusasiantuntijuus suomalaisessa lastensuojelussa näyttäytyy tämän katsauksen valossa hyvin monipuolisena toimintana, joka on ikään kuin kasvanut toiminnan kehittymisen ja sen saaman positiivisen huomion myötä. Kokemusasiantuntijuus on lisännyt lastensuojelun asiakkaiden mahdollisuuksia osallisuuteen heille itselleen merkityksellisessä asiassa ja he ovat olleet aktiivisia osallisia paitsi lastensuojelun kehittämisessä myös osana lastensuojelun palveluja. Kokemuksellisen tiedon merkityksellisyys näyttäytyy vahvana puhuttaessa kokemusasiantuntijatoiminnasta lastensuojelussa.

5.2 Kokemusasiantuntijatoiminnan merkityksiä henkilölle itselleen

Tietoa kokemusasiantuntijuuden erilaisista merkityksistä kokemusasiantuntijoihin itseensä on hankkeissa saatu ja tuotettu eri tavalla. Osassa on kerätty kirjallista palautetta toimintaan osallistumisesta, joissain palautetta ja kokemuksia on kysytty ja kerrottu suullisesti, kun taas osa raportoiduista vaikutuksista perustuu ammattilaisten omiin havaintoihin, tulkintoihin tai niiden alkuperää ei ole eritelty. Joissain hankkeissa toimintaa tai sen vaikutuksia ei ole arvioitu vielä ollenkaan tai arviota ei ole ollut käytettävissäni. Aineistoa analysoidessani en kiinnittänyt huomiota tuotetun tiedon alkuperään, mikä voi heikentää tutkimuksen luotettavuutta siltä osin, että arvio merkityksellisyydestä ei ole vain kokemusasiantuntijoiden itsensä tuottamaa. Koen kuitenkin, että kokemusasiantuntijuuden laajemman ymmärryksen syntymiseksi tieto on hyödynnettävissä, perustuu se sitten havaintoihin, tulkintoihin tai saatuun palautteeseen. Luotettavuuskysymystä pohdin myös kokemusasiantuntija termin monimerkityksellisyyden johdosta. Kokemusasiantuntijuus hankkeissa on määritelty

eri tavoin. Kokemusasiantuntija on voinut olla itse samanaikaisesti erilaisissa rooleissa, joko aktiivisena toimijana tai toiminnan kohteena, vaikkakin osallisena. Esimerkiksi Nuorten forumit, jossa Selviytyjät ovat kokemusasiantuntijoita, vertaisia ja toiminnan vetäjiä ja osallisena olevat nuoret vertaisia ja kokemusasiantuntijoita. Analysoidessani aineistoa kokemusasiantuntijan erilaisia rooleja ja merkityksiä ei ole otettu huomioon. Edellisen tutkimuskysymyksen tulosten perusteella kokemusasiantuntijatoiminta näyttäytyy monimerkityksellisenä, joten sallin monimerkityksellisyyden myös tässä osiossa.

Aineistoa teemoittamalla esiin nousi kerrontaa voimaantumisesta, osallisuudesta ja dialogisuudesta. Teemoja, joita avasin teoriaosuudessa. Hyvin vahvana esiin nousi myös halu auttaa, vertaisuus ja vaikuttaminen. Kokemusasiantuntijuus vapaaehtoisena on herättänyt kiinnostusta myös kokemusasiantuntijakoulutukseen ja vertaisohjaajakoulutukseen ja kokemusasiantuntijuus joidenkin kohdalla muuttunut ammatilliseksi kokemusasiantuntijuudeksi palkattuna työntekijänä. Olen koennut tutkimuskysymyksessä esiin nousseita merkityksiä lyhyesti ja pääpiirteittäin kuvioon 4. Kokemusasiantuntijatoiminnan moninaisia merkityksiä kokoa mielestäni hyvin yhteen oheinen sitaatti:

Vertaisuus ja kehittämistyö ovat mahtava asia. Sen kautta saa tutustua uusiin ihmisiin, pääsee käymään läpi omia kokemuksia sekä saa mahdollisuuden oppia toisten kokemuksista. Saa olla porukassa, joka ymmärtää, mitä oot käynyt elämässä läpi. Sun ei tarte selitellä liikoja tai kokea itseäsi ulkopuoliseksi erilaisen taustasi vuoksi. Voit olla oma itsesi. Huomata, että erilaisuus on rikkaus eikä menneisyytesi tarvitse määrätä tulevaisuuttasi. Voit valita, mihin suuntaan haluat lähteä. (Selviytyjät⁶)

⁶ Selviytyjät 2009-2011 loppuraportti.

Voimaantuminen	<ul style="list-style-type: none"> •Omien kokemusten käsittely ja merkityksellisyyden ymmärtäminen •Kuulluksi tuleminen •Hyväksytyksi ja ymmärretyksi tuleminen •Arvostus ja kunnioitus •Positiivisen ja kannustavan palautteen saaminen •Pystyvyyden vahvistuminen
Osallisuus	<ul style="list-style-type: none"> •Lisännyt ja vahvistanut osallisuuden tunnetta ja kokemusta •Osallisuus sosiaalisessa merkityksessä; yhdessä tekeminen ryhmän jäsenenä, leikki
Dialogisuus	<ul style="list-style-type: none"> •Tilaa omien ajatusten, tunteiden ja mielipiteiden ilmaisuun •Eri näkökulmien ja eriävien mielipiteiden ilmaisu ja kuunteleminen •Kunnioitus ja arvonto
Vertaisuus	<ul style="list-style-type: none"> •Yhteinen jaettu kokemus •Mahdollisuus oppia toisten kokemuksesta •Kokemus ymmärretyksi tulemisesta •Muiden rohkaiseminen ja omien kokemusten jakaminen ja hyödyntäminen toisten auttamiseksi •Malli selviytymisestä
Vaikuttaminen	<ul style="list-style-type: none"> •Halu päästä vaikuttamaan •Mahdollisuus omien kokemusten hyödyntämiseksi toisten hyödyksi •Kokemus vaikuttavuudesta lisännyt rohkeutta tuoda esiin kehittämisen tarpeita •Halu vaikuttaa lastensuojelun negatiivisiin asenteisiin ja mielikuviin
Tieto/Oppiminen	<ul style="list-style-type: none"> •Molemmin puolinen oppiminen •Tietoisuus omaan elämään liittyvistä asioista •Kokemusta kehittämis- ja vaikuttamistyöstä •Ymmärrys sosiaalityöntekijöiden työstä ja käsitys lastensuojelusta muuttunut •Kokemusasiantuntija tiedon tuottajana ja kouluttajana
Vapaaehtoinen kokemusasiantuntijuus/ Ammatillinen kokemusasiantuntijuus	<ul style="list-style-type: none"> •Osallisuus kehittämistoiminnassa vapaaehtoisesti •Kiinnostus kokemusasiantuntijakoulutukseen hakeutumiseen •Vertaisryhmäohjaajana toimiminen •Palkattu kokemusasiantuntija

Kuvio 4. Kokemusasiantuntijuuden merkityksiä kokemusasiantuntijoille

Kokemusasiantuntijuus voimauttaa

Aineistosta nousi huomattavan paljon esiin mainintoja kokemusasiantuntijan voimaantumisen, osallisuudesta ja puheesta, jonka liitän dialogisuuteen. Kokemusasiantuntijuuden on koettu vaikuttaneen positiivisesti minäkuvaan, itsetuntoon ja hyvinvointiin. Kokemusasiantuntijatoiminnassa mukana oleminen on lisännyt osallisuuden tunnetta ja kokemusta. Kuulluksi tuleminen ja mielipiteiden huomioiminen on koettu tärkeäksi. Kokemus hyväksytyksi tulemisesta ja omien ajatusten ja näkökulmien arvokkuudesta on ollut rohkaisevaa. Toisten kokemusten kuuleminen on auttanut näkemään tilanteet uusista näkökulmista. Oman elämän ja menneisyyden käsittely sekä vaikeiden kokemusten kertominen on vahvistanut kokemusta omasta selviytymisestä ja kokemusasiantuntijuus mahdollistanut vaikeuksien kääntämisen voimavaraksi. Toiminnasta saatu kannustava ja positiivinen palaute on koettu voimauttavaksi ja vahvistanut tunnetta pystyvyydestä yhteiskunnan jäsenenä. Samansuuntaista eheyttävää kokemusta on tunnistanut mm. Palsanen ja Kääriäinen tutkittuaan asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoiminnallisen työskentelyn merkityksiä ja seurauksia. Asiantuntija-asema on mahdollistanut nuoret näkemään itsensä uudella tavalla, täysivaltaisempana kansalaisena. Osallisuus ryhmissä on lisännyt uskoa omiin mahdollisuuksiin, mikä on näkynyt myös konkreettisesti nuorten elämäntilanteen kohentumisena. Jaetun asiantuntijuuden ja tasa-arvoisuuden on havaittu olevan yhteistutkijuuudessa välttämätöntä. (Palsanen & Kääriäinen 2015, 200.)

Aluksi omien kokemusten kertominen ja läpikäyminen saattaa olla hyvinkin haastavaa, mutta moni totesi myös, että kokemusten kertominen oli helpottanut oloa. Omien kokemusten jakamiseen tarvitaan hyvä tila ja aikaa, sekä luottamusta ympärillä oleviin ihmisiin. (Selviytyjät⁷)

⁷ Voima vaikuttaa! Nuorten kokemusasiantuntijoiden verkostofoorumi 2016.

Vertaisuus vaikuttamisen väylänä

Vertaisuudessa oli nähtävissä kaksi erilaista roolia. Kokemusasiantuntija vertaisohjaajana ja kokemusasiantuntijat keskenään vertaisina kokemusasiantuntija-ryhmätoiminnassa. Kokemusasiantuntijat ovat usein toimineet vertaisohjaajina ammattilaisten työpareina vertaistukiryhmissä tai muussa vertaistoiminnassa. Kokemus vertaisuudesta on mahdollistanut ymmärretyksi ja hyväksytyksi tulemisen omine kokemuksineen. Kokemusasiantuntijat nostivat esiin omien vaikeiden kokemusten merkityksellisyyden ymmärtämisen myötä syntyneen halun auttaa muita samassa elämäntilanteessa olevia. Oman voimaantumisen ja selviytymisen on toivottu toimivan elävänä esimerkkinä ja mallina toisille samassa tilanteessa oleville. Omalla esimerkillä on haluttu luoda toivoa mahdollisuudesta selviytyä. Tämä täsmää hyvin Hokkasen tutkimukseen, jossa hän on tarkastellut vertaisen vapaaehtoisen auttamissuhteen rakennusaineita ja todennut vertaisuuteen perustuvan auttamisen taustalla olevan oma selviytymisen kokemus ja kokemusmaailmojen samankaltaisuus. Kokemus vaikeasta elämäntilanteesta muokkaa näkemystä elämästä ja oman selviytymiskokemuksen kautta synnyttää halua toisten auttamiselle. Erityisesti omaa auttamishalua ohjaa mukana oleminen jossain sellaisessa, mistä voi seurata autettavan selviytyminen. (Hokkanen 2003, 89-90.) Palsanen ja Kääriäinen (2015, 200) nostavat myös esiin vertaisuuden ja vertaistuen vahvan merkityksen yksilön muutosprosessissa.

Vertaisuus, asioiden jakaminen saman kokeneiden kanssa on koettu useissa biologisten vanhempien vastauksissa merkittävimmäksi toipumista edistäväksi asiaksi. (Kokemuksen näkyviin⁸)

Itse sain tukea silloin, kun sitä vailla olin. Arvostan sitä tukea niin paljon, että halusin tehdä oman osani helpottaakseni jonkun toisen vanhemman oloa. (VOIKUKKIA⁹)

Se, että omalla esimerkillä voi näyttää että elämä jatkuu ja vaikeista asioista pystyy puhumaan jossain vaiheessa.” (VOIKUKKIA¹⁰)

⁸ Kokemukset näkyviin -väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa -hanke (2009-2014) loppuraportti.

⁹ VOIKUKKIA -toimivien käytäntöjen käsikirja, 96

¹⁰ VOIKUKKIA -toimivien käytäntöjen käsikirja, 40

Kokemusasiantuntijuus on synnyttänyt halun vaikuttaa

Kokemusasiantuntijatoiminta on herättänyt ihmisissä halun auttaa ja vaikuttaa.

Vertaisuuden ohella kokemusasiantuntijuus on mahdollistanut avun muille samassa tilanteessa oleville myös välillisesti työntekijöiden avulla, yhteisen tiedonmuodostuksen ja kouluttamisen kautta. Kokemusasiantuntijuus on saanut merkityksiä myös yhteiskunnallisen vaikuttamisen saralla.

Elämään mahtuu niin paljon muutakin kuin lastensuojelu. Haluan vaikuttaa kuitenkin siihen asiaan, koska se on ollut niin iso osa elämää. (Selviytyjät¹¹)

Alusta alkaen on tullut olo, että minulla on tärkeä panos. Kuunneltiin nuorten ideoita ja ajatuksia. (Veturointi¹²)

Meille ryhmässä tärkeintä on ollut vaikuttaminen. Palkitsevaa on ollut erityisesti huomata, että sosiaalityöntekijät ja asiakkaat ovat oikeasti samalla puolella ja saada sosiaalityöntekijöiltä kokemus todellisesta välittämisestä. (Nuoret kehittäjät¹³)

Lähdin mukaan kehittäjäryhmään, koska ajattelin, että tämä on mahdollisuus vaikuttaa laajemmin muihin asioihin lastensuojelun toiminnassa. Lisäksi ajattelin, että jos minun kokemusteni avulla joku muukin saisi voimaa selvitä kriisistä, voisin ehkä helpommin antaa itselleni anteeksi kaikki virheet. (Lastensuojelun kehittäjäryhmä Oulun kaupunki¹⁴)

Vaikuttamismahdollisuutta on myös epäilty ja erityisen tärkeää onkin toimintaa suunniteltaessa huomioida resurssit ja todelliset vaikutusmahdollisuudet ja suunnata toiminta sen mukaan.

Tuskin tää mihinkään vaikuttaa, kyl se aika tälleenki kuluu. (Mitä mieltä? Mitä mieltä!¹⁵)

¹¹ ”Suojele unelmia, vaali toivoa”, 45.

¹² Veturointi. Vertaistukeen ja osallisuuteen perustuva toimintamalli lastensuojelun jälkihuoltoon, 42.

¹³ http://www.socca.fi/files/2309/Nuorten_kehittajien_ryhman_kokemuksia.pdf

¹⁴ Diaesitys. Lastensuojelun kehittäjäryhmä Oulun kaupunki.

¹⁵ Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä, 26.

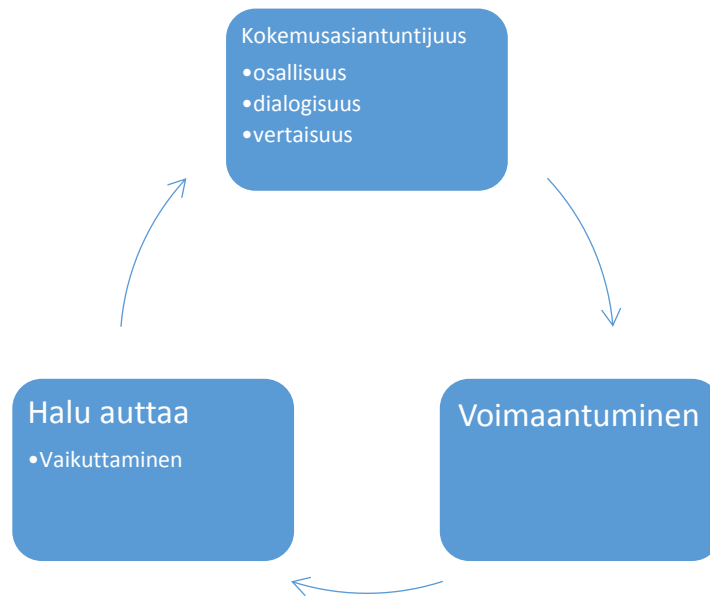
Erityisesti lasten kokemuksiin osallisuudesta liittyi myös jännittyneisyyttä ja epävarmuutta omasta osaamisesta. Lasten kokemuksista nousi esiin myös surua, huolta ja ikävää käsiteltäessä asioita yhdessä.

*Lasten ryhmissä jännitys oli käsinkosketeltavissa...
...Tuli tunne, että kehyskertomuksissa rakennettujen onnellisten perheiden lasten ja vanhempien joutuminen vaikeuksiin oli lapsista ahdistavaa. Molemmassa ryhmässä puhe muuttui hyvin niukaksi juuri tässä vaiheessa. Toisessa ryhmässä päästiin eteenpäin, kun jännityksestä puhuttiin yhdessä. Toisessa ryhmässä keskustelu hyytyi lähes kokonaan. (Mitä mieltä? Mitä mieltä!¹⁶)*

Ellonen ja Pösö näkevät lasten ja nuorten tutkimiseen liittyvien eettisten kysymysten painottuvan yleensä suojelu- ja osallisuus näkökulmien välille. Toisaalta lapsia tulee suojella toiminnan aiheuttamilta mahdollisilta haitallisilta vaikutuksilta, kun taas toisaalta osallistumista tulisi tukea. Tämä ristiriita nousi esiin heidän tekemässään lapsiuhrikyselyyn vastanneiden kokemuksia kyselyyn vastaamisesta kartoittavassa tutkimuksessa myös lasten itsensä kokemana. Osa vastaajina olleista väkivaltaa kokeneista lapsista koki kyselyyn vastaamisen ahdistavaksi, kun taas osa koki osallistumisen jopa terapeuttiseksi. Tämän vuoksi voidaan ajatella kyselyyn vastaamisen toimivan myös resurssina ja tukena. Tutkijat näkevätkin, että tutkimusasetelmassa ja tutkimuksen toteuttamisessa tulisi kiinnittää enemmän huomiota lasten ja nuorten yksilöllisille tilanteille. Esiin heidän tutkimuksessaan on nostettu myös ohjeistuksen merkitys. Ohjeistus osallisille siitä, mistä saa tukea, mikäli osallistuminen tutkimukseen vaikuttaa jollain tapaa negatiivisesti. Tähän näkökulmaan liittyen tutkimuksen toteuttamisen ympäristöönkin kannattaa kiinnittää huomiota, sillä ajatuksella, jos ympäristöstä voisi löytyä luonnollista verkostoa tuen antamiseksi. Lapsia ja nuoria koskevan tutkimuksen eettisyyttä arvioitaessa, pohdittavaksi tulee asettaa tutkimuksen hyödyt, haitat ja tutkimustiedon merkityksellisyys. Tutkitun tiedon tulisi tukea käytäntöjen vahvistumista, jolloin sen voidaan ajatella kompensoivan yksittäisten lasten ja nuorten kokemia haittoja asiasta kertoessaan. (Ellonen & Pösö 2010, 192, 205-206.)

¹⁶ Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä, 37.

Lopuksi pelkistän syntyneen mielikuvan kokemusasiantuntijuudesta positiiviseksi kehäksi kuviossa 5, jossa kokemusasiantuntijuuden osallisuutta, dialogisuutta ja vertaisuutta vaaliva toiminta on edistänyt ihmisen voimaantumista, synnyttänyt halua auttaa muita omilla kokemuksillaan, mikä mahdollistaa kokemusasiantuntijatoiminnan ja sen merkitykset koko palvelujärjestelmän kehittämisessä.

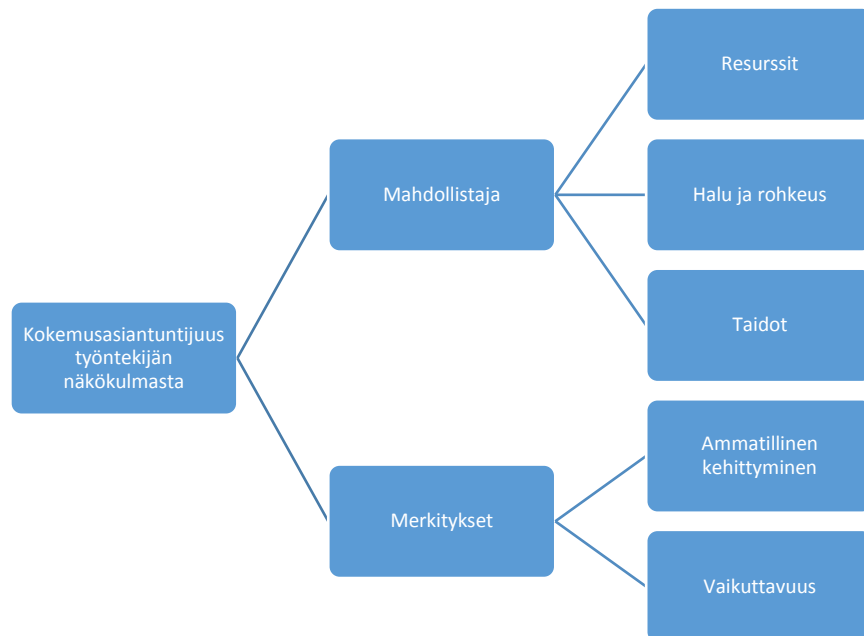
Kuvio 5. Kokemusasiantuntijuuden positiivinen kehä

5.3 Kokemusasiantuntijuus työntekijän näkökulmasta

Kokemusasiantuntijuutta täysin omana toimintana lastensuojelussa ei mukana olevissa hankkeissa esiintynyt. Kokemusasiantuntijatoiminta lastensuojelussa näyttäytyy olevan sidoksissa ammatilliseen toimintaan yhteistyössä joko julkisen tai kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Mukana kokemusasiantuntijatoiminnan hallinnoinnissa on hankkeissa toiminut Pesäpuu ry, Pelastakaa Lapset ry, Viola väkivallasta vapaaksi ry, Suomen kasvatustieteiden ja perheneuvontaliitto, Kaste hanke, Oulun kaupunki, Helsingin kaupunki, Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus - Socca, Ensi- ja turvakotien liitto ry sekä Auta Lasta ry. Lisäksi mukana hankkeita

toteuttamassa on ollut monia kuntia, yhteistyökumppaneita ja oppilaitoksia. Työntekijöiden näkökulmaa tässä opinnäytetyössä edustaa sekä hankkeiden omat työntekijät, että toimintaan jollain tavalla osallisena olleet ammattilaiset ja yhteistyökumppanit.

Aineistosta nousi esiin vahvimmin kaksi todellisuutta kokemusasiantuntijuudesta työntekijöiden näkökulmasta tarkasteltuna. Työntekijöiden rooli toiminnan mahdollistajina ja kokemusasiantuntijuuden merkitykset työntekijöille. Käsittelen tuloksia kahdessa seuraavassa alaluvussa ja kuviossa 6.

Kuvio 6. Kokemusasiantuntijuus työntekijän näkökulmasta

5.3.1 Työntekijät osallisuuden mahdollistajina

Kokemusasiantuntijan äänen kuulemiseen ja huomioon ottamiseen lastensuojelun kehittämisessä on ohjattu erilaisin lain ja sopimuksin, kuten aiemmin olen tuonut esiin. Kokemusasiantuntijatoiminta niissä merkityksissä, mitä tässä opinnäytetyössä on tullut esille, tarvitsee taakseen mahdollistajia. Toiminnan järjestämisen vastuu

hankkeissa on ollut ammattilaisilla, vaikka vastuuta ja osallisuutta toiminnassa on jaettu ja kokemusasiantuntijatoiminnan peruseriaatteena nähdään tasavertaisuus.

Toiminta edellyttää resursseja

Kokemusasiantuntijuuden mahdollistaa organisaatioiden, työyhteisöjen ja esimiesten sitoutuminen toimintaan. Osallisuus kokemusasiantuntijatoiminnassa vaatii resursseja. Tarvitaan aikaa, tiloja, työvälineitä ja taloudellista panostusta. Resurssien merkitys vaihtelee sen mukaan, millaista kokemusasiantuntijatoiminta on. Jos tarkastellaan ensimmäistä tutkimuskysymystä ja mietitään, mitä kokemusasiantuntijuudella ymmärretään suomalaisessa lastensuojelussa ja mitä toiminnalla on kehitetty, saadaan kuvaa myös toiminnan vaativista resursseista ja niiden keskinäisestä eroavaisuudesta. Kokemusasiantuntijatoimintaa on järjestetty osana perustyötä tai esim. hankkeissa erillisellä rahoituksella. Perustyön ohella toteutettavassa kokemusasiantuntijuustoiminnassa erityisesti ajan järjestäminen on toisinaan osoittautunut haasteelliseksi ja se on edellyttänyt työntekijöiltä joustavuutta. Kuluja on toisaalla voinut muodostaa tapaamisten tarjoilut ja toiminnasta maksetut palkkiot (esim. elokuvaliput), kun taas toisaalla on tarvittu resursseja esim. videoesitysten, julkaisujen, työvälineiden, kiertueiden tuottamiseen ja palkan maksuun. Kuulluksi tulemisen ja yhteisen kehittämisen ei sinällään tarvitse tarkoittaa isoa panostusta resursseihin, jos kokemusasiantuntijuudelle rakennetaan mahdollisuudet palvelujärjestelmän sisälle. Resurssit voivat olla kuitenkin merkityksellisiä toiminnan näkyvyyden ja halutun viestin eteenpäin välittämiseksi laajemmin esim. tuottamalla julkaisuja ja kehittelemällä työvälineitä.

Työntekijällä tulee olla halua ja uskallusta

Vahvimmin työntekijöiden näkökulmasta nousi esiin nimenomaan työntekijän rooli osallisuuden mahdollistajana. Kokemusasiantuntijatoiminnan edistäminen on edellyttänyt paitsi halua ja innostusta työn kehittämiseen myös sitoutumista siihen. Työntekijöiden roolina on ollut organisoida ja vastata kokemusasiantuntijatoiminnasta ja dokumentoida toimintaa sekä välittää viestiä eteenpäin laajemman

kuulijakunnan tietoisuuteen. Työntekijöiden roolina on myös saattaa lastensuojelun asiakkaina olevia tai olleita toiminnan pariin ja avata kokemusasiantuntijoille väyliä vaikuttamiseen.

Kiertueen tilaisuudet eivät olisi mahdollisia ilman niitä ammattilaisia, jotka kertoivat nuorille mahdollisuudesta osallistua tilaisuuksiin, jotka motivoivat, kannustivat ja käytännössä toivat tai opastivat nuoret oikeaan aikaan oikeaan paikkaan. (Selviytyjät¹⁷)

Työntekijät ovat kokeneet toiminnan edellyttävän avoimuutta, rohkeutta ja uskallusta. Uskallusta kysyä ja kuulla, tarkastella omaa työtä kriittisesti ja laittaa itsensä likoon. Palveluiden ja oman työn altistaminen arvioinnille yhteisen kehittämisen mahdollistamiseksi on edellyttänyt paitsi uskallusta myös kykyä ja halua nähdä asiantuntijuus uudella tavalla. Kokemusasiantuntija tasavertaisena asiantuntijana, jolloin kokemuksellinen tieto mahdollistaa uudenlaisten moniäänisten näkökulmien syntymisen, työntekijöiden oppimisen ja asiakaslähtöisen palveluiden kehittämisen. Lasten osallisuuden ja asiantuntijuuden hyödyntäminen edellyttää paitsi osallisuuden mahdollistamista myös kulttuurista ja asenteellista muutosta nähdä lapsi kykenevä kansalaisena ja lasten osaaminen ja tieto merkityksellisenä (Larkins, Kiili & Palsanen 2014, 16).

Ryhmän vetäminen vaatii heittäytymistä, itsestä antamista, kuitenkin niin, että ammatillisuus säilyy. (VOIKUKKIA¹⁸)

Kuulluksi tuleminen ja vakavasti ottaminen on arvonannon perusta. Ilman aikuisten sitoutumista osallisuuteen ei todellinen lasten ja nuorten mukana oleminen, kuulluksi tuleminen ja vaikuttaminen ole mahdollista. (Selviytyjät¹⁹)

¹⁷ ”Suojele unelmia, vaali toivoa”, 75.

¹⁸ VOIKUKKIA -toimivien käytäntöjen käsikirja, 38.

¹⁹ Osallisuuden taidot ja valmiudet 2012-2013. Loppuraportti, 10.

Työntekijöiltä tarvitaan osaamista ja taitoa kohtaamiseen

Kokemusasiantuntijatoiminta on edellyttänyt työntekijöiltä monia taitoja, ominaisuuksia ja jossain määrin erityistä menetelmäosaamista. Yhteistyössä kokemusasiantuntijoiden kanssa työntekijöiltä on tarvittu mm. yhteistyö ja vuorovaikutustaitoja, ryhmätyö- ja ohjaustaitoja, läsnäolotaitoa ja kykyä dialogiin. Hankkeissa on käytetty runsaasti erilaisia työskentelymenetelmiä. Esim. Orasen pilotoinnissa käytettiin fokusryhmäkeskustelua ja Veturointi -hankkeen suunnittelussa, opiskelijat hyödynsivät BIKVA-arviointia, lasten ja nuorten kohtaamisissa on hyödynnetty toiminnallisia menetelmiä ja leikkiä.

Kuunteleman asettuminen ei aina ollut helppoa. Ammatillisena tunsin välillä olevani vastuussa kaikkien ammattilaisten toiminnasta ja häpeä hyökyi yli nuorten puhuessa. Kun joku kertoi omaa kokemustaan lastensuojelusta, alkoi mieleen tunkea selityksiä ja perusteluja sille, miksi asiat ovat niin kuin ne ovat. Vaihtoehtoiset tavat tulkita tilannetta alkoivat elää omaa elämäänsä ennen kuin nuori oli edes päässyt juttunsa loppuun. Miksihän sitä on usein niin vaikea vain kuunnella toisen kokemusta sellaisena kuin se on? (Selviytyjät²⁰)

Analyysiä tehdessäni päähuomion sai kokemusasiantuntijuuden mahdollistajat, mutta esiin nousi myös joitain haasteita ja esteitä. Haasteiden rooli kokemusasiantuntijudessa ei analyysivaiheessa noussut merkittävästi esiin, vaikka hankeraporteissa joitain haasteita olikin käsitelty. Tähän on saattanut vaikuttaa teorialähtöinen analyysirunko, jossa päähuomio on kiinnitetty osallisuuteen, voimaantumiseen ja dialogisuuteen. Selviytyjät joutuivat resurssien pienuuden ja suuren kiinnostuksen vuoksi pohtimaan resurssien suuntaamisesta tavoitteiden mukaisesti. Myös tiedottaminen osallistumisen mahdollisuudesta on koettu toisinaan vaikeaksi. Aikuisen kautta kulkeva tieto ja aikuisen rooli ns. portinvartijana voi estää lapsen osallisuuden. Toiminta voidaan nähdä lapselle haitallisena tai arvioidaan esim., että lapsi ei ole siihen kykeneväinen. Larkins, Kiili ja Palsanen nostavat pohdittavaksi myös edustuksen monimuotoisuuden ja laajemman kokemusaänen kuulluksi tulemisen ja

²⁰ ”Suojele unelmia, vaali toivoa”, 75.

huomioimisen päätöksenteossa ja kehittämistyössä. Mahdollisuuksia osallisuuteen tulisi olla myös eniten syrjäytymisvaarassa olevilla. Osallisuuden mahdollisuuksien luomisessa ammattilaisten käsitykset ja asenteet voivat muodostua esteeksi toiminnalle. (Larkins, Kiili & Palsanen 2014, 16.)

Esiin tuli, etteivät kaikki pitäneet nuorten sanomaa tärkeänä tai pelkäsit, mitä nuoret sijaishuollon todellisuudesta mahdollisesti kertovat. (Selviytyjät²¹)

5.3.2 Toiminnan merkityksiä työntekijöille

Osallisuus kokemusasiantuntijatoiminnassa on ollut merkityksellistä myös työntekijöille. Tulosten mukaan työntekijät ovat kokeneet ammatillista kehittymistä ja voimaantumista. Kokemusasiantuntijuuden ja kokemustiedon merkitys on ymmärretty sekä lastensuojelun kehittämisessä, lastensuojelun palveluiden järjestämisessä, että vaikuttamisessa.

Tiedon lisääntyminen on vaikuttanut työntekijöiden ammattitaitoon.

Yhteistyö ja asiakkaiden tarpeista lähtevä yhteinen kehittäminen dialogissa kokemusasiantuntijoiden kanssa on lisännyt moniäänisyyttä ja tuonut uusia näkökulmia työn kehittämiseen ja opettanut ammattilaisia. Kokemuksellisen tiedon merkitys on tunnistettu vaikuttavaksi. Kokemusasiantuntijoiden tuottama tieto ja vuoropuhelu on lisännyt ammattilaisten ymmärrystä, syventänyt omia ajattelu- ja työtapoja, kehittänyt omaa työtötta, menetelmällistä osaamista ja tietoisuutta omasta toiminnasta. Kokemuksellinen tieto on lisännyt ymmärrystä muutoksen mahdollisuudesta.

Kokemusasiantuntijan tarina oli erittäin puhutteleva ja mieleenpainuva - > Uskon, että auttaa itseä kohtaamaan väkivallan uhreja, ymmärtämään paremmin. (Kokemukset näkyviin²²)

²¹ "Suojele unelmia, vaali toivoa", 66.

Tämä toiminta on antanut mahdollisuuden omaan kasvuun sekä ammatillisesti että – mikä vielä paljon tärkeämpää – ihmisenä, yhtenä muiden joukossa. (VOIKUKKIA²³)

Aineistosta nousee puhetta oman ammatillisuuden, ammatti-identiteetin ja asiantuntijuuden kehittymisestä. Kokemusten kuuleminen on lisännyt työntekijöiden tietoisuutta omasta toiminnasta. Työn laadun on koettu parantuneen ja työn mielekkyyden lisääntyneen. Myös työntekijät ovat kokeneet voimaantumista. Esiin on noussut työntekijöiden kunnioitus ja arvostus kokemusasiantuntijoita kohtaan. Hyvien kokemusten myötä viestiä kokemusasiantuntijatoiminnasta on haluttu viedä eteenpäin.

Asiaan perehtyneet asiantuntijat, siis nuoret, haastoivat todella minut sijaishuollon ammattilaisena miettimään omaa suhtautumistani omaan työhöni. Huomasin kiertueen aikana joskus ärsyntyväni nuorten antamasta kritiikistä, 'parhaammehan me yritetään, pitäisi riittää', ajattelin. Toisaalta aika nopeasti palasin ajatukseen nuorten omasta asiantuntijuudesta heidän omassa asiassaan. Tehtäväni oli kuunnella, antaa nuorten kertoa, kehittää ja herättää meidät aikuiset muutettaviin asioihin. (Selviytyjät²⁴)

Palveluiden käyttäjien näkökulman korostamisen on nähty muuttavan käsitystä asiantuntijuudesta. Paitsi, että se on nähty merkitykselliseksi asiakkaalle itselleen, ajatellaan siitä olevan hyötyä myös työntekijöille, jotka saavat oman ammatillisen asiantuntijuuden rinnalla kokemuksellisen, osallisuuden kautta syntyneen asiantuntijuuden (Niskala & Savilahti 2014, 6-7.) Samalla voidaan haastaa sosiaalityön kulttuuria ja arvoja, omia työtapoja ja synnyttää uudenlaista asennetta palveluiden järjestämiseen kohti valtaistavaa työtettä (Niskala 2008, 156-160).

²² Puheenvuoroja väkivallasta ja sijaishuollosta, 14.

²³ VOIKUKKIA -toimivien käytäntöjen käsikirja, 38.

²⁴ "Suojele unelmia, vaali toivoa", 75.

Kokemusasiantuntijuus merkityksellistä ja vaikuttavaa

Kokemusasiantuntijuuden avulla on saatu luotua ja kehitettyä uusia työtapoja ja -menetelmiä lastensuojeluun. Kokemusasiantuntijuus on vahvistanut ymmärrystä nähdä lastensuojelun eri osapuolet asiantuntijoina. Toiminta on innostanut työntekijöitä ja kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen lastensuojelussa on lisääntynyt. Erityisesti työntekijät ovat ymmärtäneet vertaistoiminnan merkityksen.

Vertaisohjaajan mukana oleminen ryhmässä on ehdottoman tärkeää. Ennen ryhmää monet osallistujat ovat olleet ammattilaisten autettavina, mutta kokeneet, että ammattilaiset eivät ymmärrä. Vertainen ymmärtää, puhuu samaa kieltä ja voi herättää toivon tunteen; tästä voi selvitä. Minä en voisi vetää ryhmää ilman vertaisohjaajaa. (VOIKUKKIA²⁵)

Oli hykerryttävää nähdä, miten osallistujanuorten ryhmä jäähmettyi kuuntelemaan vetäjänuorten puhetta ja miten tunnelma usein muuttui, kun aikuiset olivat äänessä. Vertaisuuden voima oli käsin kosketeltavissa. (Selviytyjät²⁶)

Vertaisuuden nähtiin luovan siltaa nuorten välille ja saavan nuoret kiinnostumaan toiminnasta sekä osallistumaan siihen aktiivisemmin. (Selviytyjät²⁷)

5.4 Tulokset osallisuuden, dialogisuuden ja voimaantumisen näkökulmasta

Kokemusasiantuntijuus edustaa tulosten mukaan hyvin monenlaisia osallistumisen mahdollisuuksia ja eri asteista osallisuutta lastensuojelussa. Kokemusasiantuntijuus lastensuojelussa ei ole ollut vain kuulluksi tulemistä vaan on avannut osallisuuden mahdollisuuksia myös laajemman asiakaslähtöisen kehittämisen ja jopa poliittisen vaikuttamisen saralla.

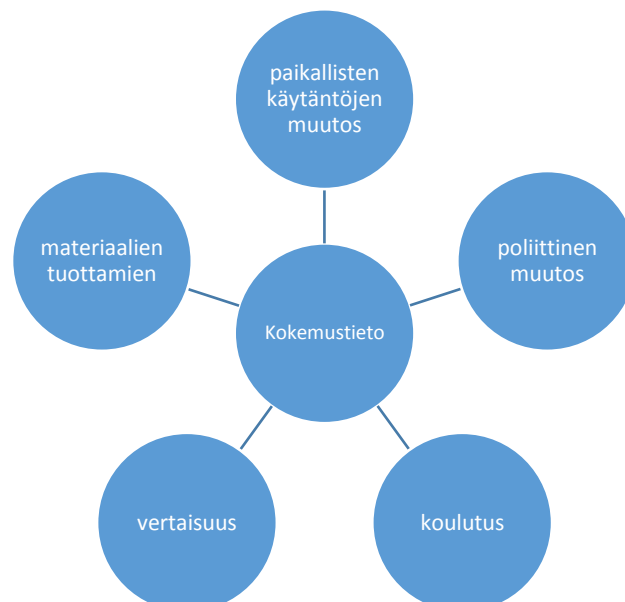
²⁵ VOIKUKKIA -toimivien käytäntöjen käsikirja, 34.

²⁶ ”Suojele unelmia, vaali toivoa”, 75.

²⁷ ”Suojele unelmia, vaali toivoa”, 67.

Leeman & Hämäläinen (2015) nostavat esiin osallisuuden subjektiivisen kokemuksellisuuden, jolloin sen ulkopuolinen määrittely on vaikeaa. Aineistosta osallisuus nousi esiin kokemusasiantuntijoiden osallisuuden kokemuksena ja tunteena osallisuudesta. Kokemusasiantuntijuuden koettiin lisänneen ja vahvistaneen osallisuutta. Esimerkkeinä mainittiin mm. kuulluksi tuleminen, osallistuminen hankkeen suunnitteluun, ideointiin ja vaikuttamistyöhön, osallisuus materiaalien tuottamiseen ja mahdollisuus olla osallisena ryhmässä.

Kokemusasiantuntijuudessa kokemuksellisen tiedon moninaiset merkitykset ovat nousseet tärkeäksi osaksi kokemusasiantuntijuutta. Kiinnostus kokemuksellista tietoa kohtaan on avannut monia väyliä osallisuudelle ja erityisesti kokemuksellisella tiedolla on koettu olevan vaikuttavuutta. Tämä tukee mielestäni osallisuuden paitsi yksilöllistä kokemusta kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta, myös vaikutusmahdollisuuksien edistämistä itseä kiinnostavassa asiassa. (Meriluoto ym. 2005,79; Toikko 2009,8.) Ohessa olevaan kuvioon olen nostanut vielä kokemustiedon ulottuvuuksia tämän katsauksen pohjalta.

Kuvio 7. Kokemustiedon ulottuvuuksia kokemusasiantuntijuudessa.

Työntekijät ovat kokeneet kokemusasiantuntijoiden osallisuuden kehittämis- ja vaikuttamistyössä merkitykselliseksi. Kokemusasiantuntijuus on mm. lisännyt hankkeiden kiinnostavuutta ja vaikuttavuutta sekä vahvistanut työntekijöiden ammattitaitoa. Viitteitä kokemusasiantuntijuuden merkityksellisyydestä kehittämistyössä on tuonut esiin myös mm. Laitila (2010, 115), jonka mielenterveys- ja päihdetyön asiakkaiden osallisuutta koskevassa tutkimuksessa työntekijät ovat kokeneet asiakkaiden osallisuuden voimavarana kehittämistyössä.

Lasten osallisuutta ei ole tässä katsauksessa tarkasteltu erillisenä osiona vaan lasten osallisuus sisältyy syntyneeseen kuvaan kokemusasiantuntijuudesta. Lasten osalta esiin nousi kuitenkin aikuisen portinvartijan rooli osallisuuden mahdollistajana tai estäjänä, joka on puhututtanut myös Kiilin (2006) tutkimuksessa. Taustalla vaikuttanee käsitys lapsuudesta ja sukupolvien välisestä valtasuhteesta sekä ajatus lasten suojelemisesta (Ellonen & Pösö 2010; Kiili 2006). Wrigth, Turner, Clay ja Mills (2006) ovat laatineet oppaan lasten ja nuorten osallisuudesta sosiaalipalvelujen kehittämisessä ja he arvioivat lasten ja nuorten osallisuuden palvelujen kehittämisessä olevan vaikuttavaa ja palveluja parantavaa, mikäli kehitettäessä tarkastellaan koko systeemiä: palveluiden kulttuuria, rakenteita, käytäntöjä ja arviointia.

Kokemusasiantuntijuudessa lastensuojelussa näyttäytyy toteutuvan samanaikaisesti osallisuus sekä palveluiden kehittämisessä, ja vaikuttamisessa sekä osallisuus arvona edistäen asiakaslähtöisyyttä ja dialogista vuorovaikutusta osana demokraattista palvelukulttuuria, että myös osallisuus yksilöllisenä kokemuksena. Osallisuuden aste ja sen mukanaan tuoma vastuu vaihtelee kuulluksi tulemisesta aina aktiiviseen rooliin hankkeen toimintaan palkattuna työntekijänä. (Leeman & Hämäläinen 2015.)

Dialogisuus kokemusasiantuntijatoiminnassa voidaan nähdä tämän katsauksen pohjalta yhteisenä kehittämisenä ja yhteisenä tiedontuotantona, jossa työntekijät ovat valmiita muuttamaan omia käytäntöjään lisääntyneen ymmärryksen myötä. Yhteis-

tutkimisen menetelmää oli hyödynnetty muutamissa tämän katsauksen hankkeissa. Yhteistutkimisen menetelmässä työntekijät ja palveluiden käyttäjät asettuvat tasavertaisina kumppaneina tutkailemaan yhteisen kiinnostuksen kohteena olevia asioita. Tutkiminen on yhteistä pohdintaa dialogisessa suhteessa ja tarjoaa mahdollisuuden kuulluksi tulemiselle ja vaikuttamiselle sosiaalipalveluiden kehittämiseksi. (Palsanen 2013.) Dialogisessa yhteistyössä ollaan kiinnostuneita toisten näkökulmista, jolloin on asettauduttava myös kuuntelemaan. Dialogisessa vuorovaikutuksessa tärkeää on kohtaaminen ja toista kunnioittava asenne. (Seikkula & Arnkill 2009, 169.) Katsauksen tulosten mukaan työntekijät kokivat tärkeäksi rooliksi osallisuuden mahdollistamisen, mikä puolestaan kokemusasiantuntijoille merkitsi mm. dialogisuutta; kuulluksi tulemistä, tasavertaisuutta ja mahdollisuutta tuoda julki erilaisia näkökulmia yhteisesti kiinnostavana koetusta asiasta (Räsänen 2006). Työntekijät kokivat kokemusasiantuntijatoiminnalla olleen vaikutuksia omalle ammatilliselle kehitymiselle, jossa yhteisesti dialogissa muodostetulla ja kokemuksellisella tiedolla nähtiin olevan iso merkitys. Yhteistoiminnallisen työskentelyn välttämättömäksi periaatteeksi ovat Palsanen ja Kääriäinen (2015, 200) nostaneet tasa-arvoisen ja jaetun asiantuntijuuden, joiden merkitys näyttäytyi tässä katsauksessa työntekijöiden toiminnan mahdollistamisen ja asenteen kautta sekä kiinnostuksesta yhteiseen kehittämiseen. Osallistuminen dialogiin on synnyttänyt uutta ymmärrystä, mikä on mahdollistanut oppimisen ja oman ammatillisen kehittymisen (Metteri 2007).

Voimaantuminen nousi esiin katsauksessa sekä kokemusasiantuntijoiden itsensä, että työntekijöiden kokemuksena. Tässä opinnäytetyössä ei ollut tarkoitus lähteä arvioimaan voimaantumista tai selittämään voimaantumisen kokemuksen taustalla vaikuttavia asioita. Aineistossa voimaantumista tukevinä elementteinä on kuitenkin tunnistettavissa tiedon, ymmärryksen ja näkemysten lisääntyminen omasta kokemuksesta ja kokemusten merkityksellisyydestä, jota ajattelen edesauttaneen kokemusasiantuntijatoiminnan sosiaalisen aspektin: osallisuuden ja dialogisen vuorovaikutuksen. Merkityksellisenä näen myös muuttuneen ymmärryksen asiantuntijuudesta, joka on mahdollistanut näkemään itsensä toisin. Saatu arvonta ja kannustava palaute on

lisännyt rohkeutta ja synnyttänyt näin myös haluan auttaa. Voimaantumisen sisäinen voimantunne syntyy useiden tekijöiden yhteisvaikutuksessa ja sellaisissa yksilön kannalta merkityksellisissä sisäisissä prosesseissa, joita ei tässä katsauksessa ole ollut aineiston pohjalta mahdollista selvittää (Järvinen 2009).

Järvinen pitää tärkeänä, että voimaantumista tukevat elementit tiedostetaan silloin kuin kehitetään toimintaa, jossa tavoitellaan yksilön voimaantumista. Järvisen mukaan voimaantumista tukevia elementtejä on vuoropuhelu, suotuista ilmapiiri, osallistamisen mahdollistaminen, roolien määrittely, mentorointi, ajankäyttö sekä sitoutuminen prosessiin. (Järvinen 2007.) Kokemusasiantuntijatoiminnassa on nähtävissä tämänkin katsauksen valossa monia voimaantumista edistäviä ja tukevia elementtejä ja monia erilaisia rooleja, joiden määrittely varmastikin selkiyttämistä. Toimintaan resursoidut mahdollisuudet ovat olleet luoteeltaan myös keskenään hyvin erilaisia. Voimaantumisen sijaan useissa hankkeissa on lähdetty tavoittelemaan osallisuuden mahdollistamista, lisääntymistä ja vahvistumista ja osallisuuden voidaan ajatella osaltaan olleen edistämässä yksilöiden voimaantumista.

6 Pohdinta

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli luoda kuvaa kokemusasiantuntijuudesta suomalaisessa lastensuojelussa. Tarkastelin kokemusasiantuntijuutta kehittämisen näkökulmasta sekä kokemusasiantuntijoiden itsensä ja työntekijöiden kokemana aineiston perusteella. Opinnäytetyön raportoinnissa olen pyrkinyt tuomaan esille aineistosta nousevia asioita tutkimuskysymysten ja keskeisten teoreettisten sisältöjen; osallisuuden, dialogisuuden ja voimaantumisen näkökulmasta. Seuraavassa kokoa vielä lyhyesti opinnäytetyönä toteutetun narratiivisen kirjallisuuskatsauksen tulokset ja arvioin opinnäytetyön toteutumista sekä pohdin kokemusasiantuntijuutta lastensuojelussa.

6.1 Kokemusasiantuntijuus tutkimuskysymysten valossa

Katsauksen ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä käsiteltiin kokemusasiantuntijuutta kehittämisen näkökulmasta ja tuloksissa korostui kokemusasiantuntijan osallisuuden hyvin monipuoliset mahdollisuudet ja ulottuvuudet. Erityisesti näitä mahdollisuuksia tarjoilee kokemuksellinen tieto ja vertaisuus, jotka katsauksen perusteella näyttäytyy myös tehokkaiksi vaikuttamisen väyliksi. Toisessa tutkimuskysymyksessä tarkasteltiin kokemusasiantuntijatoiminnan merkityksiä kokemusasiantuntijalle itselleen.

Tuloksissa merkityksellisiksi nousi voimaantumisen, osallisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemukset sekä kokemukset tasavertaisuudesta suhteessa ammattilaisiin kehittäjinä ja tiedon tuottajina. Myös vertaisuuden merkitys ja halu sekä mahdollisuus vaikuttamiseen nähtiin toiminnassa keskeisenä. Omien kokemusten merkityksellisyyden ymmärtäminen oli synnyttänyt halua auttaa tai suojella muita samassa tilanteessa olevia. Kokemusasiantuntijatoiminta tarjoaakin monia erilaisia väyliä vaikuttamiselle, joko suoraan itse vaikuttamalla esim. vertaistoiminnalla tai välillisesti esim. kouluttamisen tms. välityksellä. Epäsuorasti tai välillisesti suuntautuvalla auttamisella tai tukemisella Rissanen tarkoittaa asiakastyön kehittämiseen, suunnitteluun ja arviointiin osallistumista. Rissanen näkee, että toisten auttaminen ns. kokemusasiantuntijatehtävissä muodostaa yhteyden kokemusasiantuntijuuden yksilöllisen tason sekä järjestelmän tasojen välille. (Ks. kuvio 1; Rissanen 2015, 204.) Kolmannessa tutkimuskysymyksessä tarkasteltiin kokemusasiantuntijatoimintaa työntekijöiden näkökulmasta. Työntekijät näkivät oman roolinsa toiminnan mahdollistajina. Toiminta edellyttää siihen suunnattuja resursseja ja työntekijältä halua ja rohkeutta lähteä tarkastelemaan omaa työtä kriittisesti sekä valmiutta ymmärtää asiantuntijuus uudella tavalla. Toiminta edellytti työntekijöiltä myös vuorovaikutuksellisia ja menetelmällisiä taitoja. Työntekijöille toiminta oli ammatillisesti kehittävä, voimauttava ja toiminnalla oli huomattu olevan vaikutuksia myös työn kehittämiseen ja vaikuttamiseen laajemminkin.

Osallisuuden edistäminen ja vahvistaminen sekä yksilön omassa asiassa, että laajemmin palveluiden suunnittelussa, kehittämisessä ja arvioinnissa on ollut tärkeä tavoite yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa. Lastensuojelussa asiakkaiden osallisuuden edistämisessä on erityistä huomiota kiinnitettävä lasten ja nuorten osallisuuden sekä eettisiin kysymyksiin, että käytettäviin menetelmiin. Hankkeissa, joissa kokemusasiantuntijoina toimi lapsia ja nuoria oli vahvistunut käsitys lasten kyvyistä osallisuuteen ja yhteiseen tutkimiseen, kunhan vain aikuinen tarjoaa tähän mahdollisuuksia. Osallisuuden, dialogisuuden ja tasa-arvoisuuden kokemukset kokemusasiantuntijuudessa mahdollistivat kokemusasiantuntijuuteen hyvin vahvasti liitettävät voimaantumisen kokemukset. Myös Jankko (2008, 121-122) sisällyttää kokemusasiantuntijuuteen hyvin vahvan uskon muutokseen ja myönteisen kehityksen mahdollisuuteen.

Myönteisten kokemusten taustalla kokemusasiantuntijuudessa ja kokemusasiantuntijatoiminnassa näyttäytyy vertaisuuden merkitys. Kokemusasiantuntijatoiminnassa vertaisuus korostuu sekä yhdessä kehitettynä sosiaalityön menetelmänä (vertaisryhmätoiminta, kokemusasiantuntijaryhmätoiminta), että siihen osallistuneiden jaettuna yhteisenä kokemuksena, vertaisuutena. Vertaistuen ja vertaisuuden merkitys korostui myös Jankon (2008, 117) mielenterveyden kokemusasiantuntijuutta käsittelevässä tutkimuksessa. Hän näkee, että vertaistuella on ollut merkitystä kokemusasiantuntijaksi kehittymisessä. Kokemusasiantuntijan työssä huomio puolestaan kiinnittyy vertaisista laajemmalle tasolle, yhteiskuntaan ja palvelujärjestelmätason toimijoihin.

Kääriäinen ja muut (2015, 145-149) nostavat esiin tuloksellisen kehittämisen edellyttävän tutkimusperäistä tiedontuotantoa ja tarjoavat tässä sosiaalialan käytäntöjen tutkimukselle tärkeää roolia. Sosiaalityön käytäntötutkimuksessa pyritään yhteisölliseen tiedonmuodostukseen yhdessä asiakkaiden, ammattilaisten, tutkijoiden ja päättäjien kanssa. Tarkoituksena on paitsi sosiaalityön käytäntöjen kriittinen tutkiminen myös kansalaisten vaikuttamisen mahdollisuuksien ja osallisuuden lisääminen sekä

aktivoiminen kehittämiseen, kokeiluun ja muutokseen. (Toikko 2011,113.) Kääriäinen ja muut näkevät, että käytäntötutkimuksen avulla voidaan erilaisten kokeilujen ja ruohonjuuritason tiedon myötä lisätä ymmärrystä ympäröivästä yhteiskunnasta, jota tarvittaisiin päätöksenteon tueksi. Tämänkaltainen yhteinen tiedonmuodostus käytäntöjä tutkimalla voisi mahdollistaa vaihtoehtoisten ratkaisujen löytymisen sosiaalityön palveluille. (Kääriäinen ym. 2015, 145-149.)

Pohjola, Pitkänen ja Koivisto näkevät, että sosiaalityössä tiedontuotanto on vielä hyvin vähän vuorovaikutteista, osallistavaa ja yhteistoiminnallista. Tiedontuotanto perustuu enemmänkin informaation keräämiseen, jossa asiakkaiden roolina on toimia informantteina. (Pohjola, Pitkänen & Koivisto 2015, 175.) Tämä on tietenkin pulmallista, jos ajatellaan, että lainsäädännön ja erilaisin sopimuksin tulisi kuitenkin edistää asiakaslähtöisten palvelumallien kehittämistä. Pohjola ja muut katsovat, että voimakkaimmin sosiaalityöntekijöiden ja asiakkaiden välisen tiedon rakentumisen voidaan nähdä liittyvän vuorovaikutukseen, dialogisuuteen ja jaettuun asiantuntijuuteen, jolloin asiakas on mahdollista nähdä sosiaalityön aktiivisena yhteistoimijana suunnittelemassa ja toteuttamassa sosiaalityötä yhdessä ammattilaisten tai muiden toimijoiden kanssa. Yhteistuottamisessa edellytetään erilaisten asiantuntijuuksien yhdenvertaista osallistumista prosessiin, sillä jokaisen erilaiset kokemukset ja osaaminen antavat omanlaisensa näkökulman ja merkityksen kehitettävän asian kannalta. (Pohjola ym. 2015, 177.) Kokemusasiantuntijatoiminnan ja yhteistutkimisen vuorovaikutteisuus ja dialogisuuteen perustuva ajatus yhteisen ymmärryksen luomisesta tarjoaa näin työvälineitä asiakaslähtöiseen kehittämiseen. Lisäksi katsauksen perusteella kokemusasiantuntijoilla on ollut halua ja kiinnostusta olla mukana vaikuttamassa lastensuojelun kehittämiseen, vieläpä positiivisin tuloksin, joten varmasti tärkeää olisikin nyt pystyä luomaan uudenlaisia ja mielellään järjestelmän sisälle rakennettuja malleja yhteistoiminnalle ja kokemusasiantuntijuudelle.

Yhteistoiminnallisen työskentelyn, kokemusasiantuntijuuden ja jaetun asiantuntijuuden mahdollisuudet lastensuojelussa ovat siis olemassa. Niiden merkitys paitsi sosiaalityön kehittämisen kannalta myös yksilön elämäntilanteiden näkökulmasta ovat näyttäytyneet positiivisena kokemusasiantuntijuudessa aivan kuten Palsasen ja Kääriäisen tutkimuksessa, jossa nuoret ovat jopa lähteneet esittämään ryhmämuotoista yhteistoiminnallista työskentelyä perinteisen sosiaalityön rinnalle. Yksilöllisiin pulmiin keskittymisen sijaan sosiaalityön kehittämiseen keskittyminen oli tarjonnut sekä nuorille, että ammattilaisilla mahdollisuuksia tarkastella itseä ja omaa tilannetta/työtä uudella tavalla. Tämä oli auttanut nuoria suuntaamaan kohti uusia valintoja ja työntekijöitä näkemään oman työnsä ja osaamisensa laajemmin, kuten tässäkin katsauksessa todettiin. Kokemusasiantuntijuus sosiaalityön menetelmänä on esimerkki uudeltaisesta vuorovaikutus- ja toimintakulttuurista, jossa merkityksellisiä ovat ne kokemukset, joita toiminta ja toimintaan osallistuminen tuottaa. (Palsanen & Kääriäinen 2015, 200-201.)

Myös Laitilan tutkimuksessa nousi esiin asiakkaiden kanssa tehtävä yhteinen kehittäminen, jonka avulla oli todettu olevan mahdollista saada muutoksia toimintakäytäntöihin. Palveluiden käyttäjät oli nähty tasa-arvoisina asiantuntijoina ja kouluttajina edustaen kokemuksellista asiantuntijuutta. (Laitila 2010, 116.) Jankko (2008, 121-122) puolestaan on todennut kokemusasiantuntijoiden pystyvän hyödyntämään kokemuksellista tietoaan paitsi kouluttajina myös tiedottajina ja kriitikoina, reflektoiden toimintaa vertaisten ja yhteistyökumppaneiden kanssa. Kokemusasiantuntijoiden kokemuksellisen tiedon merkitys korostui myös tämän katsauksen tuloksissa.

Kokemusasiantuntijatoiminta on osoittanut olevan tuloksekasta toimintaa ja siihen kohdistunut median kiinnostus on lisännyt toiminnan vaikuttavuutta myös yhteiskunnallisesti, josta hyvänä esimerkkinä Selviytyjien toiminta. Selviytyjät ovat olleet mukana myös kansainvälisessä lastensuojelun yhteistyössä ja ovat saaneet toimintansa osaksi Pesäpuu ry:n pysyväisluonteista työtä. Toiminta on osoittanut, että mahdollistamalla nuorten kuulemisen ja osallisuuden on nuorista itsestä lähtevien kehittämisen

tarpeiden myötä mahdollisuus oikeasti saavuttaa jotain todella merkityksellistä. Toiminta on synnyttänyt uusia toimintamalleja ja työvälineitä ja toiminut esimerkkinä monille uusille kokemusasiantuntijaryhmille, jotka osaltaan jatkavat tärkeiden viestien viemistä eteenpäin ja yhteistoiminnallista kehittämistä. Viestien, jotka saavat toivottavasti myös yhä useammat päättäjät havahtumaan kokemusasiantuntijuuden mahdollisuuksista ja täten edistämään kokemusasiantuntijuuden juurruttamista osaksi sosiaalityötä.

6.2 Opinnäytetyön toteutumisen arviointia

Lähdin tarkastelemaan kokemusasiantuntijuutta pääosin osallisuuden, dialogisuuden ja voimaantumisen kautta. Aineiston analysoimisessa teemoitellen päähuomio kiinnittyi näihin ennalta valittuihin teoriaosuudessa esiteltyihin teemoihin. Lisäksi olen nostanut esiin asioita myös aineistolähteisesti tutkimuskysymysten sallimissa rajoissa. Katsauksen luotettavuuden ja toistettavuuden näkökulmasta tapani kuljettaa prosessia on ollut jossain määrin ennalta-arvaamaton ja pohjautunut omiin intresseihin ja voi siksi antaa ilmiöstä yksipuolisen näkökulman heikentäen katsauksen luotettavuutta. Myös aineiston moniäänisyys ja keskinäinen erilaisuus, aiheutti toisinaan pohdintaa tiedon alkuperästä ja tietojen keskinäisestä suhteesta. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen muotoilu muuttui jonkin verran matkan aikana. En halunnut tehdä luettelon omaista selvitystä, mitä kokemusasiantuntijuudella on kehitetty, koska ilmiön ymmärtämisen näkökulmasta mielekkäämpää oli tarkastella kokemusasiantuntijuutta erityisesti osallisuuden näkökulmasta. Toisen tutkimuskysymyksen kanssa kamppaillessa jäin miettimään aineiston moniäänisyyttä ja sen merkitystä tuloksiin kokemusasiantuntijuuden merkityksistä kokemusasiantuntijoille itselleen. Kolmas tutkimuskysymys havahdutti pohtimaan teorialähtöisesti rakennetun analyysirungon soveltuvuutta vastata tähän kysymykseen. Huomioni oli kiinnittynyt hyvin vahvasti toiminnan mahdollistajiin ja työntekijöiden yksilöllisiin kokemuksiin. Sen sijaan, että ilmiötä olisi tarkasteltu laajemmin yhteisöjen ja hankkeiden onnistumisen esteiden näkökulmasta.

Oma huomioni ja kiinnostukseni sekä puhe osallisuudesta, dialogisuudesta ja voimaantumisesta on varmasti ohjannut kiinnittämään huomiota toiminnan positiivisiin merkityksiin, jotka ovat yksilöllisellä tasolla kokemuksellisempia kuin puhe toiminnan esteistä ja haasteista, jotka ei välttämättä ole koskettanut yksittäisiä työntekijöitä. Toisaalta taustalla voi vaikuttaa myös se, että mukana olleiden hankkeiden raportoinnissa ja arvioinnissa on ollut huomattavia eroja toiminnan luonteesta tai keskeneräisyydestä johtuen. Kolmannen tutkimuskysymyksen kohdalla täydensin analyysiä jonkin verran aineistolähtöisesti. Koen kuitenkin, että katsauksessa esitelty näkemys kokemusasiantuntijuudesta lastensuojelussa on totuudellinen vaikkakaan ei kaiken kattava ja linkittyy mukavasti muihin aiheesta tehtyihin tutkimuksiin. Erityisesti jäin kuitenkin kaipaamaan kriittistä puhetta kokemusasiantuntijuudesta, joka tässä työssä kenties edellä esitellyistä syistä jäi hyvin pitkälti puuttumaan.

Opinnäytetyö antoi itselle ymmärrystä etenkin osallisuuden ja sen mahdollistamisen moninaisista merkityksistä. Tätä oppia olen lähtenyt edistämään myös omassa työssäni koulukuraattorina. Tämän lisäksi aineiston moninaisuus ja moniäänisyys on ikään kuin opinnäytetyön oheistuotteena vahvistanut laajemminkin omaa tietämystä ja asiantuntijuutta lastensuojelusta esim. lastensuojelun sijaishuollon väkivallasta ja sijoitettujen lasten vanhempien tuen tarpeista. Salapoliisien tuottamaa tutkimuksellista tietoa hyvinvoinnista ja erilaisia lasten ja nuorten kanssa käytettyjä toiminnallisia menetelmiä voin suoraan hyödyntää omassa työssäni.

6.3 Kokemusasiantuntijuuden medianäkyvyyden merkitykset jatkotutkimus ehdotukseksi

Kokemusasiantuntijuus lastensuojelussa näyttäytyy katsauksen perusteella hyvin positiivisesti ja jopa vaikuttavana yhteiskunnallisena toimintana, joka on herättänyt kiinnostusta ja saanut huomiota myös julkisuudessa. Aineistoa lukiessa mieleen jäi paljon mielenkiintoisia asioita, jotka oli rajattava tämän katsauksen ulkopuolelle, joista yhtenä toiminnan saama julkisuus ja lastensuojelun negatiivisen leiman eteen tehtävä työ.

Mieleeni jäi erityisesti lause VOIKUKKIA-toiminnasta: ”Puheenvuoroista vaikuttavimpia olivat kokemusasiantuntijoiden selviytymistarinat, jotka herättivät myös median kiinnostuksen.”²⁸ Kokemusasiantuntijuus näyttäytyi Voikukkia-hankkeessa tärkeänä menestystekijänä mm. herättämällä kiinnostusta mediassa ja avaten myös ovia muuhun näkyvyyteen ja vaikuttamistyöhön. Myös Selviytyjien²⁹ saama julkisuus on jossain määrin pohjautunut henkilökohtaisiin tarinoihin. Eettisesti tämä äkkiseltään kuulostaa arveluttavalta. Omiin muistiinpanoihin olin kirjannut, että tätä teemaa tulee problematisoida myös opinnäytetyössä, mutta nyt haluan tuoda asian keskusteluun eri näkökulmasta.

Julkisuudessa lastensuojelun asiantuntijoiden ääni usein puuttuu yksilönsuojaan ja salassapitosäännöksiin vedoten. Kokemusasiantuntijuuden positiivisen vastaanoton ja lastensuojelun kielteisen julkisuuskuvan ja negatiivisen leiman ristiriidan vuoksi jatkotutkimuksen haasteena toivoisin tutkittavan kokemusasiantuntijuuden saamaa julkisuutta ja siitä syntyneitä julkisuuskuvia. Erityisesti sen merkityksiä lastensuojelun hyvin kielteisen, jopa pelkoa aiheuttavan julkisuuskuvan ja toisaalta lastensuojelun asiakkaiden kokeman negatiivisen leiman ja lastensuojelun salamyhkäisyyden verhon raottamiseksi. Lastensuojelun imagokysymyksen kannalta pohdin, voisiko jaetun asiantuntijuuden ja kokemusasiantuntijuuden esiintulo *tietyn asiakasryhmän yhteisenä kokemuksellisenä äänenä yhdessä lastensuojelun ammattilaisten kanssa* mahdollistaa uudenlaisen positiivisemmän ymmärryksen syntymistä lastensuojelusta ja etenkin sen asiakkaiden kokemaa leimautumista vastaan. Lastensuojelun ja lastensuojelun asiakkaiden negatiivinen leima ei koske ainoastaan julkisuutta vaan siihen asiakkaiden kokemusten perusteella törmätään myös arjessa. Nuorten kokemusasiantuntijatoiminnassa lastensuojelun negatiiviseen leimaan on haluttu tarttua ammattilaisiin vaikuttamalla, palveluita kehittämällä ja nuorten oikeuksia korostavaa viestiä eteenpäin välittämällä.³⁰ Mielestäni lasten suojelemiseksi lastensuojelun tulee pyrkiä vaikuttamaan omalla toiminnallaan asiakkaiden kokemaan negatiiviseen leimaan. Tämänkin

²⁸ Voikukkia -verkostohankeen arviointi, marraskuu 2015, 5.

²⁹ Osallisuuden taidot ja valmiudet 2012-2013 loppuraportti, 26.

³⁰ Ks. esim. https://prezi.com/ipyki4-lejfq/nuorten-foorumi-2012/?auth_key=6cbdf119bdd241c6e4d96721dff348674777b477

katsauksen valossa havaitut kokemusasiantuntijatoiminnan positiiviset merkitykset toivoisin valjastettavan yleisen asenteen, asiantuntijuuden ja miksei myös julkisuuskuvan muutokseen. Kuitenkin niin, että toiminnan eettisyydestä pidetään tiukasti kiinni.

6.4 Aiheen ajankohtaisuudesta

Vaikka lastensuojelun kokemusasiantuntijatoiminta on osoittanut olevan merkityksellistä monessa mielessä, on toiminta vielä pienimuotoista ja sidoksissa paikoin vahvasti erilaisiin hankkeisiin. Ajankohtaista esimerkkiä asiantuntijuuden ymmärryksen muutoksesta ja osallisuuden mahdollistamisesta tarjoilee hallituksen Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma, jossa aiotaan hyödyntää lasten ja nuorten ideoita ja näkemyksiä heille suunnattujen palveluiden suunnittelussa. Sosiaali- ja terveysministeriön 18.4.2016 julkaisemassa tiedotteessa ohjausryhmän puheenjohtaja Maria-Kaisa Aula näkee lapset ja nuoret parhaimpina asiantuntijoina kertomaan, kuinka heitä koskevat palvelut tulisi järjestää. Hankkeessa tarkoituksena on rakentaa pysyviä uusia käytäntöjä lasten ja nuorten osallistumiselle ja edistää myös, että eri tavoin tuotettua uutta tietoa lasten ja nuorten palvelukokemuksista tuotetaan jatkossakin säännöllisesti päätöksenteon tueksi. Lastensuojelun kehittämisen suunnitelmassa on mukana myös Pesäpuu ry, joiden järjestämän toiminnan avulla kerätään hankkeen käyttöön lasten ja nuorten tuottamaa tietoa lastensuojelun palveluista. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016.) Toimintaa suunnitellessa onkin tärkeää, että pohditaan myös, miten toimintaa viedään eteenpäin ja huolehditaan, että tarvittavia muutoksia ollaan valmiita viemään myös käytännön tasolle (Oranen 2013, 124-125).

Hytösen, Malisen, Saleniuksen, Haikarin, Markkolan, Kurosen & Koiviston (2016, 172-175) juuri julkaistussa tutkimuksessa lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937-1983, nousi esiin tarve kiinnittää huomiota lasten kuulemiseen ja

kertomiseen häneen itseensä liittyvissä asioissa sekä lasten perhesuhteiden vaalimiseen. Jos tarkastelen katsauksessa mukana olevia hankkeita, voin ilokseni todeta, että kokemusasiantuntijatoimintaa on kohdistettu varsin tärkeisiin ja ajankohtaisiin aiheisiin. Lasten kuulemista on toteutettu esim. Salapoliisi-toiminnassa ja vanhemmuutta ja perhesuhteita tuettu VOIKUKKIA-toiminnassa. Tutkimuksessa esitettiin myös, että sijaishuollossa olisi kehitettävä ja otettava käyttöön väkivallan ja kaltoinkohtelun tunnistamiseen ja puuttumiseen soveltuvia välineitä ja toimintamalleja ja juurruttaa ne ammattilaisten käyttöön. Tämänkaltaista kehittämistyötä tehtiin Kokemukset näkyviin-hankkeessa. Hytösen ja muiden selvityksessä korostettiin myös vertaistuen merkitystä ja toivottiin tuettavan samaa kokeneiden keskinäistä yhteydenpitoa ja vertaisryhmien perustamista (Hytönen ym. 2016, 172-175). Kokemusasiantuntijuudessa vertaisuus ja halu auttaa toisia saman kokeneita, omia kokemuksia hyödyntäen on oleellinen osa toimintaa (mm. Rissanen 2015, 204). Vertaisuuden merkitys nousi esiin myös tämän opinnäytetyönä toteutetun katsauksen kaikissa kolmessa tutkimuskysymyksessä. Vertaisuuden merkitys nähtiin sekä keskinäisenä vertaisuutena kokemusasiantuntijaryhmässä, että vertaistukitoimintana. Kokemusasiantuntijatoimintaa ja yhteistutkimista toteutettiin usein ryhmissä yhdessä saman kokeneiden kanssa. Kokemusasiantuntijat myös ohjasivat kokemusasiantuntijaryhmiä esim. Selviytyjien Nuorten forumit, että vertaistukiryhmiä esim. Voikukkia-vertaistukiryhmät. Hytönen ym. (2016, 172-175) näkevät myös tärkeäksi huolehtia jälkihuoltonuorille suunnatusta riittävästä tuesta sijoituksen päättymisen jälkeen, jota Oulussa yhdessä kokemusasiantuntijoiden kanssa onkin lähdetty toteuttamaan kehiteltäessä Veturointi toimintaa.

6.5 Lopuksi

Kokemusasiantuntijatoiminnalla luodaan tiedon tuotannon kulttuuria, jossa asiakkaan rooli ja kokemus, on merkityksellinen. Kokemusasiantuntijuus ja kokemustieto on haluttu osaksi yhteiskunnan ja palveluiden kehittämistä.

Kokemusasiantuntijatoiminta pitää sisällään huomattavan määrän erilaisia mahdollisuuksia ja rooleja. Ja kuten huomata saattaa kokemusasiantuntijuus lastensuojelussa on pystynyt vastaamaan ajankohtaisiin lastensuojelun ilmiöihin ja haasteisiin.

On mielenkiintoista seurata vakiinnuttaako kokemusasiantuntijuus lastensuojelussa paikkansa jatkossa enemmän pysyväisluontoisena toimintana tai koulutettuna kokemusasiantuntijuutena, kuten mielenterveys- ja päihdetyössä tai erilaisten sairauksien ollessa kyseessä. Tuleeko kokemusasiantuntijuudesta jokaisen lastensuojelun asiakkaan oikeus tai mahdollisuus vai eriytykö toiminta selkeämmin omiksi erillisiksi osallisuuden muodoiksi: kokemuskoulutukseksi, kokemustutkimiseksi, kokemusasiantuntijuudeksi. Toisinaan viitataan kokemusasiantuntijuuden ja kokemustutkimuksen edellyttävän kouluttautumista ja tieteellisyyttä. Lastensuojelussa kokemusasiantuntija termin käyttö on ollut hyvin väljää, moninaista ja kokemusasiantuntijuus on toisinaan määritelty eräänlaiseksi kattotermiksi (Kostiainen ym. 2014; Rissanen 2014, 202). Lastensuojelun kokemusasiantuntijatoiminnassa 6 -vuotiaskin voidaan nähdä tutkijana ja kokemusasiantuntijana. Kokemusasiantuntijuudella lastensuojelussa voidaan oikeastaan nähdä kuka tahansa ihminen, jolla on omakohtaista kokemusta käsiteltävästä aiheesta ja halua osallistua ja olla osallisena. Asiakkaiden, kokemusasiantuntijoiden mukaan ottaminen kumppaneiksi kehittämistyöhön ja vertaistukiryhmien vetäjiksi on saanut henkilöitä innostumaan toiminnasta laajemmin ja hakeutumaan myös kokemusasiantuntijakoulutuksiin. Jokaisen lastensuojelun asiakkaan mahdollisuutta osallisuudelle, kuulluksi tulemiselle ja näkemysten huomioimiselle on edistettävä. Sopiiko kokemusasiantuntijatoiminta sosiaalityön menetelmänä kuitenkin kaikille? Tuleeko omat kokemukset olla käsiteltyinä ja mitä kokemusasiantuntijakoulutus lastensuojelussa merkitsisi? Nieminen (2014, 25-26) on pohtinut voiko kokemusasiantuntijoiden kouluttaminen palveluiden kehittämiseen ja palautteiden antamiseen, muokata ihmisten kokemuksia sellaisiksi, että ne istuvat hyvinvointipalveluiden toimintakäytäntöihin, mutta menetetäänkö samalla jotain merkityksellistä arkipäivän kokemuksista. Korvela (2012) on kritisoinut innokkuutta kansalaisten uusille osallis-

tumisen tavoille, sillä hän näkee ongelmallisena osallistumisen olevan enemmän osallistamista hallinnon tahon tavoitteista käsin, minkä voidaan nähdä jopa heikentävän demokratian toteutumista. Korvela näkee positiivisia mahdollisuuksia kuitenkin osallistumisen eriarvoistumiselle, mikäli mukaan päätöksentekoon otetaan syrjäytyneitä ryhmiä. Tällöin hän näkee kuitenkin vaarana, että hallinnolle kuuluvia tehtäviä siirretään liiaksi kolmannen sektorin tai kansalaisten omaehtoisten verkostojen vastuulle. Parhaillaan uutta sote-palvelurakennemuutosta kehiteltäessä koko sosiaali- ja terveyshuollon palveluiden järjestäminen on uudistamisen alla. Osana uudistusta säädetään valinnanvapauslainsäädäntö, minkä myötä palvelunkäyttäjä voi itse valita palveluilleen joko julkisen, yksityisen tai kolmannen sektorin tuottajan. Valinnanvapaus toteutuu jatkossa perustasolla, mutta on soveltuvin osin käytössä myös erikoistason sosiaali- ja terveyspalveluissa. (Valtioneuvoston viestintäosasto 2015.) Mitä vapaavalintaisuus tulee tarkoittamaan lastensuojelun ja kokemusasiantuntijuuden osalta, jää nähtäväksi.

Lähteet

- Bergold, J. & Thomas, S. 2012. Participatory Research Methods: A Methodological Approach in Motion. *Forum Qualitative Social Research*, 13, 1, 30. Viitattu 15.4.2016. <http://www.qualitativeresearch.net/index.php/fqs/article/view/1801/3334>
- Beresford, P. & Salo, M. 2008. Kokemuksen muodonmuutos. Kohti palveluiden käyttäjien omaa tutkimustoimintaa. Mielenterveyden keskusliitto.
- Ellonen, N. & Pösö, T. 2010. Lapset arvioimassa tutkimuksen etiikkaa – esimerkkinä uhritutkimus. Julkaisussa Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 101, 192-209.
- Francis, M. & Lorenzo, R. 2002. Seven realms of children's participation. *Journal of environmental psychology*, 22, 157-169. Viitattu 21.2.2016. <http://lda.ucdavis.edu/people/websites/francis/JEP%20Article.pdf>
- Hallitusohjelma 2015. Valtioneuvoston tiedonanto eduskunnalle 29.5.2015 nimitetyn pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelmasta. Viitattu 15.4.2016. http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1433371/Tiedonanto_Sipil%C3%A4_29052015_final.pdf/6de03651-4770-492a-907f-89452141d0d5
- Hokkanen, L. 2003. Vapaaehtoisuus – pala elämää. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisuja 6. Oulu. Viitattu 9.4.2016. http://www.sosiaalikollega.fi/poske/julkaisut/julkaisusarja/Julkaisu_6.pdf
- Hussi, T. 2005. Sosiaalinen raportointi tiedon rakentajana. Menetelmäkuvaus ja käytännön kokemukset. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 2005,4. Helsinki. Viitattu 16.4.2016. http://www.socca.fi/files/81/Sosiaalinen_raportointi_tiedon_rakentajana.pdf
- Hytönen, K-M., Malinen, A., Salenius, P., Haikari, J., Markkola, P., Kuronen, M. & Koivisto, J. 2016. Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937-1983. Sosiaali- ja terveysministeriö. Raportteja ja muistioita, 22. Viitattu 28.4.2016. https://www.academia.edu/24117564/Lastensuojelun_sijaishuollon_ep%C3%A4kohdat_ja_lasten_kaltoinkohtelu_1937_1983
- Hyväri, S. & Rissanen, P. 2014. Kuntoutujien kokemustutkimuksen menetelmät. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 51, 289–300. Viitattu 15.4.2016. <http://ojs.tsv.fi/index.php/SA/article/viewFile/48476/14149>
- Hämäläinen, J. 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopion yliopisto. Koulutus- ja kehittämiskeskus. Opetusjulkaisuja 1.

Jankko, T. 2008. Mielenterveyden kokemusasiantuntijuuden merkityksiä kuntoutuji- en ja omaisten ryhmäkeskusteluissa. Me voidaan kertoa että tämmösen asian kanssa voi elää että mä oon hullu. Tampere. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön Pro gradu -tutkielma. Viitattu 26.4.2016.

<http://muotiala-fi->

bin.directo.fi/@Bin/6b6e17478167bcd29e95257ec1c752b7/1461973548/application/pdf/178118/Gradu03239.pdf

Johansson, K., Axelin, A., Stolt, M. & Ääri, R-L. 2007. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen. Turun yliopisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja. Tutkimuksia ja raportteja A:51.

Järvinen, T. 2007. Empowerment. A Challenge of Non-Governmental Organizations in Development Cooperation Partnerships. Tampere: Tampereen yliopisto.

Väitöskirja. University of Tampere. Department of Education. Viitattu 18.6.2013.

<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67776/978-951-44-7022-6.pdf?sequence=1>

Järvinen, T. 2009. Voimaantumisen (empowerment) arvioinnin haasteita. Ammattikasvatuksen aikakauskirja 11,1, 8–17. Viitattu 29.2.2016.

http://www.okka.com/aikakauskirja/arkisto/2009-1/Ammatti09_Jarvinen8_17_2.pdf
http://www.okka-saatio.com/aikakauskirja/arkisto/2009-1/Ammatti09_Jarvinen8_17_2.pdf

Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen, S-M.,; Pietilä, A-M., Jääskeläinen, P. & Liikainen, E. 2013. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon. Hoitotiede 25, 4, 291–301. Viitattu 27.2.2016.

<http://elektra.helsinki.fi.ezproxy.jamk.fi:2048/se/h/0786-5686/25/4/kuvailev.pdf>

Karvinen-Niinikoski, S. 2005. Sosiaalityön opetus, tutkimus ja kehittyvä asiantuntijuus. Teoksessa Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus.

Kiili, J. 2006. Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 283.

Koivisto, K., Sandelin, P. & Perttula, J. 2014. Hyvinvointi subjektiivisena kokemuksena – fenomenologisen erityistieteen näkökulma. Julkaisussa Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus. Raportteja 177. Turun ammattikorkeakoulua, 42-53. Viitattu 16.4.2016. fi-

[le:///C:/Users/P%C3%A4%C3%A4k%C3%A4ytt%C3%A4j%C3%A4/Desktop/isbn9789978952216.pdf](http://C:/Users/P%C3%A4%C3%A4k%C3%A4ytt%C3%A4j%C3%A4/Desktop/isbn9789978952216.pdf)

KoKoA. 2013. Kokemusasiantuntijuus. Verkkosivut. Viitattu 16.4.2016.
<http://www.kokemusasiantuntija.fi/8>

Korvela, P-E. 2012. Uudet osallistumisen tavat saattavat heikentää demokratiaa. Julkaistu 30.11.2012. Viitattu 1.4.2016. <http://politiikasta.fi/uudet-osallistumise-tavat-saattavat-heikentaa-demokratiaa/>

Kostiainen, E., Ahonen, S., Verho, T., Rissanen, P. & Rotko, T. 2014. Kokemukset käytöön – kokemusasiantuntijatoiminnan kehittäminen. THL:n työpaperi 36. Viitattu 15.4.2016. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125488/URN_ISBN_978-952-302-373-4.pdf?sequence=1

Kääriäinen, A., Julkunen, I. & Virokannas E. 2015. Tiedonmuodostus, käytännöt ja heikkojen signaalien kuuleminen. Sosiaalialan käytäntöjen tutkiminen. Tampere. Janus: Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 23, 2, 145-149.

L 1301/2014. Viitattu 15.4.2016.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>

L 27.1/200672. Viitattu 15.4.2016.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072>

L 417/2007. Viitattu 22.1.2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4. Viitattu 5.9.2015. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116166/URN_ISBN_978-952-00-3488-7.pdf?sequence=1

Laitila, M. 2010. Asiakkaan osallisuus mielenterveys- ja päihdetyössä. Fenomenografinen lähestymistapa. Itä-Suomen yliopisto. Väitöskirja. Hoitotieteen laitos. Terveystieteiden tiedekunta. Viitattu 16.4.2016.
http://www.epshp.fi/files/5610/Asiakkaan_osallisuus_mielenterveys-_ja_paihdytyossa._Fenomenografinen_lahestymistapa.pdf

Lapset ja nuoret lapsiasiavaltuutetun neuvonantajina. 2015. Viitattu 31.1.2016.
<http://lapsiasia.fi/lapsiasiavaltuutettu/nuoret-neuvonantajat/>

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. 2016. Hankesuunnitelman luonnos 11.1.2016. Viitattu 31.1.2016.
[file:///C:/Users/P%C3%A4%C3%A4k%C3%A4ytt%C3%A4j%C3%A4/Downloads/LAPEh_ankesuunnitelman%20luonnos%2011.1.2016%20Kick%20Off%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/P%C3%A4%C3%A4k%C3%A4ytt%C3%A4j%C3%A4/Downloads/LAPEh_ankesuunnitelman%20luonnos%2011.1.2016%20Kick%20Off%20(1).pdf)

Larkins, C., Kiili, J. & Palsanen, K. 2014. A lattice of participation: reflecting on examples of children's and young people's collective engagement in influencing social wel-

fare policies and practices. *European Journal of Social Work*, 17, 5, 718- 736. Viitattu 15.4.2016. <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13691457.2014.928269>

<http://elektra.helsinki.fi.ezproxy.jamk.fi:2048/se/h/0786-5686/25/4/kuvailev.pdf> Lasten ja nuorten kunta luo hyvinvointia. Opas kuntapäätäjille sekä lasten ja nuorten palveluiden kehittäjille. Lapsiasiavaltuutetun vuosikirja 2012. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:5. Helsinki.

Hipp, T. & Palsanen, K. 2014. (toim.) Lasten osallistumisen etiikka – lapset ja nuoret palveluiden kehittäjinä. Kymmenen periaatetta. Lastensuojelun keskusliitto. Viitattu 21.2.2016.
https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelunkeskusliitto/Lasten_osallistumisen_etiikka1.pdf

Lastensuojelu 2014. 2015. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 22.1.2016.
<https://www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden>
<https://www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lastensuojelusosiaalipalvelut/lastensuojelu>

Leemann, L. & Hämäläinen, R.-M. 2015. Asiakasosallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 17.4.2016.
https://www.thl.fi/documents/10531/1787240/Tietopaketti_Asiakasosallisuus.pdf/97b24b5c-2b6b-4308-bf4f-0f863bc8e2e6

Mahlanen, K. & Toivari, E. 2015. Moniammatillisuus, yhteiskehittäminen ja osallisuus Sosku-hankkeen näkökulmasta. Käytännön vastauksia ja visioita moniammatillisuuteen ja sosiaali- ja terveystalouden integraatioon. Diaesitys. Viitattu 15.4.2016.
<http://koskeverkko.fi/wp-content/uploads/2013/12/Sosku-hanke-ja-sosiaalinen-kuntoutus-8-12-2015.pdf>

Matikka, J. 2015. Osallisuudella ei ole ikärajaa. Julkaisussa *Osallisuus. Osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden käsikirja. Ensi- ja turvakotien liiton käsikirja 2.* 2015. Viitattu 29.2.2016. http://www.e-julkaisu.fi/ensi_ja_turvakotien_liitto/osallisuus_kasikirja/

McLaughlin, H. 2009. What's in a Name: 'Client', 'Patient', 'Customer', 'Consumer', 'Expert by Experience', 'Service User' – What's Next? *The British Journal of social work*. Vol 39, 6, 1101-1117. Viitattu 15.4.2016.
<http://bjsw.oxfordjournals.org/content/39/6/1101.full>

Meriluoto, T., Marila-Penttinen & Lehtinen E. (toim.) 2015 *Osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden käsikirja. Ensi- ja turvakotien liiton käsikirja 2.* Viitattu 29.2.2016.
http://www.e-julkaisu.fi/ensi_ja_turvakotien_liitto/osallisuus_kasikirja/

Metteri, A. 2007. Dialogisuus. Julkaisussa Käytännönopetuksen aakkoset – Prakticklärans ABC. Helsinki: Helsingin yliopisto, Yhteiskuntapoliittisen laitoksen tutkimuksia, 2. Viitattu 24.4.2016.
http://www.aikuissosiaalityo.fi/files/2796/Anna_Metteri_Dialogisuus.pdf

Mönkkönen, K. 2013. Dialogisuus – hyvä sana, mutta vaativa laji. Pääkaupunkiseudun aikuissosiaalityöpäivä. Diaesitys. 21.5.2013. Viitattu 28.4.2016.
http://www.aikuissosiaalityo.fi/files/2883/Dialogisuus-_hyva_sana_mutta_vaativa_laji_Kaarina_Monkkonen_2013.pdf

Nieminen, A. 2014. Kokemustiedon määritelmä ja muodot – kohti uutta kokemuksen politiikkaa? Julkaisussa Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus, 14-30. Turun ammattikorkeakoulu. Raportteja 177. Viitattu 15.4.201.
<http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522164353.pdf>

Nieminen, A., Tarkiainen, A. & Vuorio, E. (toim.) 2014. Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus. Turun ammattikorkeakoulu. Raportteja 177. Viitattu 15.4.201.
<http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522164353.pdf>

Niskala, A. 2008. Salatusta suhteesta kahden kimppaan – Analyysi sosiaalityön prosessin rakentumisesta. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Väitöskirja. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Viitattu 24.4.2016.
<http://www.ulapland.fi/includes/loader.aspx?id=60115716-5c44-4c83-bce2-e462b495e291>

Niskala, A. & Savilahti, T. 2014. Kokemusasiatuntijuus kehittäjäasiakas-, kokemuskouluttaja- ja vertaistukitoiminnassa. Viitattu 15.4.2016.
<https://www.innokyla.fi/documents/422402/b0428880-c07c-457f-81cd-4b3f22801511>

Oranen, M. Mitä mieltä? Mitä mieltä! 2008. Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Ensi- ja turvakotien liiton raportti 7.

Oranen, M. 2013. Osallisuus osaksi arkea. Julkaisussa Lasten, nuorten ja lapsiperheiden palvelujen uudistaminen Lasten Kaste -kehittämistyöstä pysyväksi toiminnaksi. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Raportti 3, 122-126.

Palsanen K. 2013. Yhteistutkiminen. Opas sosiaalityöhön. Versio 2.0. Soccan työpappe-reita 3. Viitattu 28.12.2015. http://www.socca.fi/files/2335/Yhteistutkiminen-opas_sosiaalityohon_2.0_Kati_Palsanen.pdf

Palsanen, K. & Kääriäinen, A. 2015. Asiakasosallisuuden ja ammattilaisten yhteistoinnallisen työskentelyn merkitykset ja seuraukset. Tampere. Janus: Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 23, 2, 189-204.

- Pohjola A. 2007. Merkintöjä sosiaalityön asiantuntijuudesta. Teoksessa Kiitos kysymyksestä. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisusarja 27. Viitattu 29.2.2016.
http://www.sosiaalikollega.fi/poske/julkaisut/julkaisusarja/Kiitos_kysymyksesta_kokojulkaisu.pdf
- Pohjola, P., Pitkänen, N. & Koivisto, J. 2015. Sosiaalityön tietokäytännöt vuorovaikutteisina vaihtoalueina. Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti, 23, 2, 175–189. Viitattu 29.4.2016.
https://www.academia.edu/21718066/Sosiaality%C3%B6n_tietok%C3%A4yt%C3%A4nn%C3%B6t_vuorovaikutteisina_vaihtoalueina
- Rajavaara, M. 2005. Tutkivasta sosiaalityöstä sosiaalialan osaamiskeskuksiin. Julkaisussa Sosiaalityön käytäntötutkimus, 47-72. Helsinki: Palmenia-kustannus.
- Rissanen, P. 2015. Toivoton tapaus? Autoetnografia sairastumisesta ja kuntoutumisesta. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 88. Viitattu 28.4.2014.
http://www.kuntoutussaatio.fi/files/2116/Paivi_Rissanen.pdf
- Räsänen, J. 2006. Voimaantumisen mahdollistaminen ja ratkaisut. Yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön valtaistaminen. Suomen Työvalmennus akatemian julkaisu. Järvenpää: Nuorten työnohjaus Nupa express.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 11.12.2015.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_1.html
- Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisuja 62. Julkisjohtaminen 4.
- Seikkula, J. & Arnkill, T.E. 2009. Dialoginen verkostotyö. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Teema 2. Elektroniset julkaisut. Viitattu 24.4.2016.
<https://www.julkari.fi/handle/10024/79883>
- Siitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulu: Oulun yliopisto. Väitöskirja. Opettajankoulutuslaitos. Viitattu 18.2.2015.
<http://herkules.oulu.fi/isbn951425340X/isbn951425340X.pdf>
- Siitonen, J. & Robinsson, H. 2001. Pohdintaa voimaantumisesta. Teoksessa Muutoksen kautta kasvuun. Pieksämäki: Kotilo Ry.
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2016. Lasten ja nuorten ääni pääsee kuuluviin kärkihankkeessa. Tiedote 50/2016. Viitattu 27.4.2016. http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/lasten-ja-nuorten-aani-paasee-kuuluviin-karkihankkeessa

”Suojele unelmia, vaali toivoa” Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. 2012. Helsinki: Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu 6.

Toikko, T. 2009. Asiakkaiden osallistuminen palveluiden suunnitteluun, toteutukseen ja kehittämiseen. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu, 8. Viitattu 17.4.2016.
<http://www.seamk.fi/includes/loader.aspx?id=829bcc78-5b64-480b-82c4-c389946952c5>

Toikko, T. 2011. Kokemusasiantuntija palveluiden kehittäjänä. Teoksessa Toivo sosiaalisessa. Julkaisussa Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä, 103-117.

Toimiva lastensuojelu. Toteuttamissuunnitelma vuosille 2014-2019. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 19.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2006. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 1-4. painos. Helsinki: Tammi.

Turner, M. & Beresford, P. 2005. User controlled research. Its meanings and potentials. Final report. Shaping Our Lives and the Centre for Citizen Participation. Brunel University. Viitattu 15.4.2016.
<http://www.invo.org.uk/wp-content/uploads/documents/UserConRpt081205.pdf>

Valtioneuvoston viestintäosasto. 2015. Hallitus päätti sote-uudistuksen jatkosta ja itsehallintoalueista. Tiedote 591/2015. Viitattu 29.4.
http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/hallitus-paatti-sote-uudistuksen-jatkosta-ja-itsehallintoalueista?_101_INSTANCE_3wyslLo1Z0ni_groupId=10616

Wright, P., Turner, C. Clay, D. & Mills, H. 2006. The participation of children and young people in developing social care. Participation guide 06. Social Care Institute for excellence. UK. Viitattu 9.4.2016.
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.467.7911&rep=rep1&type=pdf>

Liitteet

Liite 1. Aineiston esittely

Hanke	Hankkeen toteuttajat	Toiminnan tavoite	Käytetyt aineistot
Idän Nuoret Kehittäjät syksy 2012 ->	Helsingin kaupungin Itäkeskuksen lastensuojelu Soccan Heikki Waris insituutin Yhteistutkijuus sosiaalityönmenetelmäksi -hanke	Lastensuojelun asiakasnuorten osallisuuden vahvistaminen ja lastensuojelun kehittäminen. Yhteistutkijuus työmenetelmän vakiinnuttaminen osaksi sosiaalityötä.	Innokylän Vertas materiaali Nuorten hyvinvointikertomus. Helsingin kaupunki Idän nuoret kehittäjät esite Ryhmän tuottama läheisneuvonpito - materiaali

<p>Kokemukset näkyviin- väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa – hanke 2009-2014</p>	<p>Pelastakaa Lapset ry Viola väkivallasta vapaaksi ry</p>	<p>Ammatillisten palvelujen ja käytäntöjen kehittäminen sijaishuollossa. Kansalaislähtöinen tuki sijaishuollon väkivaltaa kokeneille eri osapuolille.</p>	<p>Kokemukset näkyviin – väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa – hanke (2009-2014) Loppuraportti Ulla-Maija Aro & Pia Marttala</p> <p>Kokemukset näkyviin – väkivaltatyön kehittäminen sijaishuollossa 2009-2012 Ray Väliraportti Lokakuu 2012. Huovinen, A., Marttala, P. & Immonen, E.</p> <p>Puheenvuoroja väkivallasta ja sijaishuollosta. Toim. Huovinen, A. & Marttala, P. Pelastakaa lapset ry:n julkaisu 21. 2013.</p>
<p>Lastensuojelun kehittäjäryhmä 29.10.2014 -10.6.2015</p>	<p>Oulun Kaupunki Pohjois-Suomen Lasten Kaste - hanke</p>	<p>Lähtökohtana yhteistutkiminen, jonka tavoitteena asiakasosallisuuden vahvistaminen ja kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen lastensuojelun kehittämisessä.</p>	<p>Diaesitys - Lastensuojelun kehittäjäryhmä Oulun kaupunki</p> <p>Pohjois-Suomen Lasten Kasten – hanke väliraportti 1.11.2014-31.10.2015. Raportti lastensuojelun kehittämisestä ajalla 18.8.2014-30.6.2015. Pohjois-Suomen Lasten Kaste – hanke Oulun seutukunnan toiminnallinen osa-</p>

			<p>kokonaisuus Oulun kaupunki.</p> <p>”Hyvässä sosiaalityössä saa työntekijä ymmärtämään avun tarpeen ja tukea saa yksilöllisesti”. Lasten ja vanhempien kokemuksia lastensuojelusta ja ajatuksia sen kehittämisestä. Pohjois-Suomen Lasten Kaste – hanke. Oulun seutukaaren osakokonaisuus.</p>
<p>Maunulan vanhemmat kokemusasiantuntijoina 6.3.2013-></p>	<p>Helsingin kaupungin Maunulan lastensuojelu Soccan Heikki Waris insituutin Yhteistutkimus sosiaalityönmenetelmäksi -hanke</p>	<p>Lastensuojelun palveluiden kehittämisen yhteisen tiedon tuottamisen pohjalta. Vertaistuki.</p>	<p>Innokylän Vertas materiaali</p>
<p>Mitä mieltä? Mitä Mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä.</p>	<p>Ensi- ja turvakotien liitto ry Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelma Mikko Oranen</p>	<p>Kokeilla, miten lastensuojelun asiakaina olevien lasten ja nuorten osallisuutta työn ja palveluiden kehittämisessä voidaan vahvistaa. Selvittää, mitä lapset ja nuoret ajattelevat nykyisistä lastensuojelun käytännöistä ja minkälaisia heidän näkemyksensä mukaan olisivat paremmat tavat toimia.</p>	<p>Ensi- ja turvakotien liitto ry:n julkaisu Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Mikko Oranen. 2008.</p>

<p>Nuoret kehittäjät 2011-2013</p>	<p>Helsingin kaupungin läntisen alueen lastensuojelu</p> <p>Soccan Heikki Waris instituutin Yhteistutkimus sosiaalityönmenetelmäksi -hanke</p>	<p>Nuorten osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien lisääminen lastensuojelun kehittämisessä</p>	<p>Innokylän Vertas materiaali Nuorten kehittäjien nettisivut</p>
<p>Salapoliisit 2013 -></p>	<p>Pesäpuu ry Pipsa Vario</p>	<p>Lasten osallisuuden vahvistaminen lastensuojelun tutkimisessa ja työkäytäntöjen kehittämisessä. Toiminnan mallintaminen ja materiaalien tuottaminen.</p>	<p>”Lastensuojelussa on kyse siitä, että lapsilla on hyvä olla.” Kokemusasiain tuntijalapsen hyvinvointia ja lastensuojelua tutkimassa. Vario, P.2014</p> <p>Perhehoito 6/2014 Salapoliisit tutkivat lastensuojelua toim. Anni Pajari</p> <p>Lapsiasiavaltuutetun verkkouutinen 28.5.2014. Salapoliisikerho tuo pienet lastensuojelun kehittämiseen. tisiv</p> <p>Tasavallan presidentin uutiset 7.6.2013 Presidentti Niinistö tapasi Salapoliiseja Mäntyniemessä</p> <p>Pesäpuun lehti 2/2013 Lapset lasten-</p>

			<p>suojelua tutkimassa. Lasten oma salapoliisikerho. Vario, P., Paaso, S-A.</p> <p>Pesäpuu ry toimintakertomus 2014</p> <p>Pesäpuun nettisivut</p>
<p>Selviytyjät</p> <p>Toiminta projektiluonteista 2008-2013 Toiminta vakiintunut pysyväisluonteiseksi keväällä 2013 -></p>	Pesäpuu ry	<p>Nuorten äänen ja osallisuuden vahvistaminen lastensuojelussa/sijaishuollossa</p>	<p>"Suojele unelmia vaali toivoa" Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Uskomme sinuun usko sinäkin kiertueen raportti. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisu 2012:6.</p> <p>Ikkuna omaan elämään. Selviytyjät 2009-2011 loppuraportti</p> <p>Osallisuuden taidot ja valmiudet 2012-2013 lapset ja nuoret resurssina lastensuojelun sijaishuollossa. Loppuraportti</p> <p>Osallisuuden taidot ja valmiudet. Lastensuojelun sijaishuollon asiakkaana olevien lasten ja nuorten osallisuuden lisääminen lastensuojeluprosessien kehittämisessä.</p> <p>Pesäpuu ry:n Selviytyjät tiimin</p>

			<p>toimintakertomus vuodelta 2014</p> <p>SELVIITYJÄT 2009-2011. Loppuraportti.</p> <p>Tuloksellisuus ja vaikutus selvitys (TVS)</p> <p>Pesäpuu ry Toimintakertomus 2014</p> <p>Voima vaikuttaa! Nuorten kokemus- asiantuntijoiden verkostofoorumi 2016. Selviytyjien tuottamaa materiaalia, esitteitä ja nettisivut</p>
Veturointi 2015-2017	Auta Lasta ry	Veturointimallin kehittäminen lasten- suojelun jälkihooltoon	<p>M. Huhtamäki, L. Tiiri ja S. Äijälä. Ver- taistukeen ja osallisuuteen perustuva toimintamalli lastensuojelun jälkihoi- toon. Opinnäytetyö 2014</p> <p>Tietosuojaseloste Veturointi – hanke 2015-2017 esite</p> <p>Veturointi hankkeen nettisivut http://www.autalasta.fi/veturointi/</p>

<p>VOIKUKKIA -verkostohanke 2012-2015</p>		<p>Tuoda esiin vanhempien tukemisen tarve lasten sijoituksen aikana. Voikukkia vertaisryhmätoiminnan vai-kiinnuttaminen ja ohjaajaverkoston ra-kentaminen.</p>	<p>VOIKUKKIA – toimivien käytäntöjen kä-sikirja</p> <p>VOIKUKKIA – verkostohankkeen arvi-ointi Marraskuu 2015. Hietakangas, N. Sininauhaliiton Arviointipalvelut</p> <p>Kohti yhteisiä sanoja- Huostaanotettujen lasten vanhempien Voikukkia -vertaistukitoiminnan mallin-taminen ja ryhmätoiminnan vaikutuk-set vanhemman kokemana. Opinnäytetyö, ylempi AMK. Manninen, P. 2015</p> <p>Voikukkia – verkostohankkeen väliar-viointi. Lokakuu 2014. Hietakangas, N. Sininauhaliiton Arviointipalvelut.</p>
--	--	--	---